

HADTUDOMÁNY

A MAGYAR HADTUDOMÁNYI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA

VIII. évfolyam
1998/2.

A TARTALOMBÓL

- Az MHTT konferenciája és közgyűlése
- A NATO-csatlakozásról (eszköz és cél)
- Veszélyek, konfliktusok és kezelésük
- A védelemgazdasági stratégiáról
- A taposóaknák felszámolásáról
- A hadviselés különleges eszközei
- A hadtudományi kutatómunka eredményeiről
- A kutatói utánpótlás felkészítése
- BJKMF képzési rendszere
- A vezérkar intézményének története
- A társasági élet eseményei

A tanulmányok szerzői

Dr. Ács Tibor nyá. ezredes,
a hadtudomány doktora

Dr. Bognár Károly nyá. ezredes,
a hadtudomány doktora

Dr. Deák Mihály nyá. ezredes,
a hadtudomány kandidátusa

Dr. Gelencsér Gyula nyá. r. alezredes,
a hadtudomány kandidátusa

Koháry István alezredes,
doktorandusz hallgató

Dr. Kőszegvári Tibor nyá. vezérőrnagy,
a hadtudomány doktora

Dr. Léka Gyula nyá. vezérőrnagy,
a hadtudomány kandidátusa

Dr. Nagy Tibor ezredes,
a hadtudomány kandidátusa

Dr. Pataky Iván nyá. ezredes,
a hadtudomány kandidátusa

Dr. Rádli Tibor ezredes,
a hadtudomány kandidátusa

Dr. Seebauer Imre nyá. alezredes,
a hadtudomány kandidátusa

Dr. Szabó János ezredes,
a hadtudomány doktora

Dr. Szilágyi Krisztina
szakokleveles külpolitikai szakértő

Dr. Turák János nyá. ezredes,
a hadtudomány kandidátusa

Ványa László mk. alezredes,
doktorandusz hallgató

Zimits Rezső nyá. alezredes

A társasági élet rovat összeállításában részt vett:

Dr. Csery Péter alezredes,
Lengyel János mk. őrnagy,
Dr. Móricz Lajos nyá. ezredes.

A Magyar Hadtudományi Társaság folyóirata

Felelős kiadó:
SZABÓ JÓZSEF,
a társaság elnöke

A folyóirat
szerkesztőbizottsága

Elnök:
DR. NAGY LÁSZLÓ,
a társaság alelnöke

Elnökhelyettes:
HORVÁTH ISTVÁN
főszerkesztő

Tagjai:
Ács Tibor,
Barna Géza,
Béres Endre,
Bertalan György,
Fülöp Imre,
Gáspár Tibor,
Turák János,
Opál Sándor,
Pataky Iván,
Pekó József,
Várhegyi István,
Zimits Rezső.

Szerkesztőbizottság és kiadó:
1581 Budapest,
Hungária krt. 9–11.
Tel.: 260-07-40/1359 mellék

Levélcím:
1581 Budapest, Pf. 15.

A folyóiratot
gondozta és tördelte:
BAUSZ Kft.

Nyomtatta:
MSZH NYOMDA

Felelős vezető:
Nagy László
ISSN 1215—4121

HADTUDOMÁNY

A MAGYAR HADTUDOMÁNYI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA

VIII. évfolyam

2. szám

1998. június

Tartalomjegyzék

A Magyar Hadtudományi Társaság kétnapos rendezvényéről 3

BIZTONSÁGPOLITIKA

Szilágyi Krisztina Nehogy az eszköz céllá váljon! 13

HADTUDOMÁNY – HADÜGY

Szabó János Az állampolgári tudat és honvédelmi szocializáció .. 31

Bognár Károly A veszélyek, fenyegetések újszerű értelmezése 41

Léka Gyula A válságövezetekben hagyott
taposóaknak felszámolásáról 50

Ványa László A hadviselés különleges eszközei,
a nem halálos fegyverek 56

Nagy Tibor A hadtudományi kutatómunka
1997. évi eredményeiről 63

VEZETÉS – KIKÉPZÉS

Ács Tibor A vezérkar intézményéről 69

Rádli Tibor A Bolyai János Katonai Műszaki Főiskola
múltjáról és képzési rendszeréről 75

Kőszegvári Tibor A Magyar Tudományos Akadémia közgyűléséről ... 84

VÉDELEMGAZDASÁG

Turák János	A védelemgazdasági stratégia főbb elvi kérdéseiről . . .	85
-------------	--	----

RENDVÉDELEM

Gelencsér Gyula	Bűnfelderítés és bűncselekményi latencia hazánkban (1977–1996)	93
-----------------	---	----

FÓRUM

Deák Mihály	Napirenden a kutatói utánpótlás felkészítése	99
Seebauer Imre	Gondolatok a hadtudomány és a hadművészet kapcsolatáról	103
Koháry István	NATO-tanácskozás a békétámogató műveletekről . .	106
Zimits Rezső	Pályázatok ismertetése	113

SZEMLE

Pataky Iván	Ravasz István: Erdély mint hadszíntér – 1944 . . .	118
-------------	--	-----

TÁRSASÁGI ÉLET

A Magyar Hadtudományi Társaság tisztségviselői .	121
Elhunyt Reményi Gyula	123
Megemlékezés Kápolnai Pauer István akadémikusról	124
A doktori képzéssel foglalkozó konferencia	124
A haditechnikai klub rendezvényéről	125
A biztonságpolitikai szakosztály ülése	126
A légierő szakosztály fóruma	127
A Magyar Közigazgatási Kar, a MÖOSZ, a Comitatus és a Pest Megyei Rendőr-főkapitányság tudományos kutatóhely 1998. évi közös pályázati kiírása	127

*A folyóiratunkban megjelenő cikkeket szakmailag nem bírálthatjuk,
azok tartalmáért a szerző felel!*

A Magyar Hadtudományi Társaság kétnapos rendezvényéről

1998. március 19-én és 20-án kétnapos rendezvénnyel zárta az 1997. évet a Magyar Hadtudományi Társaság.

□ 19-én a nemzeti katonai stratégiáról tartott fórum még az előző évi rendezvények sorába tartozott. Az 1996. december 5-re tervezett fórum Kovács Jenőnek, a téma vezető kutatójának hirtelen bekövetkezett halála miatt elmaradt. A HM Oktatási és Tudományos Munkaszervezési Főosztállyal közösen október 10-én és 11-én tartott konferencián – annak jellege miatt – a társaság kutatóinak nem volt módjuk állásfoglalásuk részletes kifejtésére. Közben elkészült a nemzeti katonai stratégia újabb változata, de több kérdésben ez sem tartalmazza a kutatók ajánlásait, ezért célszerű volt a téma újabb megvitatása.

□ A 20-án tartott közgyűlés összegezte a társaság életének elmúlt három évben szerzett tapasztalatait. Megerősítette, hogy az 1995-ben megválasztott vezetőség kivezette a társaságot a válsághelyzetből, növelte elismertségét, javította a tudományos munka és a szervezeti élet feltételeit és stabilizálta a gazdasági helyzetet. A közgyűlés ezt ismerte el a vezető szervek tagjainak megválasztásakor, amikor minimális személycserével és a munka tapasztalataiból fakadó kisebb mérvű funkcióátrendezéssel lényegében a korábbi vezetőséget választotta újjá.

Fórum a Magyar Köztársaság katonai stratégiájáról

Dr. Szabó József, az MHTT elnöke megnyitójában a konferencia célját úgy határozta meg, hogy a nemzeti katonai stratégia tartalmi kérdéseinek megvitatása továbbra is aktuális. Az elmúlt év őszen tartott konferencia feltárta, hogy több kérdés még tisztázatlan maradt. Nem gondoljuk, hogy a nyitott kérdésekre csak mi tudjuk a helyes választ, de többéves kutatói tapasztalatunkat meg kívánjuk osztani azokkal, akiknek napi munkája ezen okmányok kidolgozása.

A stratégia a lexikon szerint a hadászat köznapi megnevezése. A fogalom használata a köznyelvben szélesebb értelemben terjedt el, ma többféle stratégiáról beszélünk. Ha a hadászatról van szó, hozzá kell tennünk, hogy a katonai stratégiáról beszélünk. A nyugati elvek szerint a stratégia a politikai, a gazdasági, a lélektani erőforrások, valamint a katonai erők kifejtésének és alkalmazásának művészete és tudománya béke és háború idején.

REFERÁTUM

Ajánlások a Magyar Köztársaság katonai stratégiájához

Dr. Pekó József,
a hadművészeti szakosztály elnöke

A vitaanyag teljes szövege megjelent a Hadtudomány 1998. évi 1. számában (33–57. o.), ezért az előadó a fórumon ennek lényegét foglalta össze és egészítette ki.

A nemzeti katonai stratégia fogalmát úgy javasolta körülírni, hogy a katonai stratégia az ország biztonsági érdekeit szolgáló katonai koncepció. Eredendő forrása az alkotmány, általános meghatározói a vonatkozó törvények és nemzetközi szerződések, közvetlen meghatározója pedig a nemzeti biztonsági stratégia. Központjában az ország katonai védelme áll. A szükséges haderővel foglalkozik és mindazzal a feltételrendszerrel, ami a katonai védelemhez kell.

A katonai stratégiaalkotás folyamatában meg kell teremteni az összhangot a hatályos és a készülő alkotmány alapvető előírásai és az ország katonai biztonságát szabályozó törvények és országgyűlési határozatok között. Pontosítani kell az erőszakhoz való viszony meghatározását. Alkotmányunk még háborúcentrikus, csak a háborút ítéli el. Ez nem elég, az erőszak minden fajtáját el kell ítélni. Egyértelművé kell tenni a honvédség és a Határőrség jogi státuszát. A rendkívüli helyzeteknél minden lehetséges veszélyforrást alapul véve kell állást foglalni.

A nemzeti jellegnél a NATO tagjává lett Magyarországgal kell foglalkozni, a nemzeti érdekekkel egyidejűleg a NATO követelményeit is érvényre kell juttatni.

Tisztázni kell a katonai stratégiának a biztonsági stratégiához való viszonyát. A biztonsági stratégia a veszélyforrások elhárításához rendeli a nemzeti érdekeket és megjelöli, hogy melyik nemzeti érdek érvényesítéséhez kapcsolódhat katonai erő alkalmazása.

A katonai stratégia a haderőre vonatkozik. Felvetődik, hogy a Határőrséggel milyen módon kell foglalkozni a katonai stratégiában. A hatályos alkotmány a fegyveres erők közé sorolja a Határőrséget és feladatául határozza meg a haza fegyveres védelmét. Működésének hatályos koncepciója a Határőrségnek csak a határőrizetet teszi feladatává és határrendőrséggént írja elő működését. Nem katonai erő, tehát nem feladata katonai műveleteket megoldani.

A katonai stratégia rendeltetése az állami irányítás érvényre juttatása a honvédelem gyakorlatában. Ebből következik, hogy tartalmi kerete a honvédelem szféráját nem lépheti túl. Nem foglalkozhat a polgári védelemmel, mert az nem a honvédelem fogalomrendszerébe tartozik. Nem foglalkozhat a tervezéssel, mert neki ehhez kell megadni az alapokat, de a biztonság egyéb kérdéseivel sem, mint például a nemzetközi biztonsági környezettel.

A katonai stratégia a célok, irányelvek és követelmények rendszere a katonai tevékenységekre, a honvédelem gyakorlatára vonatkozóan. Első nagy területe a katonai biztonsági célok és irányelvek. Ez arra hivatott, hogy egyértelművé tegye az állami akaratot a honvédelem gyakorlatában. Részletes kifejtése az írásos anyagban található. A második rész a katonai biztonsági környezet megítélésével foglalkozik.

Kidolgozásakor támaszkodni kell a nemzeti biztonsági stratégiára. Ebből a katonai biztonságra vonatkozó megállapításokat kell figyelembe venni. A veszélyforrásokat kell feltárni és azokat fontosságuknak megfelelően értékelni. A veszélyforrásokból veszélyformák fogalmazhatók meg, amelyek korlátozott tartalmúak. Beszélhetünk katonai válságkezelő stratégiáról, a fegyveres konfliktus stratégiájáról és a háborúban való részvétel stratégiájáról. Ezek alapján lehet meghatározni a katonai védelem irányelveit. Rögzíteni szükséges az ország katonai védelmére vonatkozó irányelveket és a NATO-kötelezettségekből adódó kollektív védelemben, továbbá az egyéb műveletekben (békefenntartó, békekikényszerítő stb.) való részvétel irányelveit. Ezekre alapozottan lehet meghatározni a haderő feladatait. A feladatokat célszerű két részre bontani: katonai védelmi és közreműködési feladatokra.

Célszerű külön fejezetben foglalkozni a haderő felépítésére és fejlesztésére vonatkozó irányelvekkel. A katonai biztonsági szükségletből kell kiindulni, ezt számvetésekkel kell bizonyítani. Figyelembe kell venni az ország lehetőségeit, a két elv összevetése alkotja a szükségletek és a lehetőségek összhangját. Ezek alapján lehet a fejlesztési prioritásokat meghatározni.

KORREFERÁTUMOK

A katonai válságkezelés stratégiai irányelvei és követelményei

Lőrincz Kálmán,

az MH nyugalmazott parancsnoka

Az elmúlt években ezen a téren konkrét tapasztalatokat szereztünk. A következtetések és tanulságok alapján, a nemzetközi tendenciákat is figyelembe véve felvázolhatóak a válságkezelés katonai stratégiai elvei és követelményei.

A válságkezelés katonai stratégiai elvei a haderőnek a veszélykezelésre vonatkozó szemléletét, szándékát és alkalmazásának jellegét, irányultságát fejezik ki. Ezeknek megfelelően a katonai stratégiába illeszthető a megelőzés, a visszatartás és az együttműködés elve.

A *megelőzés elve* mint szemlélet és gyakorlat a veszélykezelés egész folyamatát át-
hatja. Kifejezi azt a katonai szemléletet, amely – a magyar biztonságpolitika törekvéseivel összhangban – a válsághelyzetek békés, politikai eszközökkel való kezelését és megoldását tartja elsődlegesnek. Kifejezi továbbá azt a szándékot, amely a veszélykezelés katonai stratégiai céljai megvalósítása során is a konfliktus eskalációjának megelőzésére irányul. A megelőzés elvének hangsúlyozása azért is fontos, mert ez – bár eszközrendszere igen sokrétű – a válságkezelés leggyengébb, legkevésbé hatékony eleme. Ugyanakkor belátható, hogy mind a veszélyek csökkentése, mind elhárítása lényegesen költségesebb, nagyobb áldozatvállalással és kockázattal jár.

A *visszatartás elve* kifejezi azt a határozott törekvést, amely arra irányul, hogy hazánk – érdekei és akarata ellenére – ne váljon részesévé más országok közötti katonai konfliktusnak. A visszatartás elve feltételezi a haderő olyan szinten és állapotban tartását, amely hiteles visszatartó erőt képezve, számottevő veszteségokozást felté-

telezve, kockázatosná tesz minden, ellenünk irányuló fegyveres akciót. Ehhez célszerű figyelembe venni, hogy a potenciális visszatartás képessége a jövőt illetően egyre inkább a speciális és a gyorsreagálású erőkre, a vezetési és kiképzési fölényre és a haditechnika alkalmazásának hatékonyságára alapozódik. A visszatartás elve feltételezi továbbá a katonai reagálások olyan jellegét és azt a törekvését, amely a fegyveres konfliktus korlátozására, elszigetelésére és eszkalációjának megakadályozására irányul, mozgásteret biztosítva a politika számára a konfliktus rendezéséhez.

Az együttműködés elve kifejezi a nemzetközi válságkezelési folyamatokban való részvételünk szándékát, összhangban nemzeti érdekeinkkel, stratégiai céljaikkal, nemzeti sajátosságainkkal és lehetőségeinkkel. Kifejezi azt a készségünket, hogy feladatainkat a regionális konfliktuskezelés során a rendezésben részt vevő nemzetközi szervezetekkel összhangban oldjuk meg; ebben a folyamatban szükségesnek ítélve a válságban és az abból eredő veszélyeztetésben érintett országokkal való folyamatos konzultációt. Kifejezi továbbá azt a szándékot és annak szükségességét, hogy a katonai feladatok a válságkezelésbe bevont más állami szervekkel összehangolt és tervszerű együttműködésben kerüljenek végrehajtásra.

A válságkezelés katonai stratégiai követelményei az elvek érvényesítésének módjait és feltételeit határozzák meg. Ilyen feltételek például: a kialakult helyzet folyamatos elemzése, értékelése és egységes megítélése; a politikai, az állami és a katonai vezetés tájékoztatása, a döntések szakmailag megalapozott előkészítése; a katonai erő alkalmazására vonatkozó rendszabályoknak a politikai döntésekkel és állami intézkedésekkel összhangban történő foganatosítása; a katonai reagálások biztosítása az erők fokozatos növelésének lehetőségével; a nemzetközi válságkezelési programokban való részvétel kapcsán a szükségesség, a kockázat és a költség reális elemzése; a szükséges erőforrások biztosítása, ezek tervszerű és gazdaságos felhasználása.

A válságkezelés, ezen belül a katonai reagálás nagy körültekintést és megalapozottságot követel. Meg kell felelnie az ország biztonsága szavatolásának, ugyanakkor nem válthatja ki a válság eszkalációját. Tapasztalataink ellenére a katonai szakirodalom eddig kevés figyelmet fordított a téma művelésére, egységesebb fel fogásra lenne szükség. A stratégiai célok elérését biztosító katonai reagálás tartalmát, rendjét és módozatait alaposabban kellene kidolgozni. Ebben segíthet a katonai stratégia kidolgozása kapcsán fellendült tudományos élet is.

A katonai stratégia védelemgazdasági háttere

Dr. Turák János

egyetemi docens, gazdasági elnökhelyettes

A védelmi stratégia megalapozása speciális aspektusú vizsgálódást igényel, melynek szükségességét a védelem és a gazdaság általános összefüggéseinek rövid áttekintése is igazol. A potenciálemélet szerint a katonai potenciálnak egyik összetevője a hadigazdasági (újabb értelmezés szerint védelemgazdasági) potenciál, amelynek értékét a gazdaság teljesítőképesége, ennek védelmi célra igénybe vehe-

tő hányada határozza meg. A munkaerő mellett a gazdaság produkálja az anyagi-technikai, valamint a pénzügyi erőforrásokat, a hadiipari képességeket és az ország védelemgazdasági háborús felkészültségét. Ezen tényezők függvényében határozható meg a hadsereg nagyságrendje, haditechnikai fejlesztése, készleteinek feltöltése és a katonai infrastruktúra kiépítése.

A gazdasági lehetőségekből történő feladatlevezetés azonban nem jelent abszolút determinációt. A katonai feladatok megítélése alapján a politikai vezetés dönt az ország erőforrásainak védelmi célokra történő felhasználása lehetőségeiről. A védelem és a gazdaság összefüggésében az a politikai döntés a meghatározó, amely összetársadalmi megítélés alapján jelöli meg a védelmi célokra vonatkozó preferenciákat.

Az oksági láncolat egyértelművé teszi, hogy a védelmi, ezen belül a katonai feladatok önmagukban nem tervezhetők. A tervezés során részletesen számításba kell venni azok gazdasági feltételeit, és ezek biztosítására meg kell győzni a politikai vezetést. Ez a célra törő magatartás, különösen fontos a hosszabb távú döntések folyamatában, a politikától elsősorban a célok meghatározását kell elvárni. A hosszabb távra vonatkozó iránymutató döntések direktívaszerűen kezelhetők a rövidebb távú tervezésben.

A védelmi igényeket általában az éves nemzeti össztermék (GDP) százalékában szokásos összevontan meghatározni, ez az integrált mutatószám azonban egymagában kevés a részletesebb gazdasági tervezéshez. A hosszabb távú koncepció kidolgozásánál figyelemmel kell lenni: a nyersanyagok és félkész termékek tartalékaira, a mezőgazdasági és élelmiszer-ipari termékekre, az ipari termelő-szolgáltató kapacitásokra, a haditechnikai külkereskedelmi igényekre, az infrastruktúra védelmi célú fejlesztésére, a munkaerő allokációra, a gazdaságmozgósítás szabályozottságára, továbbá a közvetlen és közvetett védelmi kiadások nagyságrendjére és összetételére.

A védelmi oldalt a NATO 1+5 éves tervezési metodikája rákényszeríti a legalább középtávú tervezésre. Ennek realitása azonban csak akkor lenne biztosítható, ha az államháztartás is kialakítaná az ezzel adekvát középtávú tervezési gyakorlatot, amely integrálná a védelmi tervezés jelzett tényezőit.

A NATO-tagállamok nemzeti katonai stratégiáinak általánosítható tapasztalatai

Dr. Hajma Lajos
tudományos elnökhelyettes

A katonai stratégiai tervezés bemutatásánál az USA tervezési rendszeréből célszerű kiindulni, mivel lényegében ez határozza meg a NATO tervezési rendszerét is. A NATO tervezési dokumentumai a hasonló tárgyú amerikai okmányok felépítését követik és azonos terminológiát használnak.

Az amerikai katonai stratégia megalkotása két alapidokumentumból indul ki: az alkotmányból és a nemzetbiztonsági törvényből. Az alkotmány rögzíti a fegyveres erők felépítését, haderőnemeit és a vezető minisztériumokat. A fegyveres erők vezetését az

elnökre bízta. A nemzetbiztonsági törvény 1947-ben lépett hatályba, főleg a II. világháborús tapasztalatokat rögzíti. Meghatározza a kongresszus hatáskörébe tartozó védelmi döntések körét, a fegyveres erők haderőneimeit, a minisztériumokat, pontosítja a főparancsnoki (elnöki) hatásköröket és feladatokat és az utódlás rendjét (az alelnök szerepét). Biztonsági kérdésekben döntéshozó szerv a Nemzetbiztonsági Tanács, amelynek tagjai az elnök, az alelnök, a védelmi miniszter, a külügyminiszter és a vezérkari főnökök bizottságának elnöke. A Vezérkari Főnökök Egyesített Bizottsága az elnök tanácsadó testülete védelmi kérdésekben. Feladata kidolgozni a Nemzeti katonai stratégia című okmányt.

A végrehajtó hatalom alapvető okmánya a Nemzeti biztonsági stratégia, melyet általában elnökváltás idején adnak ki. Ez tükrözi a hatalom biztonságfelfogását. Kiterjed a politikai helyzetelemzésre, a védelmi és a gazdasági célok kitűzésére és az ezekhez szükséges stratégiai alapelvekre. Kiegészítő dokumentuma a jelentés a védelem négyéves áttekintéséről. A Nemzeti biztonsági stratégiát évente felülvizsgálják és szükség szerint módosítják. Erre szolgál az elnök évenként ismétlődő üzenete a Kongresszushoz az unió helyzetéről, továbbá a védelmi miniszter jelentése az elnöknek és a Kongresszusnak a védelem helyzetéről.

A Nemzeti katonai stratégia a Vezérkari Főnökök Egyesített Bizottsága által készített okmány. Tartalmazza: a nemzetközi katonai környezet elemzését, a lehetőségek és a veszélyek felmérését; a nemzeti katonai stratégiai célok meghatározását; a célok elérését szolgáló stratégia és a végrehajtásához szükséges lehetőségek számbavételét; a fegyveres erők felépítését és szervezetét. A nemzeti katonai stratégia alapján a lakosság tájékoztatására készül a védelmi fehér könyv. A nemzeti katonai stratégia végrehajtását szolgálják a haderőneemek katonai doktrínái.

A NATO legfőbb politikai döntéshozó szerve az Észak-atlanti Tanács, amely általában évente egyszer ülésezik a kormányfők és a külügyminiszterek részvételével. Feladatai közé tartozik az új biztonsági stratégia elfogadása. A stratégiai tervezést a Védelmi Tervező Bizottság végzi, tagjai a védelmi miniszterek. Évente áttekintik a védelmi terveket. A fejlesztési célokat általában hat évre határozzák meg és két évente pontosítják. A Katonai Bizottság a NATO legmagasabb katonai szervezete. Tagjai a tagállamok vezérkari főnökei. Ajánlásokat és terveket dolgoz ki. Munkaszervezete a Nemzetközi Katonai Vezérkar.

A katonai stratégia vezetési kérdéseiről

Dr. Seebauer Imre,

a hadművészeti szakosztály alelnöke

A katonai vezetés centralizált volta a történelem kezdetétől nem kérdőjeleződött meg. Az utóbbi két évtizedben azonban a centralizált vezetés egyeduralkodóvá gyengülni látszik. A katonai környezetben olyan gyors változások mentek/mennek végbe, amelyek a centralizált vezetés keretei között nem kezelhetők. Szükségessé vált a decentralizálás filozófiájának és metodikájának kidolgozása, valamint a centralizált vezetéssel való összehangolása. A jelentkező problémák megoldása érdekében

a NATO-ban két területen történt jelentősebb előrelépés. Ezek: a haderő ellátása információfeldolgozó és kommunikációs rendszerekkel, továbbá a vezetői munkát támogató eljárások meghonosítása.

Az amerikai felső katonai vezetés 1994-ben hirdetett meg egy 20 éves programot, amely a felhasználókra összpontosít és olyan fejlesztő programokat ír elő, amelyek képessé teszik az embereket és a szervezeteket az alkalmazott eljárások folyamatos tökéletesítésére. A program filozófiájának lényege, hogy miközben a haderő átszervezése folyik, új kereteket kell létrehozni a végrehajtók munkájának támogatására. Kiemeli a változás folyamatosságát, hangsúlyozza a kreativitást és az irányítási lehetőségek kiaknázásának fontosságát.

E filozófia alapján terv készült a katonák és a polgári alkalmazottak képzésére. A terv a személyes részvételt, a vezetők teljes elkötelezettségét, a kemény munkát, az időt, a forrásokat és a szervezet támogatását írja elő. Elképzeléseik szerint a program eredményeként a haderő kiaknázza katonáinak és polgári alkalmazottainak kreativitását és kezdeményezőképességét.

A fentiek magyar viszonylatban is értelmezhetőek. Hadtudományi ismeretekre építve előkészíthető a decentralizált vezetésre való áttérés a centralizált vezetés fenntartása mellett. A korunk követelményeihez igazodó gondolkodási folyamat fejlesztése a katonai stratégia sarokpontja. A magyar katonai vezetéssel szemben követelmény a társadalom folyamatosan változó jogszabályi környezetében a felső és az alsó szervezeti viszonyok egyensúlyának megteremtése, a védelemigazgatás rendszerében a katonai érdekeket érvényesítő hatékony igazgatási módszerek alkalmazása, a centralizált és a decentralizált igényeket kielégítő vezetési-irányítási rendszer fejlesztési céljának és irányának meghatározása és a személyi állomány felkészítése.

HOZZÁSZÓLÁSOK

Németh Sándor,

a HVK Hadművelési Főcsoportfőnökségének képviselője

Január végéig kidolgozták a katonai stratégia újabb változatát, amit a Honvédelmi Minisztérium kiegészített. A nemzeti biztonsági stratégia hiánya nehezítette a munkát, ez a NATO-csatlakozási tárgyaláson is hiányzott. Hiányolta, hogy nincs véglegesítve a honvédség háborús szervezete és vezetési rendszere. Ismertette az általuk kidolgozott tervezet fejezeteit és ezek tartalmát. Ezt követően a katonai doktrínák kidolgozásával foglalkozott. Megkezdődött az összhaderőnemi doktrína kidolgozása, ami a katonai-szakmai kérdéseket rendezi. Még az év folyamán kidolgozásra kerülnek a haderőnemi doktrínák. Ennyit tudtak erre az évre vállalni. A dokumentumokat négyéves ciklusokban tervezik felülvizsgálni.

(A konferencia résztvevői közül a szünetekben többen kifogásolták a tudományos kutatások eredményeire, a kollektív munkára még csak nem is utaló bejelentésszerű hozzászólást.)

Dr. Deák Péter, a Biztonságpolitikai és Honvédelmi Kutatások Központjának igazgatója

Jelenleg két országgyűlési határozat van érvényben: a biztonságpolitikai és a honvédelmi alapelvek. Ezek fölötté állnak az ismertetett dokumentumoknak. A katonai stratégiák középtávú tervezési okmányának tekinthetők, 4-5 évre szólnak. A biztonságpolitikai és a katonai stratégia nincs szoros kapcsolatban egymással. Helyteleníti, hogy a biztonságpolitikai alapokat sokan az 1989-91 közötti helyzetnek megfelelően akarják rögzíteni. Ez helytelen, mert azóta alapvetően megváltozott a biztonsági környezet. Többek között megszűnik a térségben a hatalmi vákuum, felerősödtek más veszélyforrások és a NATO-meghívással új biztonságpolitikai helyzetbe kerültünk. Ma a stratégiaalkotásnak alapvető feladata a nemzeti és a szövetségi érdekek összehangolása.

Dr. Ács Tibor, az MTA IX. Osztály Hadtudományi Bizottságának titkára

Tolmácsolta a hadtudományi bizottság jókívánságait. A továbbiakban a katonai stratégiaalkotás történelmi gyökereivel és tanulságaival foglalkozott. A jelenlegi helyzetben fontosnak tartja, hogy a történelmi tanulságokról ne feledkezzünk meg.

Dr. Pirityi Sándor,
a biztonságpolitikai szakosztály tagja.

Mivel jár ma a nemzeti érdekek határokon túli kivetítése? Az instabil régiókban felerősödtek a nagyhatalmi érdekek érvényesítésének lehetőségei, a célok és a tennivalók internacionalizálódtak, ezek következtében a helyi megoldásokra, a megbékélésre egyre kevesebb az esély. A válságkezelés kikényszerítő jellegű lett, abban a fegyvereké a meghatározó szerep. A kis nemzeti érdekek aláássák a regionális érdekeket. Az instabilizálódás egyik előidézője a határokon túlra kivetített nemzeti érdekek. Felerősödtek a konfliktusok, ezzel együtt megnőtt a nemzetközi beavatkozások száma. A béketeremtés és -fenntartás a nagy nemzetközi szervezetek hatásköréből több esetben hatalmi érdekek alapján létrejövő államcsoportok kezébe kerül, így ezeknek lehetőségük van saját, elkülönülő érdekeik érvényesítésére.

Dr. Bognár Károly,
a biztonságpolitikai szakosztály tagja

A szellemi erőik szétaprózásának tűnik, hogy egyszerre három szervnél, illetve tudományos műhelyben egymástól függetlenül történtek kidolgozások. Az összehangolt munka eredményesebb lehetett volna, habár minden elkészült anyagnak – hiányosságai mellett is – van hasznosítható területe. A biztonságpolitikai és a katonai stratégiát a nyugati gyakorlatnak megfelelően jobban együtt kellene kezelni, ezek egymásra épülnek és kiegészítik egymást. Ezt követően a NATO déli szárnyához történő valószínű tartozásunk előnyeiről és főleg hátrányairól beszélt.

A társaság közgyűlése

A közgyűlés feladata a társaság vezető szervei (elnökség, felügyelőbizottság, etikai bizottság) elmúlt három évről szóló beszámolóinak megvitatása, a következő választási ciklus munkaprogramjának, az 1998. évi munkatervnek és a költségvetésnek az elfogadása, az alapszabály módosítása, továbbá a vezető szervek újjáválasztása volt.

A beszámolót és a közgyűlés elé terjesztett okmányok jelentős részét a tagok megkapták, így ezek ismertetésére nem kell kitérnem.

Az elnökség beszámolójához *Szabó József* elnök fűzött kiegészítést. Kiemelte, hogy az 1995-ben a rendkívüli közgyűlésen megválasztott vezetőség kivezette a társaságot a válsághelyzetből, az igen jelentős pénzügyi veszteségek ellenére stabilizálta a gazdálkodást. A továbbiakban az elismertségünk növelése érdekében végzett tevékenység fontosabb eseményeiről beszélt. Kiemelte, hogy meghívást kaptunk a Civil Szervezetek országos konferenciájára. A meghívás lehetővé tette, hogy bekapcsolódjunk a konferencia által összefogott különböző célú és rendeltetésű civil szervezetek munkájába, megismertethetjük velük társaságunk célját, feladatait, felépítését és elért eredményeinket, szólhatunk terveinkről. Új kapcsolatok építésére nyílt mód. Ennek révén ismerkedtünk meg pl. az Országgyűlés Hivatala Euroatlanti Tájékoztató Központjának vezetőivel. A kialakuló munkakapcsolat révén megkaptuk azokat az anyagokat, amelyeket a csatlakozási tárgyalásokra dolgoztak ki, például a csatlakozási folyamatban keletkező anyagokat, híreket és az események közreadására létrehozott havi tájékoztató kiadványukat. Ezek a titkárságokon tagjaink rendelkezésére állnak.

Ezek után a társaság elnöke azokról a gondokról szólt, amiket addig nem tudtunk megoldani. Ezek közé sorolta, hogy a tagság részéről átutalt 1% adót nem kaptuk meg, ehhez módosítani kell az alapszabályt. A következő évek feladataiból kiemelte, hogy 2000-re, társaságunk megalakulásának 10. évfordulójára meg kell teremteni a feltételeket egy olyan könyv megjelentetésének, ami az elmúlt évtized munkája alapján mutatja be a Hadtudományi Társaságot a társadalomnak. Egy másik fontos cél a fiatal kutatók támogatása. Főleg a publikációs lehetőségeket kellene növelni, ehhez a Hadtudomány megjelenésének gyakoriságát is meg kellene vizsgálni.

A *hozzászólásokban* felvetődött a ZMNE-vel való kapcsolat szorosabbá tétele, szó esett a belügyi szakosztály működési zavarairól és a pályázati rendszer ellentmondásairól. Részletesebben kell szólni *Móricz Lajosnak*, a társaság első elnökének *hozzászólásáról*. Szerinte az elmúlt időszak eredményei között kiemelkedik az a folyamatos tevékenység, ami a hadtudománynak a magyar tudományos életben való elismertetésére irányult. Ez a munka sikeres volt, ami abban is megnyilvánult, hogy a Magyar Tudományos Akadémia IX. Osztály bizottságaként megalakult a Hadtudományi Bizottság.

Véleménye szerint az elmúlt három év munkájának értékelésében nem kapott kellő hangsúlyt a szakosztályokban végzett munka megítélése. Fontosnak tartotta kiemelni, hogy a társaság a szakosztályok munkája révén lehet eredményes, a tudományos műhelyekben alakulhatnak ki azok az eredmények, amelyekre a társadalom felfigyelhet. A vezető szerveknek az a feladatuk, hogy javítsák a feltételeket, ismertessék meg és segítsenek „eladni” a produktumokat.

A beszámolókat a közgyűlés elfogadta.

Az 1998. évi munkatervhez két módosító indítvány érkezett. Az egyik szerint vezetés helyett igazgatásnak kellene lenni. Az igazgatás célja a kutatók autonómiájának biztosítása és a szakosztályok menedzselése, hogy „el tudják adni” kutatási eredményeiket. Egy másik javaslat szerint a magyar katonai nyelv védelmében nyelvi szakosztályt vagy szakcsoportot kellene létrehozni. Végül a munkatervet a javasolt kiegészítésekkel elfogadták.

Az alapszabályban egy elvi és két gyakorlati jellegű módosítás történt:

Az 1. §-t azzal javasolta az elnök kiegészíteni, hogy a társaság független társadalmi szervezet, amely pártoktól támogatást nem kap, országgyűlési képviselőjelöltet nem állít és nem támogat, a hatályos jogszabályok keretei között az alapszabályban rögzítettek szerint működik. Ez a módosítás teszi lehetővé az SZJA felajánlott 1%-ának megkapását.

Egy másik javaslat elfogadásával módosították a közgyűlés, a küldöttgyűlés és az elnökségi ülés meghívói és írásos anyagai megküldésének határidejét. Tekintettel arra, hogy az egy hónapos, illetve a kéthetes határidőket tartani nem lehetett, az írásos anyagok megküldésének a határidejét a felére csökkentették.

A harmadik módosítás megszüntette azt a gyakorlatot, hogy egy tag több szakosztálynak is tagja lehet. A továbbiakban a tag csak egy szakosztályban tartható nyilván.

Ezt követően az elnökség, a felügyelő- és az etikai bizottság tagjai megkapták a felmentést. Végül a közgyűlés megválasztotta az új tisztségviselőket. A megválasztott vezető tisztségviselőket a társasági élet rovatban bemutatjuk. Itt ismertetjük az elnökség, a felügyelő- és az etikai bizottság, továbbá a Honvédelem szerkesztőbizottságának személyi összetételét.

Szilágyi Krisztina

Nehogy az eszköz céllá váljon!

A NATO-hoz való csatlakozási folyamat értelmezése, kezelése

A magyar történelem elmúlt közel tíz évét külpolitikai tevékenységünk vonatkozásában a megismerés, a tájékozódás időszakának tekintem. A megismerés, a tanulás folyamata azonban szükségszerűen passzív attitűdöt igényel. Feltételezésem szerint a nemzetközi rendszerek sem a múltban, sem napjainkban nem függetlenednek az őket alkotó államok érdekeitől. A megismerés passzív állapotát tehát Magyarországon is fel kell váltania a rendelkezésre álló eszközök érdekorientált alkalmazásának. Véleményem szerint a nemzetközi élet színpadán jelenleg működő nemzetközi szervezetek olyan eszközök, amelyek nem a mi érdekeink szolgálatára születtek ugyan, mégis alkalmasak lehetnek azok érvényesítésére a posztmodern nemzetközi rendszer bizonytalanságai közepette.

Manapság a NATO, valamint az alakulóban lévő új euroatlanti politikai és biztonsági környezet slágertéma. Nehezen lehet a kérdésnek olyan aspektusát találni, amivel ne foglalkoztak volna már, sőt ne ismételték volna az unalomig a közhelyszerű vizsgálati szempontokat és következtetéseket. Tény persze, hogy bennünket itt, Közép-Európában az átalakulóban lévő nemzetközi szervezetek és a rájuk épülő, ugyancsak változó nemzetközi rendszer tulajdonképpen teljesen újonnan és igen csak közvetlenül érintett és érint. Az elmúlt években fontos volt tehát alaposan tanulmányozni és megérteni azt a kül- és biztonságpolitikai környezetet, amibe kerültünk és amihez alkalmazkodnunk kell.

Nem kívánom elismételni mindazt, amivel olvasóim tölem sokszorta inkább tisztában vannak, tudniillik az új környezetből adódó, a biztonságot veszélyeztető új problémákat. Ezen új kihívásokra reagálva – az alkalmazkodás jegyében – már olyan horderejű változások történtek a Magyar Honvédségnél, amelyek mindenkit személyében is érintenek.

Úgy gondolom, hogy ma, 1998-ban, amikor a fegyveres erők civil ellenőrzését nem a legtökéletesebb módon alakították ki Magyarországon – tudniillik alá-fölé rendelési viszony van, az egymást kiegészítő, közösen ugyanazért a célért dolgozó egymás mellé rendelő viszony helyett –, akkor egy polgári személynek a Hadtudomány hasábjain sokkal inkább a kérdés szélesebb körű, összetett, általános politikai megvilágítása a feladata. Célom ezzel a rövid tanulmánnyal az, hogy bizonyos nemzetközi összefüggések általam fontosnak tartott – és ismereteim szerint ezen fo-

lyóirat hasábjain még nem tárgyalt – bemutatásával rávilágítsak a NATO, mint nemzetközi szervezet, eszköz mivoltára. Fontos ez, hiszen az új nemzetközi rendszer, amibe kerültünk, nemcsak arra való, hogy alkalmazkodjunk hozzá – mint ahogy azt fentebb említettem –, hanem elsősorban arra, hogy érdekeinknek megfelelően használjuk azt; hogy megtanuljunk élni a bővülő lehetőségekkel. Tapasztalatom szerint ez a nézőpont manapság nemigen jut érvényre sem a tudományos igényű publicisztikában, sem a gyakorlati életben. A következő írás ilyen szempontok szerint igyekszik vizsgálni a nemzetközi összefüggéseket és feladatokat, amelyek már nemcsak a hadseregre, hanem – és elsősorban – a politika szereplőire is várnak.

Nemzetközi rend és rendszer – a változások mikéntjéről és háttéréről

A nemzetközi rend, mint a „hegemón stabilitás” értelmezése

Manapság, amikor a nemzetközi politika színterén eltűntek a biztonságot és egyértelmű cselekvési irányt mutató fogódzó pontok, úgy tűnik, hogy a nemzetközi szereplők között – egyelőre értsük ezen fogalom alatt az államokat – általános tanácsatlanság uralkodik. A megnövekedett cselekvési szabadsággal – mondjuk így: a látzatra egyre teljesebbé váló szuverenitással – nem csak a kis államok, de az eleve nagyobb érdekérvényesítő képességgel rendelkező országok sem igen tudnak mit kezdeni. Akkor juthatunk erre a következtetésre, ha felismerjük, hogy 1990 óta nem tudott kialakulni a nemzetközi szintén felmerülő különböző szintű és kiterjedésű problémák megnyugtató kezelés- vagy megoldásmódja. Talán érdemes röviden és vázlatosan áttekinteni azokat a szempontokat, amelyek a nemzetközi rendet – ha volt ilyen – meghatározták a történelem folyamán, annak érdekében, hogy feltárjuk azokat a tényezőket, amelyek a külpolitikai cselekvés játékszabályait a 21. század küszöbén alakítják.

A nemzetközi rendet olyan állapotnak tekintem, amely lehetővé teszi az államok közötti kapcsolatrendszer kiegészítő működését. A nemzetközi rend tehát – talán a mai felfogással ellentétben – nem célja a nemzetközi kapcsolatok alakításának. Véleményem szerint a nemzetközi rendszer kialakítása sem tekinthető általánosan elfogadható célnak, pusztán terméke egy viszonylag erős nemzetközi érdekérvényesítő képességgel rendelkező állam külpolitikai tevékenységének. Az esetlegesen fennálló rend tehát a működő rendszerből fakadó adottság, amely azonban lényegesen megkönnyítheti, illetve korlátozhatja az alkalmazkodásra kényszerített szereplők működési lehetőségeit.

A nemzetközi rendet keresve a középkor folyamán a feudális anarchiát találjuk. A hegemóniát célzó törekvések területe nem annyira az államok vagy birodalmak szférájában zajlott, hanem a feudális termelési rendszer által megszabott kereteken belül. A hatalmi érdekérvényesítés akkor került át a már kialakult territóriumok közötti kapcsolatrendszer közegébe, amikor stabilizálódott a hűbéri viszony egyfelől a világi uralmon lévő császárság és a vallási uralmat gyakorló pápa között, valamint másfelől a gazdasági szféra területén a hűbérurak és a császár között. Az állam kialakulását tekinthetjük egyfajta civilizációs vagy rendteremtési folyamatnak,

amely során annak keretein belül a rend hierarchikus formája alakult ki. Az államok megszületése jelenti tehát egyfelől a feudális jellegű hegemon törekvések következtében rendelkezésre álló gazdasági bázis koncentrációját, másfelől a nemzetközi rend és rendszer kialakulásának feltételét.

A 17., 18. és 19. századot a nemzetközi rend és rendszer szempontjából a modern államrendszer korának tekinthetjük. Ekkor minden esetben megtalálhatjuk már azt az államot, amelyik önértékének megfelelő módon képes volt egyfajta nemzetközi rendszer, ennek eredményeként a „rendszabályok” kialakítására. A 17. század a francia és az angol államhatalmi és gazdaságpolitikai elvek, a fiziokratizmus és merkantilizmus elterjedésének korszaka. Az európai hatalmi egyensúly kialakulása a 18. századtól kezdődően az angol gazdasági erőnek és érdekeknek köszönhető. A 19. század pedig a Szent Szövetség Európája, amely azonban már túllépte a hegemon rendteremtés feltételeit. Értelmezésem szerint a Szent Szövetség rendszere nem pusztán eseti érdekszövetséget jelent, hanem olyan nemzetközi rendszert, ahol nem elég pusztán a hegemon érdekérvényesítést keresnünk. Első látásra mindenképpen egy új, kifinomultabb eszköz megjelenésének lehetünk tanúi, tudniillik a közös értékválasztáson alapuló érdekszövetségnek. A következőkben egy új szempont felvetése érdekében elejtjük a gondolatsort, hogy aztán egy újabb érvrendszer birtokában folytathassuk az elemzést.

Érdekracionalizálás vagy értékválasztás – a szövetségi rendszerek kialakulásának mozgatórugói

Ha röviden, de lényegre törően szeretnénk jellemezni az ún. posztmodern nemzetközi rendszert, akkor talán azt mondhatnánk, hogy a folyamatos, koncepció nélküli, lényegében esetleges átalakulás folyamatában van, amelynek végeredménye egyelőre nem ismeretes. Ez a megállapítás első látásra igen rossz fényt vet a nemzetközi politika alakítóra, akik számára az elmúlt évtized éppen csak arra volt elég, hogy tudatosítsák egy új rendszer szükségességét. Egyelőre mindenesetre nem sikerült olyan rendszert alkotni, amely lehetővé tenné az országok számára a hosszú távú, összetett garanciarendszerrel biztosított tervezést, a rend biztonságérzetét.

Vessünk ismét egy gyors pillantást a történelem azon időszakaira, amikor már a mai értelemben vett nemzetközi rendszer létezéséről beszélhetünk! Ha megpróbáljuk egy új szempont szerint meghatározni, hogy ki vagy mi alakította, határozta meg a nemzetközi rendszer játékszabályait, látni fogjuk, hogy rendszerint nem a politikusok. Olyan katonai, gazdasági erő, vallási ideológia pusztán létét vagy tevékenységét találjuk a háttérben, amely valamilyen módon eltért, illetve szembefordult a fennálló hatalmi struktúrával. Ezekre az eltérésekre történő reakciók formáltak és alakítottak ki olyan nemzetközi rendszereket, amelyek néhány évig vagy évtizedig meghatározták az országok közötti kapcsolatokat. Példaként térjünk vissza a 19. századot mind kül-, mind belpolitikailag meghatározó Szent Szövetségre, illetve Angliával kiegészülve a Négyes Szövetségre. Igaz ugyan, hogy Anglia belpolitikai berendezkedése, hatalmi viszonyai eltértek a közép- és kelet-európai birodalmak belső rendszerétől, ez azonban egyik résztvevő felet sem akadályozta meg abban, hogy több mint fél évszázadon keresztül – kormányokat, cárokat, parlamenteket, csá-

szárokat és királyokat túlélve – fenntartsák a hatalmon lévő társadalmi csoportok érdekeit képviselő, sőt, azok érdekei szerint kialakított nemzetközi rendet.

A Szent Szövetség 1815-ben megalkotott rendszere egyrészt a francia hatalmi törekvéseket, Napóleon kissé nagyra sikerült ambícióit volt hivatva visszaszorítani, másrészt az egyre sűrűbben jelentkező nemzeti törekvések korlátozása által megővni a belső hatalmi struktúrákat.

Kapcsoljuk most össze a fent elhagyott gondolattal az iménti megállapítást. Ott azt állítottuk, hogy a Szent Szövetség rendszerét már egy „kifinomultabb eszköz” megalkotóinak „közös értékválasztása” hozta létre. Vajon a sokszor konzervatív értékek közösségén alapuló szent szövetségi rendszert nemde ugyanúgy az önérdek modern igényekhez alkalmazkodó értelmezése vezérelte? A 19. század elejére kialakult európai hatalmi struktúra olyan – elsősorban gazdasági fejlődésen alapuló – változást jelentett a megelőző korokhoz képest, hogy a hagyományos konfliktuskezelési módszerek, illetve érdekérvényesítési eszközök használata túl nagy kockázattal és csekély biztosítékkal járt. Gondolok itt a már ekkor jelentősen megnőtt gazdasági termelésre, az ebből adódó demográfiai robbanásra és növekvő katonai potenciálra. Az új szövetségi rendszer hatékonyabb érdekérvényesítési és stabilabb rendszerfenntartó eszköznek bizonyult. Egyfelől biztosította Angliának a kontinentális erőegyensúlyt, ami lehetővé tette számára erői koncentrálását gyarmatbirodalma kiaknázására. A Habsburg Birodalom számára védelmet jelentett Franciaországgal szemben, sőt a belpolitikai hatalmi viszonyok fenntartásában is hatékonyan tudta alkalmazni (1849). A német nemzettest számára megteremtette a Német Szövetséget, ami a nemzeti fejlődés, a koncentrált gazdasági hatalom megteremtésének kereteit jelentette. Végül pedig Oroszország az új nemzetközi rendszer segítségével biztosította a keleti terjeszkedéshez elengedhetetlen nyugati és balkáni határait.

Véleményem szerint tehát *az államok közötti szövetségkötés a külpolitikai cselekvés eszköztárába sorolható és mint ilyen, az állam érdekorientált cselekvésének következménye.* Eddig azonban csak a 19. századdal lezáruló időszakról foglalkoztunk. Nézzük most meg, vajon fejlődött-e azóta az emberi civilizáció, győzött-e az emberi humanitás, vagyis a 20. század folyamán kapott-e szerepet az értékek közössége, a demokrácia szépen csengő jelszava a nemzetközi játéktéren.

A nemzetközi viszonyok jellegéről 20. század első felében

Az első világháborút megelőző szövetségi rendszerek kialakulását a 19. század folytatásának, illetve befejezésének tekintve, kezdjük vizsgálódásunkat a két világháború közötti nemzetközi kapcsolatok értékelésével. A kép kiábrándító. Az eszközrendszer bővülni látszik ugyan a liberális eszmék hangoztatásával, mint például a népek önrendelkezési joga, a nemzetiségi és a kisebbségi jogok elismerése és biztosítása, a gyakorlat azonban a békeszerződések kapcsán továbbra is a győztes államok hatalmi érdekeit szolgálja, bosszúvágytól fűtött, cinikus hatalmi arroganciával. Talán emocionális túlzásnak, stílusbeli hatásfokozó szerkezetnek tűnhet az előző mondat. Vessük azonban össze a jól ismert wilsoni pontokat az 1918-tól kezdődő béketárgyalások gyakorlatával, az Egyesült Államok tudatlan és felelőtlen beavatkozásával, Franciaország Németországgal szemben tanúsított magatartásával, a le-

győzött országokra kényszerített feltételek szolgai elfogadtatásával. *A vesztes országok számára előre elkészített békefeltételeket csak Törökországnak sikerült megváltoztatnia valamelyest, mivel azokkal kapcsolatban nem fogalmazódtak meg konkrét és közvetlen nagyhatalmi érdekek.* Az ezt követő évtizedekben kötött államszövetségek biztonsági garanciaértéke pedig messze elmarad a klasszikus szövetségi rendszerek nyújtotta biztonságtól. Gondoljunk csak a közép-európai utódállamok és nyugat-európai „szövetségeseik” kiszámíthatatlan kapcsolatára, Hitler kezdeti külpolitikai ambícióira reagálva. Sem Csehszlovákia számára, sem Lengyelország számára nem jelentett védelmet az Angliával és Franciaországgal kötött védelmi szerződés (a Szudéta-vidék elfoglalása, Lengyelország megtámadásáig).

A szövetségi kapcsolatok devalválódását két okkal magyarázom. Egyfelől az európai értékválsággal, a kontinensen, illetve az egész atlanti világban uralkodó polgári dekadencia életszemléletével. Ez az új kulturális környezet a hagyományos értékek pusztulásával jelent meg – talán az I. világháborúnak is köszönhetően –, de azok helyére még nem volt képes új, általánosan érvényes európai értékrendet építeni és elfogadtatni a társadalommal. Míg a megelőző korok értékvilága nem volt ugyan döntő fontosságú a nemzetközi rendszer kialakítása során, fontos volt azonban annak megtartásában. Olyan egyszerű dolgokra gondolok itt, mint szavahihetőség, a vállalt kötelezettségek betartása, egyfajta hatalmi szolidaritás és mindenekelőtt a vallási, erkölcsi értékek – talán sajátosan értelmezett, de általános érvényessége. Mindez kiszámíthatóvá, egyszóval renddé formálta a nemzetközi kapcsolatrendszeret. Az értékválságból következik a kapcsolatok elértéktelenedésének másik oka, a fent említett kiszámíthatóság hiánya, ami a hosszú távú tervezést teszi lehetetlenné, és az országokat befelé fordulásra, a bizonytalantól való elfordulásra kényszeríti. Véleményem szerint ez magyarázza a nyugati hatalmak által sorozatosan elkövetett hibákat Németország vonatkozásában, a második világháborút megelőző években. A nemzetközi rendszerben jelenlévő szereplők céljainak, mozgatórugóinak hibás értékeléséről van szó. Megerősítve láthatjuk ezt a gondolatot, ha visszaemlékszünk a 19. század hasonló jellegű konfliktusaira. A hatalmi egyensúly-eltolódást, a hegemon törekvések túlzott megnyilvánulásait akkor és azt megelőzően már megjelenésük első csíraiban helyesen észlelték és eredményesen tudták kezelni.

A 20. század első felében tehát nem látok olyan törvényszerűségeket a nemzetközi rendszer elemzésekor, amelyek kapcsán tudatos tervezést, rendszerépítést feltételezhetnénk. Szomorú ténye ennek az időszaknak, hogy alakítói még az egyértelműen kibontakozó és erősödő ellenséggépet is csak az utolsó pillanat után azonosították. Éppen ezért hajlamos vagyok a második világháborút megelőző kort összehasonlítani az 1990-es évtizeddel kezdődő és ki tudja, meddig tartó időszakkal. Korunk bizonytalan nemzetközi viszonyai, a szabályozó rendszerek eltűnése, a világ erőteljes gazdasági, kulturális polarizálódása a helyes helyzetértékelést nehezítő megannyi körülmény.

Az Amerikai Egyesült Államok által meghatározott nemzetközi rendszerről

Most nézzük, hogy milyen változást hozott a külpolitika szereplőinek gondolkodásmódjában, a nemzetközi rendszer változásában a második világháború tragédiája! Ez alkalommal sem volt szükség önálló rendszerépítési koncepcióra, hiszen a formálódó hidegháború közepette az ellenség szerepét a Szovjetunió töltötte be, megkönnyítve a nyugati szövetségesek között meglévő politikai ellentétek háttérbe szorulását. A korszak áttekintése azonban korántsem ilyen egyszerű. A nemzetközi rend és rendszer ez alatt az idő alatt átalakult. Bonyolultabbá és többszereplőssé vált. Nézzük most posztmodern korunk folyamatainak legfőbb jellemzőit!

A háború után Európa romokban hevert. Nemcsak fizikai, de erkölcsi értelemben is. A nagyhatalmi alku által létrehozott jaltai érdekszféra-elhatárolás ismételten figyelmen kívül hagyta a manapság oly szívesen és büszkén emlegetett, a nyugati demokráciák által sajátjuknak vallott demokratikus hagyományokat és az európai értékeket. Úgy tűnt, hogy a kontinens a maga erejéből ezúttal nem tud talpra állni. A 20. század második fele – figyelembe véve a végkimenetelt is – kétséget kizáróan az Amerikai Egyesült Államok korszakává vált. Amíg a Szovjetunió a Föld egyik felét igyekezett érdekszférájában tartani, addig az USA nagyjából hasonló eszközökkel – ügyesebb alkalmazásban – a másik felén rendezkedett be.

Az európai újjáépítést két vonalon kellett megkezdeni. Először gazdasági téren, ezt szolgálta a Marshall-terv. Másodszor meg kellett találni azokat a szempontokat és eszközöket, amik alapján újra föl lehet építeni a nemzetközi rendszert. Az új rendszer az USA liberális világfelfogása szerint formálódott, ami a frazeológia szintjén valóban nem érdek-, hanem értékorientált világrendet kívánt teremteni. A dolgok világos megértéséhez, a valós motivációk felismeréséhez azonban talán nem fölösleges az USA belső hatalmi viszonyaira vetnünk egy pillantást.

Emlékezzünk vissza az európai, államokon belüli hatalmi struktúra kialakulásánál leírtakra, a feudális rend megszilárdulására! Hasonló hatalmi rendszerszerveződést az USA-ban is megfigyelhetünk, csak nem a feudalizmus termelési és társadalmi keretén belül. Amerikában kezdetektől a tőkés termelési rendszer különböző fejlődési fokozatai adtak keretet a hatalomért folyó harcnak.

A sokáig szabályozatlan és kialakulatlan belpolitikai viszonyokban két főszereplő játszott és játszik meghatározó szerepet. Az egyik az állam fokozatosan kialakuló, a demokrácia elveire épülő intézményrendszere, amely az amerikai társadalom érdekét igyekezett szolgálni. Erről a területről eredeztethető az a liberális ideológia, amely kiváló eszköznek bizonyult a nemzetközi rendszer újjászervezésében is, hiszen a többi államon belül meglévő hatalmi struktúrákat figyelmen kívül hagyva, esetenként szétrombolva, a népek egyenlőségét, szabadságát stb. hirdette.

A másik szereplő a tőkés berendezkedés lényegi eleme, a tőkés társaság; a kapitalista vállalat, ami gazdasági hatalmának érvényesítése érdekében igyekszik felhasználni ezt az intézményrendszert, az ideológiával együtt. A tőkés társaság érdekérvényesítő eszközrendszerében vált nemzetközivé tehát az ún. liberális világszemlélet, ami először kérdőjelezi meg az állam elsődleges és kizárólagos szerepét a társadalmi, gazdasági életben, valamint a bel- és külpolitika területén egyaránt.

A liberalizmus elméleti rendszerében az individuum szerepe az elsődleges. Az állam és felépített intézményrendszerének szerepe annyiban értelmezhető, amennyiben az egyén érdekeit szolgálja. Mivel pedig az állam társadalomépítő és szociális tevékenysége elsősorban az egyén érdekeit és nem a közösséget szolgálja, így kiválóan alkalmas az erős érdekérvényesítő képességgel rendelkező tőkés társaságok érdekeinek szolgálatára.

Ez a liberális világkép az tehát, ami a nemzetközi rendszert is formálta a második világháború után. Tulajdonképpen nevezhetnénk posztmodern vagy tőkés gyarmatosításnak is, amelyben az állam szerepe a belpolitikában és a nemzetközi rendszerben egyaránt ugyancsak funkcionálissá válik. Ennek lényegi okát feltételezésem szerint az érdekérvényesítő képességek különbözőségében kell keresnünk, ami ebben a helyzetben nem pusztán a gazdasági hatalmat jelenti. Arról van szó, hogy az állam, függetlenül tevékenységi körének, autonómiájának, ellenőrzési területeinek csökkenésétől, továbbra is olyan feladatokkal bír – legalábbis az európai kontinensen –, amely tevékenységeket nehezen lehet profitorientálttá tenni. Gondoljunk csak a munkanélküliség kezelésére, az egyre kirívóbb vagyoni helyzetkülönbségekből adódó szociális és társadalmi feszültségek feloldására, az oktatási és az egészségügyi rendszerek egész társadalmat felölelő kiépítésére stb. Az állam és a tőkés társaság lehetőségei és feladatai tehát nem állnak egyensúlyban egymással. Úgy tűnik, hogy az állam történelmi helyzeti előnyét mindinkább elveszti a tőkés társaságokkal szemben, hiszen a tőke, nemzeti identitását elveszítve, már a nemzetgazdaságokon túllépve, mikrointegrációkban, vagyis a transznacionális társaságokban éri el monopolhatalmát. A folyamat és az újfajta kapcsolat eredményeképpen az állam sebezhetősége nő, a nemzetközi tőkés társaságok felett gyakorolt kontroll lehetősége pedig csökken, sőt megszűnik.

Nézzünk talán egy példát a fentiek illusztrálására! Azt mondtuk, hogy a modernizálódó nemzetközi rend, az iparosodás a rohamos tőkés gazdasági fejlődés következménye. Ennek szükségszerű velejárója – a neoliberális gazdaságfilozófiában alapja – a monetáris nemzetközi rendszer kialakulása. A modern nemzetközi pénzügyi rendszer pedig az államok által ellenőrizhetetlen formában jött létre. Pontosabban maguk a rendszerek elvileg állami jóváhagyással születtek és születnek ma is, csak éppen mozgásszabadságuk meghaladja az államok által ellenőrizni képes kereteket. Az államok függőségi viszonya jól érzékelhető a latin-amerikai vagy közép-európai országok és a nemzetközi pénzügyi rendszer szervezetei (Nemzetközi Pénzügyi Alap–IMF, Világbank–World Bank) közötti egyenlőtlen kapcsolatrendszeren keresztül. Az állam és képviseletében a társadalom tehát egyre inkább függ azoktól a területektől, amelyeket maga nem képes ellenőrizni.

A gazdasági élet szabályozására szerveződött nemzetközi pénzügyi és gazdasági szervezetek szerintem tehát a tőke érdekeltségébe tartozó alkufolyamatok számára intézményesült keretek. A probléma abban rejlik, hogy a más érdekrendszerrel rendelkező csoportok számára érdekeik megjelenítése és érvényesítése céljából nincsenek ilyen nemzetközileg intézményesült transznacionális keretek. Az államok között kialakuló kapcsolatrendszerek legjobb esetben is csak multilaterálisnak nevezhetők, amik továbbra sem biztosítanak megfelelő ellenőrzési lehetőséget a nemzeti kereteket figyelmen kívül hagyó transznacionális vállalatokkal szemben. A

tőkés társaságok alkupozícióját erősíteni hivatott szervezetek másik fontos tulajdonsága, hogy kikerülnek a demokratikus játékszabályok által meghatározott ellenőrzési rendszerből, tehát sem politikailag, sem gazdaságilag nem kötelezhetők semmilyen társadalmi kötelességvállalásra.

Összefoglalva és definiálva a posztmodern kor nemzetközi rendszerét, elmondhatjuk tehát, hogy a nemzetközi színpad többszereplőssé válik, ahol az állam értelemszerűen csak egy a nemzetközi rendszer számtalan szereplője között. Noha vannak olyan, nem profitorientált feladatai, amelyeket feltehetően nem lesz képes átadni semmilyen nemzetközi szervezet hatáskörébe, gazdasági vonatkozású lehetőségei csökkenni, szuverenitása korlátozódik. Más szavakkal talán akkor tehetnének a kérdést még kézzelfoghatóbbá és egyben témánk szempontjából is kezelhetővé, ha így fogalmazunk: a modern nemzetközi rendszer egy, az államok által nem ellenőrizhető gazdasági szinten centralizálódik és homogenizálódik, létrehozva ezáltal egy sajátos kozmopolita értékeket valló, globalizált, erősen a nemzetközi tőke folyamatai és érdekei által befolyásolt társadalmat. Ezzel párhuzamosan az állam maga pedig decentralizálódik, hiszen nem képes kontrollálni az országon belül zajló bizonyos folyamatokat, kulturális, társadalmi, szociális vonatkozásban pedig heterogénné válik. A heterogenitás és az ebből adódó belső feszültségek kezelésére pedig egyre kevesebb eszköz áll rendelkezésére. Az állam – különösen az átmeneti periódusban vagy a gyenge gazdasági állapotban lévő állam –, úgy tűnik: nem képes korlátozni és kötelességvállalásra szorítani a nemzetközi tőkefolyamatok által érdekelt szervezeteket és tőkés társaságokat, sőt az ún. világpolgársághoz nem tartozó társadalmi rétegek is egyre kiszolgáltatottabbá válnak ezekkel a folyamatokkal szemben.

Fölmerülhet a kérdés, még inkább ellenvetés az elmondottakkal szemben a kooperációt, kölcsönös érdekeket, a partneri viszonyt emlegetve és számon kérve. Sajnos úgy érzem, hogy valójában nincs mit számon kérni. A multilaterális, tehát államok közötti nemzetközi szervezetek jelen helyzetükben ideológiai válságban vannak. A 20. század második felét meghatározó rendszer, amiben és aminek a kihasználására, formálására születtek, a múlté. További fennmaradásukhoz, valamint annak érdekében, hogy a rendszer régi és új tagjai számára elfogadható legyen jelenlétük és tevékenységük, szükségszerűen új ideológiát, új, nemzetközileg elfogadható célokat kell találni. *A globális problémák bűvös körébe utalt kérdések, az egységes és oszthatatlan biztonság kérdése, a globális tőkefolyamatok szabadsága mind-mind azt hivatott bizonyítani, hogy életünk a nemzetközi szervezetek nélkül újra anarchiába, helyi vagy kiterjedt háborúba sodorná az önmagáról gondoskodni nem képes, felelőtlen emberiséget. Vegyük azonban észre! Ezek a problémák nem a primitív népek, kis országok, helyi közösségek tevékenysége nyomán születtek, hanem a természete folytán korlátlan terjeszkedési vágygal megáldott tőkés érdekek tevékenysége nyomán alakultak ki. Ezen szervezetek tevékenysége nem oldja meg a problémákat.*

A fentiek alapján próbáljuk meghatározni a várható konfliktushelyzeteket, ez alapján kíséreljük meg fölvezetni a nemzetközi rendszer jövőbeni alakulásának egy lehetséges változatát, majd Magyarország és a hozzá hasonló helyzetben élő kis országok általam helyesnek ítélt külpolitikai cselekvését.

Globalizáció, regionalizmus

A 21. század küszöbén hiába keresünk olyan „globális formátumú jótévőt” – a Szovjetunióhoz hasonlót például –, akinek vagy aminek jelenléte fenyegetést gyakorolna a jelenleg stratégiai cél nélkül formálódó nemzetközi rendszerre és ezáltal javítaná a politikai viszonyokat máig meghatározó állam alkupozícióját a nemzetközi tőkefolyamatokkal szemben. Az új rendszer feladatát e két nemzetközi szereplő erőegyensúlyának megteremtésében látom, amelynek elsődleges feladata a valóban globális destabilizáló erővel bíró szélsőségek egymáshoz közelítése. Idealisztikus elvekre fogékony elmével terhelten ennek legegyszerűbb módját a nemzetközi szolidaritás megnyilvánulásában, a tőke önkorlátozásában látnám. Az előzőekben azonban végig azt igyekeztem bizonyítani, hogy az idealizmusnak sajnos semmi szerep nem jutott a nemzetközi rendszer alakításában, így tehát ezek azok az eshetőségek, amelyekre biztosan nem számíthatunk. Célszerű és egyedül eredményes megoldásnak azt tartom, ha az államok a tőke saját eszközeivel próbálnak megfelelő erőpozícióba kerülni, tudniillik a regionalizmus, vagyis a makrointegrációk erősítésén, támogatásán keresztül. *A nemzetközi szervezetek jövőbeli feladatát ugyancsak a regionális jellegű feladat- és tevékenységi körök meghatározásában látom.* Egy ilyen jellegű változás lényege abban áll, hogy a helyi vagy a – valamilyen kritériumrendszer alapján megállapított – tágabb környezet, régió problémáinak kezelése azoknak tartozna a felelősségi körébe, akiket valójában érint. A szervezetek funkcionalitása így természetesen megmaradna, de szükségszerűen kiegészülne az államokkal történő együttműködéssel, a felelősségvállalás önérdékű kényszerével. Ez a helyi érdekek összetett figyelembevételét tenné lehetővé, ezáltal az érdekérvényesítési képesség növelését, hiszen ez a fajta „tömbösített liberalizmus” egyben védelmi keretet jelentene a „hazai” kis- és középtőke számára.

Az előzőekben vázolt folyamat áll tulajdonképpen az Európai Közösségek kialakulásának, napjainkban pedig az Európai Unió regionális politikájának háttérében. Sajnos megfigyelhető azonban az EU-n belül a regionalizmussal ellentétes tendencia is. Ez pedig az egyre növekvő liberalizáció folyamatában, a közös pénz, az Európai Monetáris Unió, a közös kül- és védelmi politika felé való törekvésekben érhető tetten. A folyamat külső kényszerítő erejét ugyancsak a globális verseny területén kell keresnünk.

Hasonló jelenség, a tőke- és a liberális piac- és társadalomszerveződéssel szemben megnyilvánuló mozgalom Európán kívül az iszlám fundamentalizmus. Ezt többen felismerték már és éppen ezért erre a területre, vagyis a kultúrkörök közötti alkufolyamat területére jósolják a jövőbeli konfliktusok keletkezését. Ez azonban hamis kép. Egyrészt mivel a tőke működési elve lényegét tekintve globális jellegű, vagyis mindenhol ugyanazon szabályok alapján működik. Másrészt mivel ez a fel fogás igen tetszetős és vonzó lehetőség a jól ismert ellenségkép köré szerveződő világrend kialakítására. A probléma valódi mibenlétét így azokban a társadalmakban rejti el szem elől, ahol a kezelésüket és a nemzetközi rendszer átalakítását egyedül megkezdhetnék. Természetesen az euroatlanti térségről van szó.

Azon túl, hogy a nemzetközi rendszer problémáit nem a kultúrák közötti törésvonal okozza, így a megoldást sem itt kell keresni, azt gondolom, sok szempont

szól még az ellen, hogy az európai ember beleélje magát és berendezkedjen a kultúrák között kiélezett különbségekre épülő nemzetközi rendszerbe. Nem hiszem, hogy a folyamat a másik fél lassú kimúlását okozná, mint történt az a Szovjetunió esetében.

Visszatérve az államok által a globális kihívások kezelésére létrehozott nemzetközi szervezetek jövőbeli feladatára, ma már sajnos valóban nem hagyhatjuk figyelmen kívül a tragikus méreteket öltő, nemzetközi erőfeszítést igénylő problémákat. Ezek többsége ráadásul olyan ország, régió területén jelentkezik, ahol sem töke, sem érdekérvényesítő képesség, sem megfelelő helyzetértékelés és problémakezelési képesség nem áll rendelkezésre. Kár is átlatni magunkat! Ezen problémák megoldása elképzelhetetlen a mai keretek között. Egész egyszerűen azért, mert kezelésük olyan mértékben tökeigényes és olyan kevésbé térül meg – már ami a töke számára megtérülést jelent –, hogy a piac törvényszerűségei által diktált keretek között már kezelhetetlennek bizonyulnak.

Biztonsági stratégiameghatározás a 21. század küszöbén

NATO-reformok – előtérbe kerülő nemzeti célok

A tanulmány második részében, az előzőekben ismertetett gondolatmenetre építve szeretném értékelni a NATO jelenlegi és feltételezett jövőbeni szerepét, valamint konklúzióként igyekszem felvázolni egy olyan kül-, illetve biztonságpolitikai stratégiát, amely véleményem szerint Magyarország leghatékonyabb érdekérvényesítést biztosíthatja a közeljövőben.

Mindenekelőtt fontosnak tartom megjegyezni azt, hogy *Magyarország NATO-tagságát sem a tagságra vonatkozó népszavazás előtt, sem ma nem tartom a legmegfelelőbb eszköznek biztonságunk megőrzése érdekében.* A kérdésről alkotott véleményemet már több aspektusból volt módom kifejteni a Hadtudomány hasábjain. Azt is vallom azonban, hogy a NATO- vagy nem NATO-kérdés ma már idejét múlt problémafelvetés. Ma, 1998-ban Magyarország stratégiai és taktikai céljait, mozgásterének feltérképezését, már mint egy teljes jogú NATO-tag lehetőségeit és korlátait kell meghatározni. A problémát azonban továbbra is abban látom, hogy a biztonságpolitika döntéshozói *NATO-tagságunkat többnyire célként értelmézik és nem olyan eszköznek, aminek segítségével valós, nemzeti érdekeinkből fakadó céljainkat megvalósíthatjuk a nemzetközi politika színpadán.* Tény, hogy ehhez előbb meg kellene határozni ezt a célrendszert.

Nézzük most a NATO lassan egy évtizede tartó átalakulási folyamatának eredményét! Saját céltalanságunk láttán csak az vigasztalhat bennünket, hogy hozzánk hasonlóan a nemzetközi szervezetek sem találtak még rá új politikai céljaikra, stratégiájukra, a változó nemzetközi rendszerhez igazodó új kapcsolatrendszerükre. Sőt, ugyanez a tanácstalanság figyelhető meg azokban az országokban is, ahol a külpolitika a nemzeti identitás fontos összetevőjét képezi. Az elmúlt években létrehozott fórumok – mint például az Észak-atlanti Együttműködési Tanács, közös cselekvési programok a Partnerség a békéért program keretében – bizonyos tekintet-

ben valóban hasznosnak mondhatók. Megítélésem szerint azon megismerési, tájékoztatói folyamat részeként kell ezeket a lehetőségeket értelmezni és értékelni, amiről a dolgozat elején beszéltünk és ami értelemszerűen eredményezte a Magyar Honvédség átalakítását is.

Az elmúlt évek történéseit, akcióprogramjait végigtekintve azonban a legjobb szándékkal sem tudjuk felfedezni azt a stratégiai célt, aminek érdekében mindez történt. Mondhatjuk persze, hogy a cél Közép-Európa stabilizálása. Ez azonban már csak azért sem felel meg a valóságnak, mert nem a NATO-ban találták ki. Kétségtelen, hogy *a NATO, mint nemzetközi szervezet számára hasznos volt a bebocsáttatási folyamat levezénylése, hiszen ennek híján maga a szervezet került volna nyilvános identitás-zavarba.* Ráadásul az egész történet lehetőséget adott egy olyan imázs kialakítására is, amely szerint a NATO-országok „demokratikus hagyományaik és politikai kultúrájuk” okán kegyet gyakorolhatnak az újonnan megtérő országokkal szemben. Mintha legalábbis azok – azaz mi – tehetnénk arról, hogy Európa történelme így alakult. (Zárójelben jegyzem meg, hogy ez a fajta kapcsolatrendszer-kialakítás pszichológiai következményekkel is jár a felvételre váró országokban. Feltételezhető például, hogy jövőbeni érdekegyeztetések során is működik majd az a fajta alá-fölé rendelési viszony, ami ma is jellemzi a jelenlegi tagországokkal kialakított kapcsolatokat. *Ma sem látom persze semmi indokát és szükségességét az egymás kölcsönös megbecsülését meghaladó, a magyar diplomaták részéről a NATO-képviselők iránt megnyilvánuló, fölösleges, leginkább pedig érdemtelen, túlzott tekintélyelvűségnek.*)

A NATO keretein belül zajló folyamatokat értékelve ma sem találunk olyan jellegű reformtörekvéseket, amelyek a szervezet általános stratégiai célját kívánnák meghatározni. A belső reformok keretében felmerülő, újáalakításra irányuló átszervezési, racionalizálási, részvételi kérdések kapcsán azonban érdekes folyamatnak tartom, hogy ezeken a területeken egyre inkább előtérbe kerülnek a nemzeti elképzelések. Céljaikat tekintve azonban elsősorban presztízsvitákról, jobb esetben gazdasági helyzetelőny megszerzését célzó törekvésekről és útkeresésekről van szó. Az előzőre jellemző Franciaország magánszáma az Egyesült Államokkal folytatott vitában a NATO parancsnoki rendszerének átalakításáról, illetve az abban való francia szerepkörökről, vagy a NATO európai pillérének kialakítására vonatkozó – egyébként szimpatikus és elemzésre érdemes – javaslat, egyelőre körvonalazatlan célok érdekében.

A nemzetinek vélt célok megfogalmazásában Olaszország hasonló szerepet játszik a mai Európában, mint tette azt a két világháború közötti időszakban. Anélkül, hogy véleményt fogalmaznék meg az olasz külpolitikai célok megváltozására vonatkozóan, pusztán szeretném felhívni a figyelmet az albániai akcióra, valamint a mediterrán Partnerség a békéért program kidolgozására. A két ország dél-európai törekvéseit Magyarország vonatkozásában még tárgyaljuk.

A gazdasági célok elsőségének szerepe pedig természetesen az USA külpolitikai stratégiakeresésében érhető tetten, noha azt gondolom, hogy ez az egyedül maradt szuperhatalom találja legkevésbé a megfelelő új külpolitikai orientációt. *Amerika globális méretekben való gondolkodása egyelőre mindenestre megfelelő cél nélkül maradt.*

A nyugati országok közül leginkább Németország találta meg ismét helyét és

célját az új helyzetben. Arról egyelőre természetesen nincs szó, hogy milyen végső célok érdekében igyekszik gazdasági erejéhez megteremteni a teljes értékű nemzetközi mozgásteret. Lehet, hogy ilyen végső politikai célok – a konkrét és egyértelmű gazdasági törekvések mellett – nem is fogalmazódtak meg, tény azonban, hogy külpolitikai aktivitása határozottabbá vált. Gondoljunk a német hadsereg külföldön történő bevetését tiltó alkotmányos korlátozások feloldására, vagy az állandó tagság megszerzésére irányuló szándékára az ENSZ Biztonsági Tanácsában.

Összegzésképpen elmondható tehát, hogy a NATO-reform jellege eseménykövető. Az észlelhető biztonságpolitikai változásokra próbálja átszervezni belső szerkezetét és szervezetét. Politikai, stratégiai vonatkozásban semmifajta általános cél nem fogalmazódik meg, jellemző azonban a nemzeti elgondolások megjelenése, amelyek megvalósításához ki-ki igyekszik a folyamatban lévő NATO-eszközrendszer átalakítását is igazítani. Már persze akinek kellő nemzeti érdekérvényesítő eszköz áll rendelkezésére. A többiek egyelőre – csakúgy, mint eddig is bármikor – csak szemlélői az eseményeknek, kíváncsian várva, vajon melyik ország dominanciájában kell berendezkedniük az új viszonyokhoz. Idetartozó, érdekes jelenségnek tartom a biztonságot veszélyeztető tényezők bővülő körét, mint amilyen a migráció, a terrorizmus, a drogkereskedelem stb. Kétségtelen tény, hogy mindezek befolyásolják egy ország összetetten értelmezett biztonságát, nem gondolom azonban, hogy mindezen jelenségekkel egy katonai szervezet keretében kellene foglalkozni. Különösen akkor merülhetnek fel kételyek ezekkel a globális problémák körébe tartozó feladatokkal kapcsolatban, ha felismerjük eredetük, gyökereik mibenlétét. Tudniillik ismételten a tőkés termelési rendszer folyamodványaként kialakuló világméretű és kirívó egyenlőtlenségekben kell keresnünk azokat. Nem gondolom, hogy mindezek szükségszerűen csak tüneti kezelését egy katonai szervezetnek kellene felvállalnia.

Visszatérve az általános stratégiai cél hiányára, valójában nem tartom ezt igazi problémának vagy hiányosságnak. A Szovjetunió felbomlásával egy olyan globális és a maga nemében egységes nemzetközi rendszer szűnt meg létezni, amihez valamilyen módon ténylegesen az egész világnak viszonyulni kellett. „Normális” esetben azonban, mármint ilyen megalomán törekvések híján, *nem gondolom, hogy mindenkinek egy cél érdekében kéne hevülni és alávetnie magát egy újabb, tőle független érderendszernek.* Hasonlóképpen nincs ilyen globális fenyegetés sem, ami a saját állami vagy nemzeti érdek háttérbe szorítását igényelné. A NATO-identitás problémáját e kérdéskör kapcsán is észre kell vennünk. Tudniillik azt, hogy *azok a fajta biztonsági problémák, amelyek érdekében a tagországok förládozták szuverenitásuk egy jelentős részét, illetve amire a NATO katonai szervezete és felkészültsége szerveződött, ma már egyszerűen nem léteznek.* (Ez viszont nem azt jelenti, hogy már soha nem is fognak, egyelőre azonban – a belátható és tervezhető legalább egy évtizedig – nem kell velük számolni. Délkelet Ázsia persze szolgálhat meglepetésekkel.)

A kérdés az, hogy vajon kit, mennyire befolyásol az elmúlt közel ötven év egységesítő, óriás rendszerekbe integráló nemzetközi környezete, internacionalizmusa. Nem arról beszélek persze, hogy itt az idő a 18–19. század szövetségi rendszereinek felélesztésére. A 21. században azonban, úgy vélem: lehetőség nyílhat a helyi érdekek hangsúlyosabb figyelembevételére. Ez már csak azért is szükséges lehet, hiszen a globálizáció előnyeiből, akár gazdasági, pénzügyi, akár biztonsági jellegű folya-

matokról volt szó, csak igen kevesen részesedtek. Sokszor szó esik a NATO-országok és az észak-atlanti kultúrkör demokratikus hagyományairól és társadalomszerveződéséről, a közös értékekről, valamint a hidegháborúból visszamaradt, kiegyensúlyozott rendszerszervezési elvekről és gyakorlatról, ami látszólag a jövőben is mindenki számára féltve őrzött értéket jelent. Lehetséges, hogy így lesz. Ne felejtjük azonban el, hogy *a hidegháború értékei nem önmagukért és nem a saját erejükből voltak képesek meghatározni a nemzetközi rendszert.* Mint ahogy ez a kijelentés egyaránt vonatkozik más korok más rendszereire is. Az emberi civilizáció fejlődésében, különösen a tőkés társadalmi rend világméretű uralma közepette, nem kell feltétel nélkül bízunk.

A környezetünkről kialakult bizonytalan képet a fenti gondolatmenet nem oszlatotta el. Azt azonban talán elérte, hogy a nemzetközi szintén megnyilvánuló frazeológiát annak tekintsük, ami valójában. A széles közvéleménynek szánt, idealisztikus elvhalmaznak. A Magyarországon megjelenő, illetve elérhető tudományos publicisztikák, valamint a magyar elemzők által kidolgozott és megjelentetett tanulmányok teljes értékű helyzetelemzést adnak minden, bennünket érintő nemzetközi vonatkozású kérdésről. Sajnos a konzekvenciák, következtetések levonása a legtöbbször – ha nem is mindig – elmarad.

Talán érdemes egy rövid gondolatmenet erejéig megkísérelni felvázolni azt a nemzetközi környezetet, ami feltehetően körülvesz majd bennünket a 21. században. Az első és azt gondolom: biztosra vehető szempont, hogy *külviszonyainkat, a közép-európai régió kivül biztosan nem fogjuk tudni befolyásolni.* Ugyancsak a magam részéről biztosra veszem azt az elgondolást, amely szerint viszont tágabb környezetünk, tehát az európai kontinens életében a lassan bontakozó változások jelentős módosulásokat hozhatnak. Gondolok itt elsősorban, a fentiekben már érintett nemzeti érdekek hangsúlyosabbá válására, gazdasági eredetű konfliktusok kiéleződésére az Amerikai Egyesült Államokkal, Japánnal; szociális problémákból adódó kihívásokra, amelyek nemcsak belülről fogják az államot nehezen megoldható problémák elé állítani – a folyamatosan növekvő munkanélküliségre egyelőre sehol nem sikerült megnyugtató választ találni –, hanem egyre erősödő nyomást gyakorolnak majd kívülről is. A folyamatos, demográfiai robbanás, azon túlmenően, hogy valós világméretű problémát jelent, Európa számára még több, más jellegű kihívást is tartogat. Megítélésem szerint olyan szociális, nemzetiségi, kulturális, civilizációs jellegű problémák kerülnek felszínre, és igényelnek azonnali megoldást, amelyek nem biztos, hogy uniós szinten kezelhetők lesznek. Mindezek kapcsán érdekesnek tartom, hogy a jövőbeli biztonsági környezetmeghatározások, az újfajta „átfogó biztonsági koncepciók” nagyjából ugyanezen problémákra hívják fel a figyelmet, a mindezekből adódó következmények meghatározásával. Az elemzések azonban megrekednek az okozatok bemutatásánál, mint például a nemzetközi bűnözés növekedése, a tömeges migráció és interkontinentálissá válása, a környezetszennyezésből fakadó problémák stb., valamint az ezekre adható megoldások felvázolásánál. Egy kis ország azonban, amelyik a nemzetközi eseményeknek olyan mértékben ki van szolgáltatva, mint Magyarország, ráadásul valódi érdekérvényesítő képesség nem áll rendelkezésére, *nem engedheti meg magának azt a luxust, hogy történelminek tűnő döntései során nem készül fel minden várható és lehetséges kihívásra.*

*Mire és hogyan használhatjuk a NATO-t, ha nem akarjuk,
hogyan a NATO használjon bennünket*

Az eddigi NATO-tárgyalások legnagyobb hibájának azt tartom, hogy a politikai döntéshozók a magyar „feltételeket” a múltból kiindulva, a NATO régi szervezeti, strukturális kereteihez igazodva határozták meg. A NATO-ban zajló reformfolyamatok tökéletes ismeretében – hiszen viszonylag nagyszámú biztonságpolitikai szakértőtől jelent meg erre vonatkozó részletes és pontos elemzés – sem sikerült eddig jövőbe mutató NATO-politikát kialakítanunk.

Mindenekelőtt fontosnak tartom azt, hogy biztonságpolitikai mozgásterünket semmiképpen se szűkítsük le a NATO-ban folytatott tevékenységünkre. Többször rámutattam már arra, hogy egyik kis ország javára sem válik a közép-európai térség országonkénti kezelése. *A NATO-csatlakozás egyik legnagyobb hátránya az, hogy a régió szétszabdaltsága kezd intézményes formát ölteni.* A magam részéről nem tartom valószínűnek, hogy Magyarország egyedül hatékonyan tudja majd befolyásolni a tagországokat a további bővítés érdekében. A történet ugyanis nem erről szól. Azt sem tartom túl valószínűnek, hogy akár Szlovákia, akár Románia – Ukrajnáról, Szerbiáról vagy Horvátországról nem is beszélve – a belátható időben kívánatos NATO-tagként jöhet szóba. Nézzük röviden az okokat!

Szlovákia meghatározó problémája, a magyar kisebbség 10%-ot meghaladó számaránya az országon belül. Egy korábbi cikkben szoltam azokról a nemzet- és társadalomformáló tényezőkről, amelyek egységes tudatosulása kell ahhoz, hogy egy nép önálló, pozitív nemzettudattal bírjon. A szlovák nemzetet pozitív nemzettudati összetevők által integráló, nemzetformáló tényező gyakorlatilag nem létezik. Mindezeket a kisebbségellenesség helyettesíti. Szlovákia számára a nyugati integráció bármilyen formája olyan viselkedésnormák kötelező vállalását, nyílt kapcsolatrendszerek kiépítését tenné szükségessé, amelyek nyilvánvalóan javítanának a magyar kisebbség helyzetén. A mai szlovák nemzetiségi politika mozgatórugóit és a háttérben meghúzódó pszichológiai, történelmi, kulturális okokat talán ismerve, azt gondolom, hogy mindez olyan identitásbeli problémák felerősödését hozhatja, amiket a politikai vezetés értelemszerűen nem mer és nem is akar vállalni.

Románia esetében részben másról is szó van. A jelenlegi kormány tevékenysége, új értékrendek felé fordulása, közép-európaisága és együttműködési készsége kétségtelenül pozitív és reménykeltő jelenség. Úgy vélem azonban, hogy sajnos pusztán *egy üde átmeneti színfolttal állunk szemben.* A román társadalom értékrendje és identitástudata lényegesen több tényezőtől tevődik ugyan össze, mint Szlovákiában, mindezek azonban jórészt a keleti ortodoxiához kapcsolhatók. Azt gondolom, hogy a román közéletben viszonylag gyors változással kell számolnunk, ami természetesen érinti a nyugatorientált külpolitikát is. Valahogy úgy kell értékelnünk ezt az időszakot, mint a Hohenzollernek országglását a 19. századi Romániában. A hivatalos politika kedvezett ugyan az akkori Osztrák–Magyar Monarchia külpolitikai elképzeléseinek, valójában azonban nem tükrözte a román társadalom valódi értékválasztását. A külpolitikai döntéshozók szűklátókörűségének eredménye máig érvényes.

A többi ország esetében tulajdonképpen még fel sem merült a csatlakozás reális lehetősége. Horvátország bármennyire is a nyugati kulturális közösség része, a nyu-

gat értékelésében Balkánhoz tartozik. Gazdaságilag feltehetően hamarosan alkalmas lenne az integrációs folyamatok elkezdéséhez, nemzetiségi problémáival és egy háborúval a háta mögött egyelőre nincs esélye erre. Horvátország külpolitikájában azonban figyelemre méltó a teljes német orientáció, amin keresztül sikerült kitörnie az „érett politikai kultúrával” rendelkező nyugat által rákényszerített elszigeteltségből. *Kis-Jugoszláviát, Szerbiát* tekintve még reménytelenebb a helyzet. Voltaképpen az sem bizonyos még, hogy ez az ország milyen külpolitikai orientációt vesz majd. Megítélésem szerint az ország integritása sem tekinthető végleges állapotnak. Ukrajna pedig egész egyszerűen továbbra is Oroszország függvénye. A kontinens humánus és művelt, demokratikus hagyományokkal bíró felében mindenesetre így ítélik meg. Ukrajna kérdése sokkal inkább tartozik tehát Oroszországra és az Egyesült Államokra, mint mondjuk Magyarországra erős érdekérvényesítő képességére az unión belül.

Mindez nem szégyen. Egyszerű reálpolitika. Talán furcsa ezt a szót leírva látni a 21. század küszöbén. Én indokoltnak érzem a használatát. Nemzeti érdekeink pedig nem teszik lehetővé számunkra az önáltatást. A nemzetközi szervezetekben való tagságunk elsősorban kötelezettségeinket fogja növelni, sokkal inkább, mint érdekérvényesítő képességünket, hacsak nem találunk szövetségeseket céljaink eléréséhez. Vegyük észre, hogy *a NATO átalakulási folyamata* – ráadásul konkrét és általánosan elfogadott célok nélkül – *olyan mozgásteret alkotott minden résztvevőnek, ami teljesen új a szövetség életében.* A lehetőségek persze nem mindenki számára azonosak. *A kis országoknak sokszor egyetlen esélye az érdekszövetségekben való gondolkodás.* Nem kell megijedni ettől sem, Németország, Franciaország és Olaszország, vagyis a nagyok is ezt csinálják.

Számunkra sajnos nem sok lehetőség kínálkozik. Feltételezve, hogy egy, a jövőben remélhetőleg minél előbb megfogalmazott *nemzeti érderendszer alapjait gazdasági szempontból* egy új, modern iparszerkezet kialakítása, társadalmi szempontból egy erős középosztály és egy, lehetőség szerint ugyancsak számottevő nemzeti tőkéscsoport kialakítása jelenti, valamint a nemzeti öntudat és identitás erősítése, kulturális, történelmi örökségünk megőrzése, ápolása és gyarapítása érdekében, a színvonalas nemzeti és európai értékeket tükröző nevelés megteremtése, és a magyar kisebbségek érdekérvényesítési képességének erősítése képezi; nos mindezek alapján kialakítható az a szövetségi rendszer, aminek keretében hatékony biztonságpolitikát és külpolitikát folytathatunk.

Most foglalkozzunk csupán a biztonságpolitikai aspektusokkal! Először is megítélésem szerint *nem célravezető, hogy Magyarország a NATO újjászervezendő parancsnoki rendszerében a három európai főparancsnokságot felváltó két, északi és déli regionális parancsnokság közül a déli (AFSOUTH) regionális parancsnokság alárendeltségébe kíván tartozni.* A NATO számára ez feltehetően azért lenne kívánatos, mert a várható konfliktusforrások, valamint az ezek kapcsán terjedő biztonságpolitikai kihívások délről, délkeletről várhatók. Ide sorolhatók a Balkán, Észak-Afrika, Közel-Kelet, Közép-Ázsia területei, amelyekhez azonban a Balkánt kivéve vajmi kevés közünk van. *Valójában újra az elöretolt helyőrség szerepét játszhatjuk el.* Nem tudom, mennyiben jelent előnyt számunkra, ha a jövőben a Balkánon kialakuló problémákkal közvetlenül érintkezésbe kerülünk. A közelmúltban a magyar

politikai vezetés, a magyar kisebbség helyzetét szem előtt tartva, szándékoltnál távol tartotta magát a Balkánon zajló eseményektől. Nem világos előttem, hogy a helyzet mennyiben változott azóta. Sokan azt állítják, hogy dél felé irányuló érdekeltségünk megnőtt a balkáni országok, elsősorban Kis-Jugoszlávia területén történő békefenntartó feladatok ellátásában. Erre vonatkozóan csak egy válasz nélkül hagyott, így költőinek minősülő kérdést tennék föl: *vajon mit szólnánk mi, magyarok, ha hasonló feladatok ellátására esetleg szerb vagy román nemzetiségű katonákat vezényelnének az ország területére?* Ezeknek a kérdéseknek a figyelmen kívül hagyása eddig még mindig megbosszulta magát.

Lehet persze azt állítani, hogy a fentebb felsorolt régiók problémái közvetve ránk is hatást gyakorolnak, a migráción, nemzetközi bűnözésen stb. keresztül. Nem tudom, miért kellene azonban még szorosabb kapcsolatba kerülnünk ezekkel a problémákkal. Politikai szempontból azt sem tartom kíváncsnak, hogy a magyar haderő NATO-kötelékbe rendelt egységei akár amerikai, akár francia parancsnokság alá kerüljenek. A kérdés még nincs eldöntve ugyan, de megítélésem szerint nem alakulhat úgy, hogy az számunkra kedvező legyen. A figyelem középpontja mindkét esetben a mediterráneumra fog irányulni, ami ugyan természetes a NATO, Amerika és Franciaország szempontjából, nem így Magyarország vonatkozásában. A korábbiakban utaltunk Olaszország külpolitikai tradícióinak újjáéledésére is, ami tovább bonyolítja a számunkra ilyen vonatkozásban teljesen érdektelen és kezelhetetlen kérdést. Fel sem merültek a mediterráneum problémái. Ma úgy tűnik központi kérdéssé vált, hogyan ártsuk bele magunkat pl. a görög–török vitába. Mintha megváltozott volna földrajzi helyzetünk, mintha elfelejtettük volna a bennünket valóban – és nem utasításra – érdeklő kérdéseket.

Szomorúan hallottam egyik reggel a televízióban a honvédelmi miniszter nem éppen stratégiai látásmódról tanúskodó megnyilvánulását a témával kapcsolatosan. Véleménye szerint a déli regionális parancsnoksághoz való kapcsolódásunk mellett az az érv szól, hogy így több katona tud majd külszolgálatot teljesíteni a NATO keretein belül, mivel nem válunk egymás konkurenseivé Lengyelországgal és Csehországgal. Ez saját elképzeléssel és célokkal nem rendelkező, kontraszelektív látásmód.

Nos nézzük azokat a tényezőket, amelyeket inkább érdemes figyelembe venni a kérdés megválaszolása érdekében. Először is lehetőség szerint olyan regionális parancsnokság kereteibe kell tartoznunk, amelyik területileg a számunkra érdekeltséggel bíró régiót fedi le. Ez pedig kizárólag Európa, annak is középső területei. Ebből az is következik: nem biztos, hogy számunkra a három főparancsnoksági szerkezet lebontása előnyös, bár erről már kár eszmefuttatást tartani. Mindenképpen szükséges volna azonban a feltehetően megszervezésre kerülő északi regionális parancsnokság kötelékébe (AFNORTH) tartozni. Így kerülhetünk egy csoportba azokkal az országokkal, amelyekkel egyáltalán találhatunk közös érdekpontokat. Természetesen Lengyelországról és Csehországról van szó, bár sajnos realisan szemlélve a kérdést, egyre inkább csak Lengyelországra szorítkozhatunk. Ennek oka a csehek első számú német érdekszférájában való elhelyezkedése minden vonatkozásban. Bár gazdasági nehézségeik adnak némi reményt arra nézve, hogy megpróbálják csökkenteni országuk teljes nyitottságát és védtelenségét a német tőkével szemben, erre egyre kevésbé van esély.

Azt mindenesetre érdemes volna mindkét közép-európai ország számára java-

solni, hogy a NATO új szervezeti rendszerében, a létrehozandó szubregionális parancsnokságok kérdésében támogassák a *kelet-közép-európai szubrégió-parancsnokság kialakítását*. Ugyancsak célszerű volna közös álláspontot kialakítani a szubrégióra vonatkozó területi parancsnokságok vonatkozásában. Közös álláspont és ezt alátámasztó kellő geopolitikai és biztonságpolitikai érvrendszer birtokában azt gondolom: van némi esély ezen célok elérésére. Mi volna mindezzel a célunk? Elsősorban a nemzeti haderők olyan összehangolt terv szerint történő átalakítása, ami egyrészt szavatolja a kölcsönös biztonságot, másfelől pedig alkalmas a térségben várható, tervezhető konfliktusok kezelésére. Ebben a kérdésben a három ország érdekei megegyeznek, jó eséllyel lehet számítanunk tehát az adott esetben valódi támogatást jelentő kölcsönösségre. Nem csekélység az sem, hogy *sem Csehországgal, sem pedig Lengyelországgal nincs valódi, feloldhatatlan problémánk*. (Ami a kereskedelmi korlátozások kapcsán felmerül, egyrészt kezelhető, másrészt pedig mindkét ország jóhiszeműen törekszik a megoldásra.) Mindhárom ország hasonló problémákkal került szembe az elmúlóban lévő évtized során, akár gazdasági, akár politikai kérdésekről legyen szó. Tapasztalataink is hasonlóak a nyugati segítőkészséget, önzetlenséget illetően. *Mindhárom országban világos az is, hogy valódi érdekeltség nélkül senkit semmilyen akcióba nem lehet bevonni*. A mi érdekeink is arra vonatkoznak elsősorban, hogy *Közép-Európa biztonsága és fejlődése szavatoltassék*. Meg kell próbálnunk mindezt közös erővel, lehetőleg külső segítség nélkül megvalósítani.

Ez már csak azért is könnyen fog menni, mert a haderő átalakításához számottevő anyagi segítséggel nem számolhatunk. Tavaly óta, amikor is az amerikai szenátus 1 milliárd USD-ban határozta meg az újonnan felvételre kerülő országok számára a következő tíz évben nyújtott haderő-átalakítási támogatás összegét, azóta nem kell attól tartanunk, hogy ezt bárki helyettünk fogja megtenni. Maximum arra lehet számítani, hogy az illető hadiipari cég nemzeti kormánya, amelyektől az adott terméket meg kívánjuk vásárolni, közép- és kamatozású hitelt fog nyújtani számunkra, az üzlet lebonyolítása érdekében. Esetleg meghatározza azoknak a magyar áruknak a körét, amelyekkel fizethetünk. Ezek majd azok az árucsoportok lesznek, amelyek egyrészt veszélyeztetik az illető ország piacán hasonló termék gyártásával illetve kereskedelmével foglalkozó hazai cégeket, vagy ami számunkra is komoly devizabevételt jelentene. Hozzá kell még tennünk azt is, hogy mindezen segítség is csak akkor jöhet majd szóba, ha a tervezett haderő-átalakítás olyan jövőbeli haderőszerkezet kialakítására irányul, ami a NATO érdekeinek megfelel. Ez pedig nem szükségszerűen esik egybe a közép-európai térség, vagyis Lengyelország, Csehország és Magyarország érdekeivel. Ezt a stratégiát célszerű követni a vegyes összetételű közös alkalmi kötelékek (CJTF) kialakításakor is.

Élet a NATO-n kívül

Biztonságpolitikai stratégiánk másik, legalább ilyen fontos eleme, a NATO-ba nem kerülő országokkal tartott kapcsolatok intézményi kereteinek a kialakítása, lehetőség szerint a másik két közép-európai NATO-tagországot is bevonva a kapcsolatrendszerbe. A megfelelő stratégia kialakításával, meggyőződésem, hogy eredményesen lehet kezelni minden, a térségben felmerülő konfliktust. Ennek egyik és legfontosabb oka

az erőképzés a három NATO-tagország együttműködésén keresztül. A két-, esetleg és lehetőség szerint azonban többoldalú szerződésekből álló rendszernek a NATO-ba nem kerülő országok igényeit és érdekeit kell szem előtt tartania, Ukrajnával pedig a kölcsönösségre kell épülnie, mivel ezáltal a három közép-európai ország lehetőséget adhat Ukrajnának a NATO-hoz történő szorosabb kapcsolat kialakítására.

A cél egy ilyen szövetségi rendszer kialakításával a közép-európai régióknak olyan valós és mindenkit érintő érdekeken keresztül történő integrálása, amely más területeken is megkönnyíti a kölcsönösségen alapuló problémamegoldást. Fontos cél volna elérni ezzel azt is, hogy a régió a lehetőség keretein belül maga intézze gondjait. Így el lehetne kerülni a felelőtlen, a kérdésben valójában nem közvetlenül érdekelt, csak hasznot húzni akaró tényezők megjelenését.

* * *

Végezetül szeretném felhívni a figyelmet a fenti dolgozat két fő, látszólag két külön egységet alkotó fejezetének szoros kapcsolatára. Az a megállapítás, amely szerint számunkra elsődleges fontossággal Európa, ezen belül Közép-Európa bír, amely szerint érdekeinket komoly erőfeszítések, a régió összes nemzete érdekeinek bölcs figyelembevétele árán érhetjük csupán el, nem jelenti azt, hogy ne kellene figyelemmel kísérnünk azokat a világméretű, ha tetszik, globális jelenségeket, amelyek a mi életünkre is döntő hatást gyakorolnak. Mindkét fejezet végkicsengése arra kell készítsen bennünket, hogy *a regionalizmus lehetőségeit, gyakorlatát és értékeit tanulmányozzuk és felfedezzük*. Meg kell értsük végre, hogy olyan korban élünk, amikor nincsenek egyértelmű és kötelezően mindenki számára érvényes értékek és érdekek. Olyan korban élünk, amelyben nemcsak, hogy nem értelmezhetők és tartalmukat veszítették a régi fogalmak – mint nagyhatalom, kétpólusú világrend vagy semlegesség –, de még az egyelőre ismeretlen újak értelmezéséhez sem lehet felhasználni őket. *Új fogalmakra, új értékekre van szükségünk, amelyeket azonban nekünk kell kialakítanunk saját magunk számára*. Nincs okunk arra várni, hogy mindezt más tegye meg helyettünk, felelősséggel magunkért csak mi tartozunk és csak magunknak. Ez a valódi szuverenitás. Ezeréves állam van mögöttünk. Miénk a legősibb és legegységibb történelmi fejlődés egész Európában. *Az önzetlen szolidaritásnak, amit a cikk elején nem létezőnek írtam a nemzetközi kapcsolatok területén, mi, magyarok már többször tanújelét adtuk a kultúr-Európáért*. Van-e még bennünk annyi, hogy újra bizonyítsuk magunk számára azt, amit ma már csak remélünk, hogy bennünk él?

Szabó János

Az állampolgári tudat és honvédelmi szocializáció

A védelmi szféra keretében a téma kevésbé kiművelt, szisztematikus kutatás hiányában töredék ismereteink vannak összetevőiről. A szerző ezt pótlandó cikkében arra tesz kísérletet, hogy más kutatásokból merítve bemutassa: milyen képet sugároznak az e kérdéskör számára mondanivalóval bíró eredmények az ifjúság állampolgári tudatosságáról, milyen stabil pontokra támaszkodhatnak a szocializáló intézmények, hol kell a hiányok-gyengeségek következményeivel szembenéznünk és mely pontok azok, ahol még erősíteni és mélyíteni kell ismereteinket, mert a meglévők alapján nem alkothatunk elfogadhatóan használható beavatkozási stratégiákat.

Magyarországon – a szocializációs mechanizmusok lényeges azonosságától eltérően – a történelem gondoskodott arról, hogy mind a spontán állampolgári élmények, mind az intézményesen közvetített tartalmak, mind pedig a szocializációs stratégiák és a mindezek eredményeképpen kialakuló magatartások gyökeresen mások legyenek, mint tőlünk nyugatabbra. Nálunk a szocializációkutatás regionálisan érvényes paradigmájának felfedezése, történelmi meghatározottságának értelmezése, összetevőinek vizsgálata csak az utóbbi évtizedekben ment végbe. Közben azonban elakadt az a rendszer, amelynek sajátosságaira (illetve nem kis mértékben szükségleteinek kielégítésére) irányultak a kutatások.

Állampolgári tudat- és nemzettudatelemek a magyar ifjúság körében

A stabil társadalmak gyakorlata rendre visszaigazolja, hogy az állampolgári magatartások megalapozódása szempontjából elsősorban a gyermek- és ifjúkornak van jelentősége. A témára vonatkozó kutatások középpontjában ezért elsősorban a gyermek- és ifjúkor áll.

Az állampolgári tudat összetevői tekintetében – bármennyire is hátat fordítottak e kérdés új viszonyaink közötti tisztázásának a nevelési, szocializációs szakemberek – elengedhetetlen valamiféle minimumkonszenzus indítványozása. Úgy véljük: arról, hogy az ifjúság állampolgári jogainak s kötelességeinek tudjon és akarjon eleget tenni, a belátható jövőben valószínűleg a tartalmak alapvető megváltozása mellett sem mondhat le egy minimális „közös többszöröst” kereső szocializációs politika.

Ehhez az állampolgárrá nevelést szolgáló intézményrendszer részéről *egyfelől ismeretátadás* (állampolgári ismeretek közvetítése vagy szétszórtan különböző tárgyak által vagy koncentrált jogi, politikai, szociológiai, földrajzi, közigazgatási, szervezeti stb. ismereteket szintetizáltan, komplexen közvetítő tananyag keretében), *másfelől* politikai-közületi gondolkodásra és tevékenységre szoktatás, gyakorlatszerzés biztosítása tartozik.

Az intézmények ifjúsági szocializációs működése tehát manapság *egyfelől meghatározhatatlan* a múlt eltaszítása és a jelen birtokbavételének hiánya miatt, *másfelől meghatározhatatlan* abban az értelemben is, hogy ma már bizonyosan nem lehet szó semmilyen egyetlen megoldásról (valamiféle központosított, egy centrumból szervezett intézményi összehangolásról). Az iskola, az ifjúsági szervezetek, az állampolgári jogok és kötelességek gyakorlóterepei – köztük a védelmi szervezetek is – egyértelműen tanácstalanok, az állampolgári nevelés nemzeti stratégiájának újjáépítését szorgalmazzák. Addig is azonban, amíg ez realizálódik, teszik dolgukat, ahogy tudják: rábízák a dolgot munkatársaik lelkiismeretére (ezt manapság pedagógusi autonómiának nevezzük), illetve a fiatalok, klienseik választásaira (ezt ma emberi jogi, szabadság-jogi választásnak nevezzük). Az intézményesedés esetlegesége miatt azonban az ifjúsági szocializáció az átmeneti periódusban ily módon döntő mértékben az individuális szférában a hatékonyság alapvető faktora az új demokráciával, a megváltozott világ valóságával, a rendszerteljesítményekkel való elégedettségükkel kapcsolódnak össze. A pluralista demokráciákban a vállalkozás szabadsága mellé azok tudnak felzárkózni, akiket ez valóban vagy perspektivikusan sikerhez juttat, illetve akiknek sikertelenség esetén is biztosítja életfeltételeit. Akik az új demokráciákban nem a sikereséyek értékelésével, hanem a jogos járandóságaik hitével és követelésével közelítenek a közszektorhoz, illetve akiket megbénít az önérvényesítési feltételekből történő kirekesztettségük, azok nagy valószínűséggel nem fognak pozitívan viszonyulni a közszektorhoz és nem is lesz fontos számukra, hogy állampolgári képességeiket magas szintre fejlesszék, magas szinten működtessék.

Ezeknek az összefüggéseknek a felvázolására azért van szükség, hogy érthetővé tegyük az ifjúság ma jellemző állampolgári kultúráját, neveltségét, beállítódásának szerkezetét jellemző itt következő kijelentéseinket:*

- Az ifjúság állampolgári szocializációja ez idő szerint sem a magán-, sem a közszférában nem tudhat maga mögött sem konzisztens stratégiákat, sem rendszerszerű, szervezett intézményrendszert.
- Az *iskolarendszerben* a korábbi szocializációs mechanizmusok elemeinek töredékeit spontán módon összeterelő reflexeké, a *családokban* a tulajdoni, a kulturális és a kapcsolati tőkehasznosítás sikeressége vagy sikertelensége alapján szerveződő orientációé, az *ifjúsági szervezetekben* a világnézeti besorolástól a piacképességi besorolásig tartó szelektivitásé, a *nyilvánosságban* az ifjúsági világkultúra fogyasztói és önmegvalósítói késztetéseié és a mindezt korlátozni kívánó közkötelességek elutasításáé a domináns szocializáló szerep. Következésképpen nem létezik domináns szocializációs minta.

* Ezek az állapotkijelentések egy igen kiterjedt, s az irodalomjegyzékben jelzett kutatási háttér elemzéseinek szintézise alapján fogalmazódtak, s természetük szerint nem lehetnek részletezőek!

- A politika világában mindenféle értékíránynak megtalálható a képvisellete, s a kormányzó politikai akarat teljesítményeivel szemben is tartós az elégedetlenség, ami legalábbis egyelőre kizárja, hogy valamely politikai erő tömeges politikai szocializációs irány mintaadójává váljék.
- A szüleinek korábbi szocializációs mintáit az ifjúság nem képes használni azok inadekvátsága miatt (nem demokráciára és nem piaci környezetre irányultak), az iskolarendszer viszont részint kivonult a nevelési feladatok területéről, részint „piacosította” a minőségi és a minimálistól magasabb szintű tudást. Így az ifjúság rétegei akkor maradtak szocializációs vákuumban, amikor a legbefolyásosabb két társadalmi intézmény (család–iskola) részéről a támogatásra a legnagyobb szükségük volna.
- Az instabil társadalmi környezet az ifjúság közszerepekre orientálódását is elbizonytalanítja: a fiatalok a rendszerváltást csak a vállalkozók és a politikusok számára látják egyértelműen hasznot hozó történésnek, a maguk számára többségükben veszteségesnek látják. A demokratikus intézmények működését igen szkeptikusan szemlélik és értékelik, azok új identitást generáló képessége fejletlen. A saját esélyeiket a politikai döntések befolyásolására a korábbihoz hasonlóan lényegében nem létezőnek tekintik; a politikusokat szűk érdekek képviselőinek, az állampolgárok részvételi igényeit mellőző elkülönülő elitnek értékelik, a velük való azonosulás minimális körükben. Az ország jövőjét és a személyes jövőt meglehetősen egyértelműen a társadalmi háttér alapján látják negatívnak vagy pozitívnak, a többség azonban a jövőt illetően ambivalens módon vélekedik. Az ifjúság pontosan érzi a tudás, a szellemi tőke felértékelését és jövőjét a tudás-tőkéhez való hozzájutás arányában érzi fenyegetőnek vagy sikerekkel kecsegtetőnek; ezzel ellentétben, a kilátástalansággal egyenlő mértékben, azaz a rosszabb életesélyű rétegekben növekvő arányban regisztrálható körökben az apátia.
- A fiatalok élettervei, aspirációi alapvetően a személyes környezet, az individuális érvényesülés kondícióira (lakásszerzés, szakmaszerzés, önálló egzisztenciateremtés, családalapítás, vállalkozás, saját javak megszerzése, az élet élvezete stb.) irányulnak, és távol állanak tőlük a korábbi konzervatív értékek, a közboldogulás segítése, a közérdekű tehervállalás.
- Az ifjúság képességei kibontakoztatása szempontjából elengedhetetlennek tartja a liberális értékeket, ugyanakkor – bár egyértelműen pozitívan fogadja a vesztternizációt – kevésbé bízik a tőkés gazdaság társadalmilag pozitív eredményességében, nem hisznek a magántulajdon előnyösségében, s igen jelentős bizalmat táplálnak az ún. „harmadik utas” megoldások iránt. Azaz politikai orientációjuk szerint a szociális és a tőkés előnyöket együtt szeretnék.
- Ahogy a szociális előnyöket is inkább a rosszabb társadalmi pozícióban lévők igénylik és a tőkés termelési mód velejáróit is (magántulajdon, egyenlőtlenség) ők utasítják el, a nemzeti érzelmű emberek nagyobb (politikai, gazdasági) szerephez juttatását is ők kívánják elsősorban. Azaz a modernizáció – konzervativizmus, liberalizálás – a szociális biztosítékok dimenzióiban a társadalmi hátrányokkal együtt növekszik a gondolati zavarodottság, a dezorientáltság, a szocializációs és integrációs zavar;

- A mai magyar ifjúság társadalmi szervezeti érintettsége és közrészvétele nem maradt érintetlenül a rendszerváltozás hatásaitól. A regisztrációk azt mutatják, hogy általában csökkent az ifjúság szervezetekhez tartozása, visszaesett közrészvétele, ugyanakkor a megváltozott cselekvési tartalommal újjászerveződő szervezetek között más és más arányokban oszlik meg részvételük is: nőtt az ifjúsági korúak vallásos szervezetekhez és csökkent az ifjúsági szervezetekhez és a pártokhoz tartozása. Biztató, hogy nőtt körükben a civil szervezetekhez tartozás, viszont negatív hatásokkal jár, hogy visszaesett a szervezetszerű sportolási és kulturális lehetőségekhez való kapcsolódásuk. A legerősebben azok ragaszkodnak szervezeteikhez, akik ezt vallásosságuk okán teszik, a legtöbb esetben azok vannak, akik érdekvédelmük módozatait keresik.
- A *nemzettudat* az állampolgári tudatnak az a vonulata, amely az állampolgár aktuális közviszonyulása hátterében, ahhoz képest hosszabb távú érvényességgel motivációját, bázisát képezi és mintáit adja a személyes és csoport-identitásnak és cselekvésnek.

A nemzettudatnak különleges biztonságpolitikai jelentősége van, hiszen az identitás dinamikus, hierarchikus struktúráján belül a nemzeti kategória aktivizálható, ha nyíltan vagy rejtetten erre felszólítást kap, a csoportazonosság védelmében vagy a saját nemzeti csoportra veszélyesnek mutató, etnikailag különbözőnek tartott csoportok, kisebbségek, másságot hordozók ellenében. A nemzettudat dinamizálását, másokkal szembefordítható aktivizálását az ingatag társadalmi-lélektani helyzetekben az előítéletekre alapozó demagógia eredményesen elvégezheti.

A nemzettudat és az állampolgári tudat azon közösségi relációink közé tartoznak, amelyeknek közvetlenül biztonsági vonatkozásuk van. Bizalmat és kiszámíthatóságot sugározni azok a nemzetek tudnak, amelyekről szomszédaik is tudhatják, hogy polgáraik hajlandóak a közösségük elvárásainak megfelelni, alávetni magukat a köz akaratának, vállalni a köz terheiből, és olyan szilárd azonosságtudattal rendelkeznek, ami megengedheti számukra mindenki másnak a tiszteletét, nem teszi számukra lelki szükségletté, hogy elvitasák mások erőnőit és eredményeit.

A védelmi szektor a társadalomtól nem készen, legfeljebb csak félkészén kapja e társadalmi készségeket az ifjúság szocializációjának eredményeképpen, saját eszközeivel viszont továbbépíti cselekvő azonosságát, gyakorolt készségekké szilárdítja, amelyben az állampolgári nevelés befejezője, legalábbis e dimenziókban. Ez akkor is így van, ha ebbéli „társadalmi szolgáltató” tevékenységéhez a védelmi szektor – benne nemzeti intézményként a fegyveres erő – hasonlóan az átmeneti krízistől megviselt civil társadalomhoz – maga sem rendelkezik túlságosan jó kondíciókkal.

A védelmi tehervállalás és a katonai szocializáció, mint az állampolgári és nemzeti azonosságtudat próbája és fejlesztője

A *katonai szocializáció* az általános érték- és tapasztalatátadáson belül az a folyamat, amelynek során az állampolgárok (egyre újabb generációi) elsajátítják azokat az értékeket, normákat, szerepeket, amelyek alkalmassá teszik őket egy adott védelmi fegyveres szervezetben elfoglalt helyük betöltésére. A posztmodern társadalmi fejlődésben a védelem intézményrendszere nem redukálódik a fegyveres szervezetek-

re, illetve esetleg nem kötelező, hanem önként választható, továbbá a védelmi szolgálaton belül állampolgári jogon választható a nem fegyveres és a nem katonai, hanem az ún. polgári szolgálat egy legális és diszkriminatív következmények nélküli folyamatban. Ezért egyesek szerint célszerű manapság már általában a katonain túlmutató (hon)védelmi szocializációról beszélnünk.

A honvédelmi szocializáció tipikusan a felnőtt kori vagy másodlagos szocializáció része, amelyet megelőz az elsődleges, az ún. „természetes belenövés” formájában átélt gyermek- és ifjúkori, illetve követ a munkahelyi és élethelyzet-változásokból következő számos további szocializáció.

A honvédelmi – még inkább a katonai – szocializáció az általános állampolgári szocializáció része, ugyanakkor nem minden állampolgárra vonatkozik, csupán azokra, akik e körbe tartozó szolgálatot teljesítenek. A modern társadalmakban általában kimaradnak belőle a nők, az egészségileg vagy más okból alkalmatlannak minősítettek, illetve akik elutasítják a fegyveres katonai szolgálatot. További szűkítést jelent a sorozásos rendszerről az önkéntes rendszerre áttérő fegyveres erők esetében a toborzás megváltozott módja: ez esetben csak a szolgálatot önként vállaló állampolgárok körére terjed ki, bármennyire visszaszorul azonban arányaiban a haderők redukciója következtében, amíg a védelmi szerepre történő szocializálás szükséglete jelen van a társadalmakban, addig ezt a szocializációt mindig a közérdeket érvényesítő tehervállalás elfogadtatásának motivációja tartja fenn.

A katonai szocializáció folyamatában megszülető személyes reagálásoknak alapvetően négy fokozata ismeretes: *a szocializáció kudarca*, amikor a személy nem sajátítja el a szükséges mértékben az elvárt készségeket, nem alkalmazkodik a szervezethez, sőt a követelményeket szankcionálandó mértékben sértő magatartást tanúsít; *túlélő passzivitásról* beszélünk, amikor a személy nem sajátítja el a szükséges készségeket, de annyira hajlandó az alkalmazkodás minimumát produkálni, hogy a számára kellemetlen szankcionálást elkerülje; *adaptációról* van szó, ha a személy beilleszkedik a katonai szervezet hierarchizált világába, elfogadja a ráruházott szerepet, igazodik annak követelményeihez, törekszik a sikert garantáló szervezeti magatartásra, s ahhoz az érdekei racionális érvényesítését szem előtt tartva alkalmazkodik; *konformizmussal* van dolgunk, ha az egyén mérlegelés nélkül, kritikátlanul azonosul az intézményes követelményekkel.

A követelmények azonban – ahogy fentebb már említettük – jelentős mértékben eltérnek az állampolgári minőségek és a nemzettudat iránti igényességük tekintetében is a védelmi szervezet két, meghatározó állománykategóriáját, a hivatásos (főleg tiszt) és a legénységi állományt illetően.

A tiszt hivatás állampolgári és nemzettudati szocializációs elemei

A 17–18. században még létezett az a gyakorlat, amikor sem a hatóságok, sem a társadalom nem tulajdonított különösebb jelentőséget a képességek alapján szerződött szakemberek – így a katonatisztek – nemzeti hovatartozásának. Az európai nemzetállamok végleges formáinak kialakulása óta azonban, minél inkább összemzeti érdekekre szerveződött hivatás tagjáról van szó, általában annál erőteljesebb a követelmény, hogy a hivatás vállalói intézményüknek a nemzet értékeihez kötődő hagyományait is tovább vigyék.

A magyar hivatásos katonával szemben szintén tradicionálisan erős elvárás a honvédelem nemzeti hagyományainak vállalása, ám a nemzeti tradíciók mellett a legjobbak mindig megtartották kapcsolatukat a „szakma” nemzetektől független, professzionális tradícióival is.

A hivatásos katona vállalt történelmi értékei tehát alapvetően két forrásból táplálkoznak: a honvédelem nemzeti múltba visszanyúló, példaértékű hagyományai-ból és a katonai hivatás egyetemes történetének nemzetközi folyamatából. Ez utóbbiban szintén megtalálhatóak az erkölcsi példázatértékű mozzanatok, a döntő azonban ezen belül mégis a katonai szakma elméleteinek, technikáinak, eljárásai-nak, gyakorlatának fejlődése.

A hivatásos katona által hordozott két értékkorás nem ellentétes egymással, hanem ellenkezőleg: kiegészíti, felerősíti egymást. Ahogy a thermopülei hősöknek kijáró tisztelet csak növeli azt a nagyrabecsülést, amit az iránt a Görgey Artúr iránt érzünk, aki a komáromi-ácsi hatalmas ütközetben elszenvedett súlyos sebesülésének operálása után 24 órát töltött nyeregben, hogy személyesen vezethesse a következő harcot, úgy pontosabban ismerjük „mesterségünk” mai tudnivalóit is, ha tudjuk, hogy mely eleme mikor, milyen hatásokra alakult ki az egyetemes fejlődésben, és abban milyen szerepet vállaltak, milyen eredményességet mutattak fel honvéd elődeink.

A történelmi fejlődés lenyomatát nem csak a hivatásos katonák nemzeti értékein és nemzetközi viszonyító, összehasonlító önértékelésén találjuk meg, hanem – ennél sokkal erőteljesebben – tényleges szakmai differenciálódásukon, belső állománykategóriáik jellegén és egymás közötti munkamegosztásán is kimutathatjuk.

Az a tény például, hogy a tiszti és a tiszthelyettesi állománykategóriák közötti eltérés még ma sem csupán fokozati különbséget jelent egy hierarchikus felelősségi, hatalmi és illetékességi rendszerben, hanem minőségi váltást takar a katonai szervezethez kapcsolódó szerepek rendszerében, mély történelmi gyökerekből táplálkozik. A nyugati modern hadseregfejlődés történetében a tiszt és a tiszthelyettes tipikusan rendi értelemben elkülönülő eredettel bír. Európában egészen a napóleoni háborúkig tiszt csak nemesi származásúakból lehetett, míg az „altisztek” tipikusan a közrendű legénység soraiból tehetségük, harci erényeik, katonai teljesítményeik alapján kiválogatott „előrerukkoltak” lettek.

A reguláris hadseregszervezés kezdetén a tiszt az államhoz való rendi viszony szülőtte volt, míg a tiszthelyettes a közkatonák csapatokon belüli közvetlen teljesítőképességének megítélése során állt elő.

Ebből adódóan a tisztek minden időben rendkívül egyértelműen igyekeztek különbözni a „nem tisztektől”. Századunk elején is – amikor pedig már egyértelmű volt a polgári tendenciák térhódítása – az Osztrák–Magyar Monarchia hadseregében az őrzővezető még a legénységhez számított, az altisztek közé csak a tizedes, a szakaszvezető és az őrmester tartozott, nekik járt a szurony avagy a kardbojt és a fehér bőrkesztyű.

A katonatiszttel szembeni társadalmi elvárások a történelem minden ismert időszakában igazodtak a társadalmak által fenntartott katonai rendszerek jellegéhez, a hadseregek nemzetközi viszonylatban és az adott társadalmon belül betöltött funkcióihoz.

Jelenleg, a második világháború utáni nemzetközi kapcsolatok harmadik szakaszába (az első 1945-től 1968-ig, az első nukleáris fegyverektől az USA és a Szov-

jetunió aktív stratégiai fegyverkorlátozási tárgyalásáig, a második ezt követően a Varsói Szerződés felszámolásáig, a bipoláris világrend megszűnéséig terjedt), az új típusú biztonsági rendszerek kiépítésének s ennek megfelelően a korábbi destabilizáló katonai rendszerek új típusú stabilizáló struktúrákká történő átépítésének korszakába léptünk. E folyamat Európában kezdődött, itt jutott legtovább, ám még itt is meglehetősen hosszúnak ígérkezik a megvalósítása kontinentális méretekben.

Perspektivikusan alapvető meghatározója lesz a módosított katonai rendszereknek, hogy bár a parlamentáris demokráciában élő ipari nemzetek esetében összeszűkülnek a katonai funkció határai, de az erő, főként a nemzetközi kapcsolatok stabilizálására irányuló legitim erő továbbra is nélkülözhetetlen szerepet játszik.

Magyarország biztonságpolitikai orientációja arra irányul, hogy a nemzetközi kapcsolatok új szakaszában országunk egy megbízható európai biztonsági rendszer elemévé váljon, s ennek megfelelő helyet és szerepet szán katonai erejének is. A katonai nyelvben a „békefenntartás katonai jelenléttel” kifejezés azt jelenti, hogy a katonai rendszer akkor teljesíti stabilizáló funkcióját, „ha folyamatosan bevetésre kész, erejét csak minimális mértékben használja fel, s a benne rejlő védekező katonai magatartás miatt nem a legyőzést tartja szem előtt”. A magyar honvédtisztikarnak ahhoz, hogy a rábízott Magyar Honvédséget önmaga átalakításával a jelzett irányban, a megváltozott funkciókhoz való igazodás érdekében vezethesse, számos, merőben új feladatot kell megoldania és számos új képességre kell szert tennie. Olyan új típusú professzionalizmust kell képviselnie, amely képes hatékony összekapcsolódásra a hivatás hagyományos erkölcsi és szimbolikus tőkéjével, és létrehozni azt a testületi szellemet, szervezeti hatékonyságot, amelyben a honvéd tisztikar:

- az új helyzetben is képes a védelem össznemzeti érdekét hatékonyan szolgáló szervezet működését biztosítani;
- képes a katonai funkció „nagy eszméi” és a mindennapi tevékenység közötti kapcsolatot fenntartani;
- képes a társadalom és a hadsereg közötti választóvonal elvékonyodásából a védelmi képesség növelése számára haszonnal járó hatásokat biztosítani anélkül, hogy túllépné védelmi illetékessége határait;
- képes kialakítani és fenntartani a hagyományokkal folyamatosságot tartó, ugyanakkor az új helyzetben is funkcionális és a nemzeti társadalom részéről is elismert katonai életstílus elemeit;
- képes meglátni és értelmezni a biztonságpolitikai korszakváltás, a társadalmi, gazdasági korszakváltás és a haderő modernizációjának sokoldalú összefüggéseit;
- képes belátni és érvényesíteni a modern katonai rendszerek működésének azt az alapelvét, amely szerint a harckészültség nem a személyes agresszivitás vagy a merev ideológiai perspektívák kifejeződése, hanem a szervezeti hatékonyság alapvető eleme;
- képes belátni és érvényesíteni, hogy professzionalizmusa nemcsak szűk szakmai hozzáértést jelent, hanem a védelem céljainak, stratégiájának felismerésétől a mindennapi vezető tevékenysége során az általa vezetettek kollektív motivációi, csoportkohéziója folyamatos biztosításáig húzódó feladatokban is meghatározó.

A sorkatonai szolgálat állampolgári és nemzettudati szocializációs elemei

□ Az elmúlt évek társadalmi, gazdasági és politikai mozgásai jelentős változásokat eredményeztek a sorköteles korú fiatalok, illetve a sorkatonák tekintetében is. A közvélemény-kutatások eredményeinek ismertetésén túl szeretnénk néhány olyan alapvető összefüggésre is felhívni a figyelmet, amelyek aligha elhanyagolhatóak a honvédelem és a katonatársadalom folyamatainak megértése szempontjából. Legalább két fő tényezőt kell megemlítenünk: az egyik közvetlenül társadalmi-gazdasági eredetű és a honvédség szervezetétől függetlenül hat; a másik a környezeti változásokra reagáló honvédség szervezeti változásaiból származik.

A sorállományú korosztály – döntő hányadát tekintve 18–23 éves férfiakról lévén szó – már életkoránál fogva is számtalan problémával küzd. Túl a kamaszskoron, de még a felnőtt személyiség teljes kialakulása előtt kell teljesíteniük az egyéves – 1997 augusztusától már csupán 9 hónapos – katonai szolgálatot, amely a kibontakozó „sajátságos törekvések”, az életcélok megvalósításának útjában áll, vagy azok elérését legalábbis egy ideig (esetenként örökre) befolyásolja.

A gazdasági, családi hatásokon túl fontos a politikai, szocializációs hatás megemlítése is. A honvédelmi kötelezettség elviselését és a hierarchikus, parancsuralmi szervezet szocializációs hatásait is befolyásolja, hogy a társadalomban jól, illetve rosszul működő, kiforrott vagy kiforratlan, éppen felbomlott vagy éppen kialakuló hatalmi struktúrák léteznek-e, továbbá hogy milyen típusú hatalomgyakorlásról van szó.

Mindazonáltal korántsem lehet egységes egészsként tekinteni a sorállományt. Jelentős szubkulturális különbségek hatnak. Példaként talán a legfontosabbat említhetjük: a katonai szolgálat életútban betöltött szerepét, amely súlyos meghatározóként működik a katonai szolgálat elfogadásában, elviselésének mikéntjében. Egyesek számára (pl.: sikeres vállalkozók, stb.) jelentős anyagi, egzisztenciális veszteséget jelent, míg mások számára a munkahelyért vívott küzdelemből való kiesést, vagy éppen szerencsés időhúzást az esélytelenség éveiben. Bár a katonatársadalom ezen csoportja számtalan más dimenzió mentén is csoportosítható lenne (pl.: foglalkozás szerint vagy éppen a honvédelemmel kapcsolatos hozzáállásuk mentén stb.), a továbbiakban mégis egységesen fogjuk kezelni e csoportot.

□ A sorkatonák a honvédség szervezetében sok tekintetben speciális helyzetbe kerülnek (sajátos feladatok, tömeges együttlét, korábban szokatlan alávetettség stb.). A bevonulók döntő többsége a hadsereggel köt életében először lényegében kényszerítő erejű „pszichológiai szerződést”: nem önként tagja a szervezetnek, tevékenységének irányítása a pozicionális hatalmon és a büntetések kilátásba helyezésén alapul. Az ilyen típusú szervezet, hatalmának erősítése, az egységes, engedelmes cselekvés céljából igyekszik megfosztani az egyént identitásának jó részétől (egyenruha, egyenhajviselet, elzártág stb.). Mindezen túl a hadsereg a szervezet szempontjából fontos „jól” szocializáltságot olyan rövid idő alatt kívánja elérni, ami többnyire lehetetlen. Így egyfelől (minden bizonnyal) sikerül a bevonult katonát a harcban nélkülözhetetlen készségekkel, tudással és sok tekintetben szervezetkonform viselkedéssel felruházni; másfelől azonban ez a folyamat pszichés zavarokat, deviáns magatartásokat, bizonyos szellemi leépülést stb. alapozhat meg.

Itt két dolgot feltétlenül jelezniünk kell: az egyik, hogy a sorkatonák öngyilkos-

sági aránya nem haladja meg az azonos életkorú nem katona férfiak öngyilkossági arányát; a másik, hogy a honvédség szervezeti céljainak elérése érdekében évek óta lépéseket tesz a devianciára hajlamosabb férfiak (büntetett előéletűek, alkoholisták) katonai szolgálattól való mentesítésére.

A sorkatonák olyan mértékű „katasztrofális szociális változást” (Allport) élnek meg (kultúra, helyzet, szerep stb.), amely sokkal markánsabb a napjainkban dinamikusan változó társadalmi környezet kiváltotta hatásoknál is. Ezek viselkedést és személyiséget befolyásoló hatásáról tanúskodnak a következő kutatási eredmények. Sorkatonák egy kutatás során lehetőséget kaptak arra, hogy bármit leírjanak egy üres oldalra. Az 500 „üzenet” közül egy jelentős csoportnál egyéni problémákról esett szó és elsősorban pszichés gondokat említettek. Ugyanezen kutatás során derült ki az is, hogy a bevonulás óta 48%-kal többen dohányoznak, 37%-kal többen kávéznak és sokkal idegesebbnek, fáradtabbnak érzik magukat.

A fent említett környezeti, szociális változások, valamint a kríziseken keresztül szervezeti megújulás felhalmozódásáról tanúskodnak a fegyelmi helyzet alakulását bemutató adatok, amelyek széles körben publicitást nyertek az utóbbi években. A legfrissebb eredmények valamelyest pozitív elmozdulást regisztrálnak. Ez bizonyos mértékig azon törekvéseknek lehet eredménye, amelyek a szervezet sorkatonákhoz való viszonyát akarják javítani (szelektívebb, szociális szempontokat jobban figyelembe vevő bevonultatás, feladatszabás; humán szempontok iránti érzékenység stb.). Ezen törekvések nyomán jelenleg folyik a humán-, illetve a tábort lelkészi szolgálat kiépítése, amely még akkor is eredményként könyvelhető el, ha az „erős” szervezeti-politikai érdekérvényesítő csoportok szándékai által terheltek.

Hogyan ítélik meg a sorkatonák az ország biztonságát?

1992-ben a sorkatonák a fegyverekre, a hadsereg, illetve a békés, politikai eszközökre alapozott biztonsági garanciákat általában egymás mellett, illetve együtt tartották kívánatosnak. Ezen kérdéskörben az eltérő vélemények az iskolai végzettség függvényében alakultak ki. Az érettségivel rendelkezők nagyobb valószínűséggel preferálják a békés, politikai eszközöket és utasítják el vagy helyezik második vonalba a fegyveres garanciákat.

A biztonsági „garanciák” eszközeire vonatkozóan a sorkatonák a külpolitika elsobbségét, illetve a hadsereg mindenkori készenlétét együttesen tartják legfontosabbnak. A kollektív biztonságot azonban elsősorban a szomszédos országokkal való jó viszonyban jelölték meg; ezt a véleményt többen támogatták, mint a NATO-hoz való csatlakozást, és mint a környezetünknel erőteljesebb hadseregi modernizálást. Mindezeket túl úgy látták, hogy 1992-ben a politikai stabilitás és az erős gazdasági háttér szolgálná leginkább biztonságunkat. A 18–23 éves sorkatonák fokozott félelemérzetét látszik igazolni, hogy a környező országokbeli háborús konfliktusokat, illetve hazánk esetleges háborús részvételét sokkal kevesebben tartják kizártnak, mint lehetségesnek.

Ezen álláspontban 1996-ra lényeges változás történt, amennyiben a NATO-csatlakozás és a hadsereg-modernizáció szorgalmazói elsősorban a fiatalok köréből kerültek ki. Emögött a katonai szervezet professzionalizálódásába, az élet- és munkakörülmények korszerűsítésébe fonódó érdekelttségük, a civil kontroll és „a katona egyenruhás állampolgár” elvének érvényesülése iránti érdekelttségük képezte a fő motivációt.

Elégedettek-e a sorkatonák a feladat-végrehajtás feltételeivel?

A sorkatonák tárgyi, anyagi feltételekkel, vezetési, kiképzési emberi viszonyokkal való elégedetlensége feltételezett – szervezeti helyzetükből adódó – vélemény-orientációjuk mellett is figyelmet keltő. A vizsgálatok során egyértelművé vált, hogy elkerülhetetlen az eltávozások megfelelő rendszerének kiépítése, a szaktudásnak megfelelő beosztás biztosítása, valamint a tárgyi, anyagi (technikai) körülmények, ezeken belül a primer szükségletek kielégítése.

Az emberi erőforrások fejlesztésére tett honvédségi lépések (humánszolgálat, lelkesízi szolgálat kiépítésének terve stb.) szükségessége mellett, a feltételrendszer komplex vizsgálati eredményei arra irányították a figyelmet, hogy az csak akkor lehet sikeres, ha az említett igényeket kielégíti. A sorkatonák a honvédség jelenlegi struktúráját úgy minősítik, hogy az sok tekintetben nem funkcionális. Ugyanakkor olyan szervezés-lélektani mozzanatok igazolódnak vissza, amelyek a „saját” aleggységek, parancsnokok megítélését ennél jóval kedvezőbb színben tüntetik fel.

Mindent összevetve: az utóbbi évek változásai, így elsősorban a hadsereg nemzeti jellegének újjáéledése, környezetünk békéjének instabilitása és valószínűleg a hadseregben a fiatalok iránt tanúsított differenciáltabb figyelem magasabb szintre emelte a honvédség elfogadottságát. Ugyanakkor az új struktúraalakítást a sorkatonák nem tartják kielégítőnek – jelzi ezt a feladat-végrehajtás feltételrendszerének alapjaiban negatív hangulatú megítélése.

IRODALOM

- Bagdy Emőke: A rendszerváltás lélektana; Magyar Hírlap, 1991. december 19.
- Békés Zoltán: Political Socialization of Teenagers and Post-Material Values in Hungary in 1992; kézirat.
- Csepeli György-Kéri László-Stumpf István (szerk.): Állam és polgár; Budapest, MTA Politikai Tudományok Intézete, 1992.
- Erős Ferenc: A válság szociálpszichológiája; T-Twins Kiadó, 1993.
- Fóti Péter: A hatalomváltás nyelvi kifejeződése; Magyar Hírlap. 1993. június 19.
- Gönczöl Katalin: Értékválság és bűnözés Magyarországon; Népszabadság, 1993. július 31.
- Kéri László: Vázlat az új politikai elit szocializációs háttéréről; Kolozsvár, Korunk, 1994/3.
- Kosári Domokos: A történelemre nem lehet megsértődni; Népszabadság, 1990. augusztus 19.
- Krasznay Zoltán: Mi lesz a magyar? Magyar Nemzet, 1992. december 24.
- Lengyel László: Korunkba zárva; 2000-Pénzügykutató Rt., 1995.
- Molnár Ferenc: A hivatásos és a sorkatonák helyzete a '90-es évek elején; INFO-Társadalom-Tudomány 1993. 24. szám
- Orbán Viktor: A fiatalok és a rendszerváltás; Népszabadság, 1990. szeptember 28.
- Örkény Antal: Állampolgárság és nemzeti hovatartozás Kelet-Közép-Európában; Magyar Hírlap, 1991. szeptember 28.
- Pataki Ferenc (1990): Társadalomlélektani tényezők a magyar rendszerváltásban; Valóság, 1990/6.
- Stumpf István: Politikai szocializáció, generációs kihívás, választói magatartás; Kandidátusi disszertáció, 1994.
- Surányi Bálint: A generációs faktor és a létező szocializmus összeomlása; Valóság, 1991/12.
- Szabó Ildikó: A politikai szocializáció nyomában; Politikatudományi Szemle, 1994/2.

Bognár Károly

A veszélyek, fenyegetések újszerű értelmezése

Az alakuló új védelmi filozófia című komplex téma második részében a szerző a veszélyforrások, a veszélyek lehetséges formáit (regionális, globális) tekinti át. Adott esetben az ország fegyveres védelmével kapcsolatos feladatok mellett – hazai és nemzetközi viszonylatban – a hadsereg erői részt vehetnek nem háborús műveletekben. Ennek eseteit veszi számba a cikk írója, különös tekintettel a veszélyek eredőire, körülményeire, a közelgő NATO-tagság tükrében.

A Varsói Szerződés széthullása után a magyar közvéleményben, a parlamenti pártok körében és a hadsereg hivatásos állományában is az a szemlélet uralkodott el, hogy hazánknak, mint ellenséggképpel nem rendelkező független és szuverén országnak, a továbbiakban elsősorban és mindenekelőtt saját biztonságával, katonai védelmével kell törődnie, s erőfeszítéseit csupán ilyen esetre kell összpontosítania. A szomszédságban, a volt Jugoszlávia területén dúló háborúk, Európa és a világ más térségeiben kialakult konfliktusok azonban rövidesen korrigálták ezt a felfogást. Jól felfogott és értelmezett nemzeti érdekeink azt kívánták, hogy katonai erővel és eszközökkel is segítsünk a béketeremtésben, a békefenntartásban, a konfliktusok kezelésében, elsősorban Boszniában, de a távolabbi régiókban is. Hazánkban is tudatosult az a nézet és felismerés, hogy *Európa békéje és biztonsága egyetemes és oszthatatlan*, ezért lehetőségünkől függően ki kell venni részünket az erre irányuló közös műveletekből.

Az új szemlélet kialakulását segíti és sürgeti az a tény is, hogy 1997 júliusában a NATO madridi tanácsülésén hazánkat hivatalosan meghívták a szövetség bővítésének első körébe, s így 1999 tavaszán lehetőségünk lesz arra, hogy a szervezetben teljes jogú tagokká váljunk. A most folyó ratifikációs eljárások erre jogos reményt és jó lehetőséget nyújtanak. A NATO-tagság bekövetkezése esetén pedig a *jövőbeni veszélyeket, kihívásokat és kockázatokat az eddigitől eltérően újszerűen, nemcsak Magyarországcentríkusán, hanem sokkal szélesebb horizonton és jóval nagyobb mélységben, távolságban, valamint előretekintően kell szemlélnünk és megítélnünk*. Ennek igen fontos feltétele a Magyar Honvédség átalakítása, a rendeltetés és a feladatok, valamint a szervezeti tagozódás és a kiképzés stb. célirányos megfogalmazása.

A szövetség céljaival, feladataival, szervezeteivel való azonosulás szükségessé teszi, hogy hasonló szellemiséggel, értékítélettel tekintsünk a tagállamok elleni veszélyekre, kihívásokra és kockázatokra. A közös jog és felelősség alapján azt, ami

valójában komolyan veszélyes valamely tagállam biztonságára, értékelni kell a többi tagállamnak s a szövetség vezetésének is. Ez tükröződik az Észak-atlanti Szerződés 4. cikkéből, miszerint: „A Felek tanácskozni fognak egymással valahányszor bármelyikük véleménye szerint a Felek egyikének területi épségét, politikai függetlenségét vagy biztonságát komoly veszély fenyegeti.”¹ Az alapító szerződés 5. cikke szerint pedig: „A Felek megegyeznek abban, hogy egyikük vagy többjük ellen, Európában vagy Észak-Amerikában intézett fegyveres támadást valamennyiük ellen irányuló támadásnak tekintenek; és ennél fogva megegyeznek abban, hogy az Egyesült Nemzetek Alapokmányának 51. cikke által elismert jogos egyéni vagy kollektív védelem jogát gyakorolva, támogatni fogja az ekként megtámadott Felet vagy Feleket azzal, hogy egyénileg és a többi Féllel egyetértésben azonnal megteszi azokat az intézkedéseket, ideértve a fegyveres erők alkalmazását is, amelyeket a békének és a biztonságának az észak-atlanti térségben való helyreállítása és fenntartása érdekében szükségesnek tart”². A NATO illetékességi területe jelenleg a tagországok szárazföldi területére, az Atlanti-óceánnak a Ráktérítőtől északra eső részére (beleértve az ott levő szigeteket is), valamint a Földközi-tengerre terjed ki.

Mindezek alapján nyilvánvaló, hogy a potenciálisan meglévő látható vagy latens veszélyek, kihívások, kockázatok vizsgálatát hazánkban *jóval szélesebb spektrumban, nagyobb távolságokban és hosszabb idejű távlatban kell folytatnunk, mint tettük ezt eddig*. Így van ez még akkor is, ha azt maguk a nagy- és középhatalmak, a NATO stratégiai kutatói és kutatóintézetei maguk is megteszik. *A szellemi kompatibilitás megteremtése igényli ezt tőlünk*, mert csak így alakul ki az együttgondolkodás, a felmerülő problémák hasonló, vagy azonos megítélésének a lehetősége, s így születhet meg a kollektív reakció szükségességének felismerése és megvalósítása.

Várható-e háborús veszély?

A világban 1989 óta végbement, forradalmi jellegű, a politikai-társadalmi térképet, a világképet átrajzoló változások, átalakulások jelentősen csökkentették a nagy és közepes (több ország által vívott) háborúk valószínűségét. Az ilyen háborúk veszélyének teljes megszűnéséről csak azért nem beszélhetünk, mert továbbra is akkora számban maradnak még rendszerben nukleáris fegyverek az USA és Oroszország birtokában, hogy azok még évtizedekig elegendőek lesznek a földi élet elpusztításához még a START-2 egyezmény 2008-ra tervezett megvalósítása után is! Az atomhatalmak (USA, Oroszország, Nagy-Britannia, Franciaország és Kína) mellett az Európához közeli országok egész sora rendelkezik már atomfegyverrel vagy munkálkodik annak megteremtésén (Izrael, Irak, Irán, Líbia, Algéria). Így nincs biztosíték arra, hogy nukleáris fegyverek ne kerüljenek a saját népük és az emberiség sorával mit sem törődő elvakult, kalandor és szélsőséges polgári és katonai vezetők kezébe, örült céljaik megvalósítására.

A NATO mint szövetségi szervezet továbbra is olyan hatalmas katonai potenciállal rendelkezik (a 90-es években eszközölt haderőcsökkentés után is), hogy elene egyetlen ország vagy szövetségi rendszer sem kezdeményezhet háborút, katonai támadást a siker leghalványabb reményében sem. Így tehát előre tervezett há-

ború a szövetségi rendszer vagy annak bármely tagországa ellen a belátható időszakban reálisan nem várható.

Hasonló a helyzet hazánk esetében is. Jelenleg nincs olyan ország, amely a belátható időben az ország függetlensége, állami szuverenitása ellen lépne fel katonai erővel és eszközökkel. A NATO-tagság elnyerése után pedig teljesen kilátástalan és reménytelen lenne minden ilyen terv vagy szándék, s nem járna tartós vagy végleges sikerrel.

A NATO-tagországoknak, köztük hazánknak is a jelenlegi helyzetben csak a szövetség illetékességi területén kívül vívott háborúk, katonai konfliktusok következményeivel kell számolni. Ezek teljes megszűnése ugyanis jelenleg még nem látszik reálisnak (1997 végén a fegyveres konfliktusok száma a világban 25–30 között alakult).

Ebből fakadóan a NATO tagállamainak konfliktusmegelőzésre, konfliktuskezelésre, béketeremtésre, békefenntartásra kell felkészíteni fegyveres erőik egy részét, amelyekből a konfliktus méretétől, hevességétől, körülményeitől függő nagyságrendben multinacionális egyesített alkalmi harci kötelékeket (angol rövidítés: CJTF) kell szervezni és alkalmazni ENSZ- vagy EBESZ-felkérés esetén.

Nem háborús jellegű veszélyek, kihívások és kockázatok

a) Jelenleg és az ezredfordulót követő jó néhány évig az egyik legnagyobb veszély a világ, a NATO és hazánk számára is a nukleáris fegyverek, atomerőművek, sugárzó anyagok, vegyi és biológiai fegyverek létéből, ellenőrizetlen és szabálytalan elterjedéséből, gátlástalan, terrorizmusra hajlamos vezetők kezébe jutásából, s esetleges alkalmazásából eredhet. Ezeket felhasználhatják az egymás elleni viták, érdeklentések eldöntésére, vagy a számukra nem szimpatikus, ellenségnek minősített országok „megbüntetésére”, terrorista- és gerillaakciókra. Ismeretes, hogy a felbomlott Szovjetunióban dolgozó mintegy 30 ezer atomkutatóból és rakétás szakemberből sokan kaptak ajánlatot az előbb említett (és más) országoktól, amelyet hazai kilátástalan gazdasági és szociális helyzetük miatt jelentős számban el is fogadtak. Ez meggyorsítja azt a folyamatot, hogy egyes országok atomfegyverhez és hordozóeszközhöz jussanak.

Fennmarad tehát továbbra is a nukleáris fegyverek nem tömeges, hanem kisebb mennyiségű, szelektív és korlátozott alkalmazásának eshetősége, miután lehetnek olyan megszállott, megalomániás, szélsőséges vezetők, csoportok, amelyek ezt maguk számára megengedhetőnek ítélik meg.

A másik ilyen veszélyforrás a világon *meglevő és működő atomerőművek nagy száma* (442 üzemelő és 36 épülő).³ Ezeknek mintegy fele Európában található, közöttük mintegy két tucatra tehető a Csernobil-típusú erőművek száma. De veszélyt jelentenek a korszerűbb atomerőművek is, miután azokban is előfordulhatnak balesetek. A krónikák 1957–1990 között mintegy 20 ilyen balesetet tartanak számon, hét országban.⁴ Ezek közül a legsúlyosabb a Csernobilben (1986. április 26-án) történt baleset volt. Más források 1966–1992 között egyedül a Szovjetunióban 17-re teszik az atomerőművek reaktorainál bekövetkezett balesetek számát.⁵ A *csernobili katasztrófa* tizedik évfordulója alkalmából összegezték az emberi veszteségeket. Ezek szerint 10 év alatt

125 ezer ember halt meg, a mentésben részt vett 600 ezer főből 100 ezer lett nyomorék, 30 km-es körzetből kitelepítették a lakosságot, 17 millió fő élt 1996-ban is sugárszennyezett területen. A lakosság körében sok százezer a sugárfertőzött, nő a meddőség, a csecsemőhalandóság, a fehérvérűség, a májkárosultak, a pajzsmirigy-problémában, allergiában stb. szenvedők száma.

Hasonló veszélyt jelentenek a meg nem semmisített *vegyi és biológiai fegyverek*. Ezek miatt Clinton amerikai elnök Szaddam Huszein iraki államfőt úgy jellemezte, mint „veszély a globális biztonságra”. Tony Blair brit miniszterelnök pedig azt mondta róla: „Ime, egy ember, aki máris elegendő vegyi és biológiai fegyvert halmozott fel, hogy az egész emberiséget kiirtsa”.⁶ Ezek a megállapítások magyarázatul szolgálnak ahhoz, hogy miért volt szükség az Öböl-háború utáni időszakban a legnagyobb csapásmérő csoportosítás létrehozására az Irakkal szomszédos térségekben, hogy az iraki diktátort rákényszerítsék az ENSZ-határozatokban elrendelt ellenőrzések engedélyezésére.

b) Másik, *robbanással, fegyveres összeütközéssel fenyegető probléma* Európában és a vele határos területeken a *nacionalizmus és a nemzetiségi, etnikai, vallási kérdés*. Napjainkban a nemzeti határaikon túl élő nemzetiségek, etnikai csoportok létszáma csupán Európában mintegy 50 millió fő. Ebből 25 millió orosz, és kb. 4 millió magyar él a szomszédos országokban, akiknek jelentős része korlátozva van emberi jogaiiban, nemzeti identitásának gyakorlásában, s ki van téve az etnikai tisztogatás, a lakossági arány megváltoztatása, az erőszakos asszimilációs törekvések nyílt és rejtett formáinak. Hogy ez mivel járhat, annak elrettenő példája a volt Jugoszlávia utódállamaiban folytatott embertelen és kegyetlen, százezres nagyságú öldöklés, kb. 2 millió fő elűzése otthonaikból.

A Magyar Köztársaság közvetlen környezetében nemzetiségi, etnikai konfliktusokkal lehet számolni az erős nacionalista érzelmű és irányzatú országokban (Romániában, Szerbiában, Koszovóban, Boszniában, Szlovákiában), amelyek ölhetnek szélsőséges és kielezett, esetleg fegyveres formákat is.

A kontinens távolabbi térségeiben is számos ilyen feszültséggóc van. Ezek közül néhány fontosabb: az angol-észak-ír, a spanyol-baszk, a macedón-görög, a bolgár-török, a görög-török, a lengyel-litván, az orosz és számos szovjet utódállam stb. nemzetiségi, etnikai és területi viszálya. Ezekben a térségekben bármikor elmergesedhet a helyzet, tömeges menekülésre, népvándorlásra, esetleg fegyveres konfliktusra, helyi háborúra kerülhet sor.

Európa peremén és szomszédságában is van jelenleg is néhány komoly fegyveres konfliktus, háborús helyzet nemzetiségi, etnikai, vallási és területi problémák miatt. Ezek még több éven, évtizeden keresztül fennmaradhatnak, s mérgezhetik a nemzetközi légkört, destabilizálhatják a békét és biztonságot.

Immár 1948 óta tart Izrael és a szomszédos arab országok (Libanon, Egyiptom, Jordánia, Szíria, Szaúd-Arábia) fel-fellángoló háborúja a Közel-Keleten. Ez a probléma a palesztin nép (kb. 4 millió fő) autonómiájának megteremtéséig és az Izrael által megszállt területek vissza nem adásáig megoldatlan marad. De ez a térség egy esetleges rendeződés után is várhatóan állandó veszély- és konfliktusforrás lesz. A térség az olajtartalékok és a Szezi-csatorna miatt stratégiai fontosságú

valamennyi fejlett ország számára. Ezért a legkisebb katonai konfliktus is magában rejt az eskaláció és a háború kiterjedésének veszélyét, a gazdasági biztonság csökkenését.

A posztszovjet kaukázusi államok között is sok a nemzetiségi, területi, vallási ellentét, amely évszázadok óta megoldatlan. Ezeket a szovjet fennhatóság hosszú időn át kordában tartotta. Jelenleg azonban ilyen erő nincs. Megoldódásuk határ-idejét még csak előre jelezni sem lehet.

Külön veszélyt jelent Európa számára a kontinensen, Ázsiában és Észak-Afrikában jelenlévő és terjeszkedő *iszlámizmus fanatizmusa*, missziós jellege és a terrorizmusra való hajlama miatt. Az iszlám világa mintegy 800 millió főt fog át, amelyből kb. 100 millió a síita és kb. 700 millió a szunnita.⁷ Európában kb. 2,4 millió mohamedán él Franciaországban, 1,7 millió az NSZK-ban, 1 millió Nagy-Britanniában, de nagy számban élnek Boszniában, Koszovóban, Albániában, Bulgáriában is. 90 százalék feletti a muzulmánok aránya a lakosságból: Törökországban, Irakban, Iránban, Afganisztánban, Pakisztánban, Szíriában, Libanonban, Szaúd-Arábiában, Egyiptomban, Líbiában, Tunéziában, Algériában, Marokkóban, Mauritániában, Maliban, Nigerben, Ománban, Jemenben és Szomáliában. A lakosságból 50–90 százalék között részesednek Azerbajdzsánban, Türkmenisztánban, Üzbegisztánban, Tadzsisztánban, Kirgizisztánban, Guineában, Burkinában, Nigériában, Csádban, Szudánban, Malajziában, Indonéziában. 10–50 százalék közötti az arányuk mintegy 10–12 további országban. Az iszlámizmus mint ideológia alkalmas arra, hogy az Észak–Dél vagy a Kelet–Nyugat (azaz a szegény országok és a gazdag országok) közötti háború gyutacsa legyen. Ehhez az olajban gazdag arab országok kellő tőkével is rendelkeznek. Esetleges konföderációjuk pl. Irán vezetése alatt csak néhány állam csatlakozása esetén is teljesen megváltoztatná a térség geopolitikai jellegét, s veszélyeztetné az iparilag fejlett országok kőolajellátását és közlekedési vonalait, s a felforgató akciók központja lenne.

Európa határán, annak közelében él egy kb. 22–25 *millió*s *hontalan, ország nélküli nép, a kurd*. Egyedül Törökországban kb. 12–15 millióan, a Közel-Keleten kb. 10 millióan (Irakban kb. 3 millió, Iránban kb. 5–6 millió, Szíriában néhány százezer) de ott vannak a volt Szovjetunióban, Kurdisztánban is. Ez a nép saját történelme szerint kb. 2500 év óta él ezen a területen, hosszú idő óta kitéve népiirtásnak, elnyomásnak, állandó üldözésnek. Emlékezetes még a kurdok felkelése Barzani vezetése alatt, akik több éven át vívták háborújukat Törökország, Irak és Irán ellen. Jelenleg szétszórta, közös vezetés nélkül folytatják harcukat az elnyomás ellen. Egy esetleges egységes vezetés létrejöttével, harcuk összehangolásával azonban számottevő erőt képviselhetnek.

A fenti rövid helyzetkép azt mutatja, hogy *Európában és a földrész peremén olyan latens és potenciális tűzfészkek* vannak, amelyek fellángolási ideje és hevessége előre nem prognosztizálható.

c) Közismert, hogy *földrészünk két felét szociális szakadék választja el*. Egyrészt adva van a gazdag és jólétben élő Nyugat-Európa, másrészt a szegénységben élő Kelet-Európa. Ez az éles különbség hosszú ideig nem tartható fenn. Ha a nyugati országok lakossága nem lesz hajlandó lemondani a jólét egy kis szeletéről a földrész

keleti felének megsegítésére, akkor tízmilliók özönlhetnek nyugatra, s kialakulhat egy újabb népvándorlás, tömeges migráció, amely senkinek sem lenne jó. Például az NSZK-ba bevándorlók száma évente már közel van a félmillióhoz.

A világban végbemenő *népességrobbanás* szintén veszélyt hordoz magában. Jelenleg 5,5 milliárd ember él a Földön. Ez csaknem 4 milliárddal több, mint az évszázad elején. Jelenleg évente 100 millióval nő a föld népességének száma, elsősorban az alacsonyan fejlett kontinenseken és régiókban. Ilyen ütemű növekedés mellett 2025-re az emberiség létszáma elérheti a 8,5 milliárdot, 50 év múlva pedig a 10 milliárdot.⁸ Miután Ázsiából és Afrikából jóval könnyebb átjutni az „ígéret földjére”, Európába, mint az észak-amerikai földrészre, a tömeges népességvándorlásra elsősorban a mi kontinensünknek kell felkészülni. Már ma is több tízezer ázsiai próbál évente hazánkba Nyugat-Európába jutni, vagy itt megtelepedni.

d) A *környezetvédelem* téren is gyökeres szemléletváltásra van szükség, mert a környezeti ártalmak a világháborúkkal egyenlő vagy még azoknál is nagyobb veszélyt jelentenek az emberiség számára. Különösen így van ez a posztoszocialista országokban, ahol erre a célra sohasem jutott kellő anyagi ráfordítás.

Az élővilág életfeltételeit megszabó külső feltételek közül talán a legveszélyesebb a *levegő szennyezettsége*. Közép- és Délkelet-Európában leginkább fertőzött az az ipari övezet, amely az egykori NDK déli területeitől Északnyugat-Csehországon, Dél-Lengyelországon, Szlovákián és Északnyugat-Magyarországon keresztül Jugoszlávia északnyugati vidékéig tart. De nem kivétel ez alól Ausztria, az NSZK, Észak-Olaszország, Románia, Ukrajna sem. A légáramlat ezeken a területeken keresztül már szennyezve érkezik hazánkba.

Budapest – Prága mellett – Európa egyik legszennyezettebb fővárosa. A fővároson kívül erősen szennyezett a levegő hazánkban az iparilag fejlettebb tatai medencében, a Sajó völgyében, Vácott, Dorogon, Dunaújvárosban, Győrben, Pécsen, Ajkán és Várpalotán. A kibocsátott légszennyező anyagok 40–45 százaléka az iparból, 30–35 százaléka a közlekedésből, és 20 százaléka a fűtésből származik.

Szoros a kapcsolat a légszennyezettség és a *daganatos betegségek* között. Az erről adatokat szolgáltató 50 állam közül Magyarországon a legmagasabb a daganatos betegségben elhunytak száma. Főként a légúti szervek daganatos megbetegedésének száma növekszik rohamosan.

Nem rózsás a *vizek állapota* sem. A magyarországi felszíni vizek 95 százaléka már szennyezetten érkezik más országokból. De nem tiszták az állóvizeink sem. Kedvezőtlen változások következtek be azok állapotában. A keletkező szennyvizek kb. 65 százaléka csak részlegesen tisztítva kerül a befogadó vizekbe. A talajvizek zömében nitráttal szennyezettek. Hasonló a helyzet Európa más országaiban is. Így az ivóvízellátás egyre bonyolultabb, költségesebb és sérülékenyebb.

Folyamatos a *termőföldek és az erdők károsodása*, s ez rontotta a mezőgazdasági termékek minőségét is. A talaj csaknem felét savasodás, mocsarasodás, szikesedés sújtja.

Egyre veszélyesebb a *felső légkörben levő ózon mennyiségének csökkenése*. Ez már Észak- és Közép-Európa területén is érezteti káros hatását. Szakorvosi vélemény szerint az egyszázalékos ózonszökkenés három százalékkal növeli a bőrrákos ese-

tek előfordulásának arányát. De emelkedik a szürkehályog gyakorisága is. Káros befolyás éri egyes mezőgazdasági kultúrnövények terméshozamát is. Ha az ózonra káros fluor-, klór- és brómvegyületek gyártását azonnal beszüntetnék, még akkor is mintegy 15 évig rombolhatják az ózonpajzsot.

Ha továbbra is így bánunk a Föld légkörével, az átlagos hőmérséklet emelkedni fog, vagyis bekövetkezik az „üvegházhatás”. A levegő szennyeződése következtében a Nap légkörbe bejutó melege a földfelszínről visszaverődve már nem tudja elhagyni a légkört, ahogyan az üvegházak is visszatartják a meleget. Az 1–2 fokos felmelegedés viszont katasztrofális következményekkel járhat: meggyorsul a sarki jégtakarók olvadása, megemelkedik a tengerek vízszintje, egy sor tengerparti város víz alá kerülhet, a Földet aszály, elsivatagosodás fenyegeti. Mindez a légkörbe kerülő szén-dioxid következménye. A kőszén és a kőolaj használata a szén-dioxid-termelés miatt tehát valószínűleg több veszélyt hordoz magában az emberi társadalomra, mint a nukleáris energia.

Veszélybe kerülnek az élőlények oxigénellátását jelentős részben pótló őserdők is, amelyek jelenleg már csak a földfelület néhány százalékát borítják. Ez a mennyiség az ezredfordulóra a felére csökken a jelenlegi kitermelési ütem mellett. Elgondolkodásra késztető, hogy a világon évente 17 millió hektár erdő pusztul ki.

Jelentős probléma a *különféle jellegű hulladékok tárolása, illetve megsemmisítése*. Erre úgyszólván egyik ország sincs kellően felkészülve, pedig azok egy része mérgező vagy másképpen ártalmas.

e) Minden országnak helyzetétől függően bizonyos mértékig fel kell készülni olyan *természeti, ipari katasztrófák és más veszélyek elhárítására*, amelyhez a helyi erők nem elegendőek, s központilag néhány ezer fős szervezett, önmaga mozgatóására, elhelyezésére, ellátására képes, kellően felszerelt erő alkalmazására van szükség a lakosság, a szellemi és az anyagi javak védelmére, a következmények csökkentésére, s ezáltal a nagyobb károk, veszteségek elkerülésére. Demokratikus civil társadalom esetében, ahol nincsenek belügyi, munkásőr- vagy félkatonai alakulatok, ennek egyetlen lehetősége a hadsereg szükséges részeinek alkalmazása. Ilyen értelemben a *hadsereg az állami vezetés, a társadalom támasza* a nagyméretű, előre nem látható veszélyek elhárításában.

Hazánkat a természeti katasztrófák közül leginkább az *árvizek veszélyeztetik*, elsősorban a két nagy vízgyűjtő, a Duna és a Tisza mentén, amelyek 4–5 évenkénti rendszerességgel több ezer katona, nagyszámú vízi és közúti jármű igénybevételét igénylik egy-két hetes időtartamban. Hazánkra *nem jellemzőek* a nagy erejű *meteorológiai katasztrófák*, a hurrikánok. A szélviharok következményeinek felszámolásával pedig általában megbirkóznak a közúti szervek és a tűzoltóság. 3–5 év átlagában azonban előfordulnak olyan hóviharok, amelyek néhány napra megbéníthatják több város és megye közlekedését. Ilyen helyzetekben is csak a lánctalpas katonai járművek jelentenek segítséget. A *földrengésveszély* sem jellemző hazánkra, mivel 15–20 évenként következik be kisebb erejű, mérsékelt károkkal járó földmozgás.

Előfordulhatnak még hazánkban elsősorban egyes szomszéd országokból átterjedő *emberi és állati járványok*. Ilyennek tekinthető a járványos emberi agyvelőgyulladás, kolera, pestis stb. Ezt elősegítik a nyitott határok, a migráció, valamint

az általános higiénia, az élelmiszer-ellenőrzés gyengülése is. De jelentkezhetnek járványok az állatállományban is, mint például a kergemarhakór, a száj- és körömfájás. Ilyen helyzetekben nagyobb körzetek lezárása, a karantén betartása is csak katonai segítséggel lehetséges.

Gyakorlati hazánkban a kisebb-nagyobb *tűzesetek*. Nagyobb erdő- vagy terület-tűz esetén szintén csak a honvédségtől várható számottevő segítség.

A természeti, ipari-technikai katasztrófák, járványok stb. esetén *katonai segítségnyújtásra a jövőben úgy célszerű tekinteni, mint a lakosság, az anyagi és a szellemi javak megvédésének egyik formájára*, semmi esetre sem szabad azt lebecsülni, különleges helyzetnek, kényszerfeladatnak minősíteni.

Az eddigiek során vizsgált körülmények, elvárások tapasztalatai lehetővé teszik néhány összefoglaló következtetés levonását, amelyek az alábbiak:

- a) A demokratikus jogállamok között a háború régebben játszott, mindent eldöntő szerepe napjainkra megváltozott. Ezek az országok nemzeti és szövetségi érdekeiket ma már nem a katonai erőszak útján igyekeznek érvényre juttatni, hanem a sokkal kisebb veszélyekkel járó, de kihatásaikban eredményes békés, politikai eszközökkel, mint pl.: a tárgyalás és párbeszéd; az érdekek egyeztetése, harmonizálása; megállapodások, szerződések kötése, folyamatos hozzáigazítása a megváltozott körülményekhez; a sokoldalú együttműködés; nemzetközi elítélő és sújtó szankciók stb.
- Megmaradt azonban a háború régi szerepe, rendeltetése a diktatórikus rendszerekben, a totalitárius társadalmakban, amelyekben nemcsak országok, államok közötti háborúk, hanem nemzetiségek, etnikumok, vallási csoportok stb. közötti polgárháborúk, fegyveres konfliktusok is lezajlanak.
- b) Az országok, szövetségi rendszerek közötti háborúk valószínűtlenségének fokozódása jelentősen más megvilágításba helyezi a katonai erő állami, társadalmi értékrendjét, s ebből következően a fontossági skálán a katonai szféra hátrább tolódik.
- c) Jelenleg nincsenek arra utaló jelek, hogy a szomszédos országokból államilag tervezett háború, katonai konfliktus irányulna a NATO-országok vagy hazánk ellen. Két-három év múlva pedig a Magyar Honvédség visszatartó hatása mellett a már szinte biztosra vehető NATO-tagságunk, az abból eredő garanciák, s a szövetség elrettentő ereje óvja majd hazánkat a külső katonai veszélyek ellen.
- d) A Magyar Honvédség átalakítása során a nemzeti érdekek mellett a NATO-elvárások, -igények kielégítésére kell alapvetően koncentrálni a közeljövőbeni erőfeszítéseket és lehetőségeket, figyelembe véve a jelenlegi tagországokban alkalmazott megoldásokat, eljárásokat.
- e) Az EU- és a NYEU-tagságból fakadó katonai követelményekre, elvárásokra várhatóan csak 6-8 év múlva kell összpontosítani. Ezek azonban valószínűen nem ütköznek a NATO-vezetés korábbi igényeivel, s közöttük az összhang, a harmonizáció megteremthető lesz majd.
- f) A haza fegyveres védelmével összefüggő feladatok mellett egyre bővül, szélesedik azon országon belüli, elsősorban nem fegyveres teendők, esetek szá-

ma, amelyekben a Magyar Honvédség erre kijelölt és felkészített erőinek állami, közigazgatási, szakmai irányítás mellett szervezeten és katonai vezetés alatt részt kell vállalniuk.

- g) A nemzetközi szervektől érkező s a magyar katonai erő alkalmazására vonatkozó kérések, igények teljesítése pedig növeli az ország tekintélyét és hírnevét, másrészt értékes tapasztalatokkal jár az interoperabilitás és az együttműködés terén.

Befejezésül megállapítható, hogy az elkövetkező időben igazítani kell a veszélyek, fenyegetések, kihívások és kockázatok szemléletének, értékelésének mostanáig követett elméletén és gyakorlatán. A NATO eddig is az azonos politikai, társadalmi, gazdasági, kulturális, jogi stb. értékeket, az ezekből eredő közös érdekeket, elveket képviselő országok biztonságpolitikai, katonai védelmi szervezete volt, s ilyen lesz a továbbiakban is. Ez számunkra azt jelenti, hogy kutatásaink, vizsgálódásaink során lehetőleg át kell venni az ott meghonosodott módszereket, eljárásokat, léptéket kell váltani s az országhoz központi szemlélet mellett azonos értékűnek, fontosságúnak kell tekinteni a szövetségi tagságból eredő elkötelezettségeket, feladatokat is.

A tanulmányban leírtak, kifejtettek nem jelentik az egyetlen és vitathatatlan megközelítést. A nemzetközi szakirodalomban is többféle megoldással találkozhatunk. Előfordul például a veszélyek, kihívások, kockázatok égtájak szerinti (földrajzi) csoportosítása, felosztása is. Így pl. az európai NATO-tagországok esetében találkozhatunk a keletről és délről származó, kiinduló fenyegetések és veszélyek fogalmával is. De nem ismeretlen az a megközelítés sem, amely szerint a különböző kultúrák fenyegetik, veszélyeztetik egymást, s a jövőben ezek között bontakozhat ki nagy háború a világ feletti hegemonia megszerzése érdekében. Mindezek igen figyelmet érdemlőek!

Az általam eszközölt csoportosítás – amelyben nem törekedtem a teljességre és az érték szerinti sorrendiségre – azzal a céllal történt, hogy segítséget adjon, kiindulópontként szolgáljon a Magyar Honvédség rendeltetésének, funkcióinak, nagyságrendjének, szervezeti felépítésének, felkészítésének elvi és elméleti megalapozásához. Reménykedem abban, hogy az itt leírtak felkeltik mások érdeklődését is.

JEGYZETEK

1. Nemzetközi Szerződések, 1945–1982; Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1985. Budapest, 176. old.
2. Uo.
3. Népszabadság, 1997. december 27-i száma, 13. old.
4. Heti Magyarország, 1991. évi május 10-i száma, 20. old.
5. ÖMZ, 1992. évi 4. száma, 350. old.
6. Stern Magazin, 1998. évi 9. szám, 33. old.
7. Europäische Sicherheit, 1992. évi 4. sz.
8. Soldat und Technik, 1992. évi 12. szám, 774. old.

Léka Gyula

A válságövezetekben hagyott taposóaknák felszámolásáról

A cikk szerzője több mint négy évtizedet töltött el a műszaki csapatok különböző alakulatainál és törzseinél; az egyszerű utáskatonától a különböző parancsnoki beosztásokon át a legmagasabb műszaki beosztásig. Írásával elő kívánja segíteni a válságövezetekben elhagyott taposóaknák ENSZ által szorgalmazott felszámolását. A közreadott gondolatok nemcsak a katonai szakemberekhez szólnak, hanem a folyóirat útján remélhetőleg eljutnak más érdeklődő szakemberhez is. A szerző írásából kitűnik, hogy hazánkban is van olyan szakképzett erő, amely felkérés esetén képes lenne bekapcsolódni az ENSZ ez irányú céljainak megvalósításába.

A föld válságövezeteiben hagyott taposóaknák mennyiségéről és hatásáról szóló szórványos hírek, melyek 100 millió aknáról és sok ártatlan emberáldozatról tesznek említést, az emberek többségéből érthető megdöbbenést, aggodalmat váltanak ki. A hozzáértőbbekben, főképpen a katonai szakemberekben emellett több kérdés is megfogalmazódik. Ez ösztönzött arra, hogy a hadseregben műszaki tisztként szerzett tapasztalataimat és véleményemet elmondjam. Mindenekelőtt magam is néhány kérdés felvetésével kezdem.

Kik és hogyan állapították meg a fent említett nagyságrendet?

A magam részéről a közölt adatokat kételkedve fogadom, különösen akkor, ha ezek csak a taposóaknákra vonatkoznak. Ha ugyanis ezeket összevetem a taposóaknák telepítésének általános elveivel, akkor ez azt jelenthetné, hogy földünket körbe lehetne keríteni egy olyan aknamezővel, amelynek a szélessége mintegy 40 méter, melyben az aknák 1–2 méteres távolságban helyezkednek el egymástól. Lehet, hogy ezeket az adatokat az érintett országok kormányai adták meg? Lehet, hogy azoktól származik, akik az adott térségekben katonai segélyként juttattak el aknákat? Esetleg az aknatelepítést elrendelő katonai szervezetek vezetői szolgáltatták?

Csak gyalogság elleni taposóaknákra vagy azoknak valamennyi fajtájára vonatkozik-e a sokmilliónyi aknára vonatkozó adat? Ezt azért vetem fel, mert a híradásokban és a TV-ben láttak nem azonos dologról szóltak.

Az is érdekelne, hogy az embereknek okozott sérülések milyen aknáktól származnak, és hogyan következhetek be. A mentesítést végzőket vagy gyanútlan polgárokat érte?

Olyan kérdés is feltehető: mi az oka annak, hogy ha a taposóaknák olyan veszélyesek, mint ahogyan erről vélekednek, és ha ez igaz, akkor miért hever annyi akna a földben, holott a megsemmisítésük nem is olyan bonyolult.

A gyalogság elleni aknák típusai és alkalmazásuk eljárásai

Még több kérdést is fel lehetne vetni, de helyette rátérek a mondanivalóm lényegére. Mindenekelőtt tájékoztató jelleggel *bemutatom a gyalogság elleni aknákat*, mivel a folyóirat olvasói között lehetnek olyanok, akik ezekről keveset vagy egyáltalán nem hallottak. Megkísérlem elmondani azon felvetéseimet, hogy *miként válhattak ezek az aknák a polgári lakosság veszélyforrásává*. Szakemberként pedig arról szólok, hogy *milyen út vezethetne a taposóaknak felszámolásához*.

A gyalogság elleni taposóaknákat az elmúlt háborúk során előszeretettel alkalmazták, mert olcsó és hatékony fegyver volt. Elsősorban a gyalogosan támadó erők és könnyűjárművek pusztítására készült. A világ számos országában megtalálhatók. Alakjuk, anyaguk, súlyuk, gyújtóik és működési elvük alapján igen eltérőek. Kezdetben valójában a taposásra (nyomásra) működő aknák terjedtek el, a későbbiek során újabb fajták, újabb típusok születtek. A gyalogság elleni hagyományos aknák hatásuk alapján lehetnek romboló- és repeszhatásúak.

A rombolóhatásúak a tulajdonképpeni taposóaknak, melyeket föld alá telepítenek, és az a jellemzőjük, hogy a rálépő személyek, illetve a rajta áthaladó kerek járművek hozzák működésbe. Ezeknek az aknáknak a robbanóanyag-tömege általában 20–200 gramm között van, a legújabbak ettől eltérőek is lehetnek. Az aknatest készülhet fémből, műanyagból és egyéb anyagokból. A legkorszerűbbek igen kevés fémeket tartalmaznak, ezért műszeres felderítésük, érzékelésük nehezebb. Egyes típusai letelepítés után kézzel nem telepíthetők vissza, nem hatástalaníthatók. Ilyen például a magyar taposóakna is.

A repeszhatású gyalogsági taposóaknak típusai: egyszerű, ugró és irányított aknák. Az egyszerű repeszaknák esetében a fém vagy egyéb kemény anyag a robbanáskor darabokra szakad, a szétrepülő repeszdarabkák a hatáskörzetben lévő személyeknek sérülést, halált okoznak. Ezeket az aknákat a föld felszínén cövekekre helyezik el, és az aknagyújtót a hozzákötött botlóróról hozza működésbe.

Az ugróaknák az előzőekben ismertetettektől csak abban különböznek, hogy a robbanás előtt egy hajtótöltet 1–2 méter magasságig felemeli, és ott robbannak. A magasban való robbanás következtében a repeszek (golyók) nagyobb körzetben, 60–80 méterre repülnek szét. Az irányított hatású repeszaknák egyik oldalukon kumulatív üregűek (hajlított falúak). Az előregyártott repeszek a fém- vagy a műanyag testben elhelyezkedő robbanóanyagba vannak beágyazva, melyet a robbanás megközelítően 60 fokos szögben röpít szét. A repeszek repülési távolsága az akna méretétől függően a több száz métert is elérheti.

A fentiekén kívül ismerünk még *meglepető aknákat*, amelyek nemcsak aknák, hanem különböző robbanótöltetek (lőszerek), amelyeket meglepetést kiváltó helyeken vagy tárgyakon helyeznek el.

Nem volna teljes a kép, ha nem tennék említést a gyalogság elleni távtelepítésű aknákról is. A korszerű kijuttató eszközök (kazettás tűzérési lőszerek, légi szóróberendezések) a korábban tárgyalt aknáktól eltérő súlyú és méretű aknákat juttathatnak célba. Ez nem jelenti azt, hogy pusztító hatásuk csökkenne. Ezek az aknák a talaj felszínén helyezkednek el és bizonyos idő elteltével – ha nem hozták működésbe őket – önmegsemmisítés útján pusztulnak el.

A taposóaknák és valamennyi aknafajta mindig a harc, a hadművelet céljainak és feladatainak megfelelően kerül alkalmazásra. Védelemben alapvető cél a támadó feltartóztatása, késleltetése, terelése bizonyos irányokba, erők megtakarítása és veszteségek okozása az élő erőkben és a harci technikában. Támadás esetén általában a szárnyak biztosítására végeznek aknásítást, de ennek során legritkább esetben kerül sor taposóaknák felhasználására. A válságövezetekben folytatott fegyveres harcok során a fentiektől eltérő érdekek is előtérbe kerülhetnek. A klasszikusnak mondható fegyveres küzdelemben az aknamezőket a szemben álló erők ellen telepítették. A válságövezetekben egyes helyeken ez irányulhatott a lakosság ellen is.

A taposóaknákat általában a növényzettel kevésbé borított területen, csoportosan vagy aknamezőkben, rendszerben vagy rendszertelenül telepítik. Olyan irányokat, terepszakaszokat zárnak le, ahol tömegesen várhatók az ellenség gyalogos erői és kerek harcjárművei. Telepíthetik a védőállások előtt, a védelem mélységében. Lehetnek önállóak vagy a harcok elleni aknákkal vegyesen, illetve a harcok elleni aknamezők védelmére. Elhelyezhetők a gyalogosan jól járható irányok lezárására, fontosabb objektumok, támpontok védelmére.

Az egyszerű és ugró repeszaknákat a bokros, cserjés, növényzettel benőtt területeken alkalmazzák, ahol nehéz a felderítésük és váratlan hatásuk jelentős veszteséget okozhat.

Az irányított repeszaknákat gyalogosan és harcjárművel jól járható fontos irányokban telepítik.

A gyalogság elleni aknák felszámolása idején figyelembe kell venni, hogy a válságövezetekben alkalmazott aknák között a legrégebb és legújabb típusok is előfordulhatnak. A mentés során erről sem feledkezhetünk meg!

Az aknák rendszerbe telepítése az érintett országokban érvényben lévő katonai szabályzatok, utasítások szellemében vagy a segélyt nyújtó ország katonai előírásai szerint történhet. Általánosan elfogadott és a katonai szabályzatokban rögzítettek szerint a letelepített aknamezőkről vázlatokat, feljegyzéseket kell készíteni. Ennek ellenére előfordulhat, hogy az aknatelepítésről semmilyen okmány nem készül, legfeljebb térképen nagy vonalakban rögzítik. Ezeknek az elveknek a válságövezetek harcaiban is érvényesülniük kell. Ennek hiányában a saját aknamezők a telepítők számára is veszélyessé válhatnak. Ezekre a gondolatokra később még visszatérek.

Az emberekre és környezetükre veszélyes gócok kialakulása

A továbbiakban arról fejttem ki a véleményem, hogy miként válhattak az aknák a polgári lakosság közvetlen veszélyeztető tényezőivé. Ez egyrészt fakadhat abból, hogy a harcok folyhattak lakott és lakatlan térségekben, és annak során létesülhettek aknamezők. Másrészt abból, hogy a szemben álló felek a harcok megszűntével az aknamezőket nem számolták fel, és hollétükről a felelős állami szerveket és rajtuk keresztül a lakosságot nem tájékoztatták. Bár kötelességük lett volna a veszélyes területeket megjelölni és intézkedni felszámolásukra. Ha a katonai szervek ezt nem tették meg, vagy hiányoznak a pontos nyilvántartások, akkor is szükséges a lakosság figyelmeztetése a harci cselekmények után várható különböző veszélyekről.

A hírek, amelyek a taposóaknák áldozatairól szólnak, azt bizonyítják, hogy az

előbb említett rendszabályok bevezetése elmaradt, vagy nem volt elég körültekintő, illetve nem tartották be azokat. Az eddig hallott hírekből nem derült ki, hogy az áldozatok a védtelen lakosságból vagy a mentesítést végzők köréből kerülnek-e ki és milyen arányban.

A további veszteségeket, baleseteket úgy lehetne elkerülni és a teljes biztonságot megteremteni, ha ezekben a térségekben a komplex mentesítést végrehajtják. Ehhez az ENSZ tagországainak összefogásával a feltételeket meg is lehetne teremteni.

Mire volna szükség ahhoz, hogy a taposóaknákat felszámolják? Ennek legalapvetőbb feltétele a megbízható, pontos felderítés. Ez egy globális és az ezt követő konkrét felderítés keretében képzelhető el.

A globális felderítésnek meg kell állapítani: az aknásított területeket és azok pontos koordinátáit, azokat a földrajzi viszonyokat, amelyek az adott földrajzi térségekre jellemzőek (domborzat, növényzet, vízrajz, meteorológia, ipari, gazdasági és urbanizációs); továbbá hogy időben mikor kerültek az aknamezők telepítésre. Csak a globális felderítés után következhet a felderített aknás térségeknek, aknamezőknek a konkrét felderítése, amely azok legjellemzőbb adatait állapítja meg. Ilyenek: az aknamező kiterjedése, az aknák fajtái és típusai, az aknamezők telepítés rendszere és más fontos jellemzők.

A globális és konkrét felderítés végrehajtása egy mentesítéssel megbízott központi irányító szervezet feladata lehetne. A végrehajtás nemzetközi összefogással, az adott ország és annak katonai vezetése támogatásával, a helyi állami szervek segítségével, valamint a rendelkezésre bocsátott, mentesítést, felszámolást végző erők bevonásával lehetne megoldható.

A globális felderítés egy időben párhuzamosan, több csatornán keresztül történhet. Az aknamezők helyeire vonatkozólag fontos annak megállapítása, hogy a kérdéses térségben mikor, milyen erők között voltak fegyveres összecsapások. Nagyban segíthetik a mentesítési munkát, a harci cselekményeket rögzítő térképek, jelentések és azok mellékletei (például az aknásításra vonatkozó számvetések, vázlatok, térképek, jelentések). Lényeges annak megállapítása, hogy az adott országban kiknek az eszközeivel folyt az aknásítás, kiknek a részére, honnan, mikor és milyen típusú aknák kerültek kiszállításra. Ezekből lehet következtetni az aknásítás jellegére, lehetséges módjára, a szabályzati előírásokra, a telepítés rendszerére, esetlegesen a hatástalanításra. Figyelembe kell venni azt, hogy amennyiben más országok eszközei, anyagai kerültek felhasználásra, akkor szükség lehetett saját kiképzőállományra, amely utalhat az aknásítás jellemzőire.

A földrajzi viszonyokat az illető országról készült leírások, térképek, katonaföldrajzi értékelések, konkrét tapasztalatok és egyéb adatok (helyi információk) alapján lehetne megismerni. Ezek az adatok arra jók, hogy belőlük következtetni lehet az alkalmazható aknák és gyűjtők típusaira, az állapotukat jelentősen befolyásolható tényezőkre (szél, csapadék, hőmérséklet).

Ez utóbbiak jelentőségének alátámasztására említek meg néhány példát a magyarországi lőszer- és aknamezők felszámolása során a mentesítést végző utászok a konkrét nyilvántartások ellenére több körzetben nem a jelzett helyeken és állapotban találták meg az aknákat. Az eső elmoshatta őket és a csapadék

hatására a lejtőkön „elvándoroltak”, beiszapolódtak stb. A második világháború során letelepített aknamezők felszámolásánál a tűzszerészek számos alkalommal észlelték, hogy az aknák helyet változtattak, azért nem robbantak fel, mert az idők folyamán vastagabb földréteg került föléjük. A sík homokos vidéken egyes aknák jól láthatókká váltak, mert a szél a talajt lefújta róluk. A harcokosiakna-mezőknél több esetben fordult elő elkorhadott aknatest. De olyan megállapításra is jutottak, hogy a hosszú idő elteltével az aknák és gyújtóik robbanóanyaga sokkal érzékenyebbé vált. E felderítési módhoz sorolnám még az aknásított körzetekben beszerezhető helyi tapasztalatok összegyűjtését. A lakosságtól igen értékes adatokat lehet kapni arról, hogy hol voltak harci cselekmények, hol észlelték az aknák jelenlétét, vagy abból származóan hol következtek be aknarobbanások, sérülések.

A globális felderítés adatait feldolgozva történhet intézkedés egy vagy több térségben felderített (jelzett) aknamezők konkrét felderítésére. Ennek végrehajtására már szakképzett állomány szükséges, amely (az előzetes adatok birtokában) rendelkezik az aknamezők felderítésére alkalmas felszereléssel, eszközökkel és anyagokkal. Ezek az alegységek elsődlegesen felderítik és megjelölik az aknamezők határait. Utána az aknamező szélességétől (hosszúságától) függően több keresztmetszetben átvizsgálják a terepet, felkutatják az aknákat. E munkálatok során pontosan meghatározzák, hogy milyenek az aknák típusai, milyen módon és rendszerben vannak telepítve. Megállapítják, hogy vannak-e olyan mentesítést befolyásoló tényezők, melyeket korábban már említettem. A szerzett adatokat vázlaton (térképen) és jelentésben célszerű rögzíteni. Ezek szolgálhatják a további tervező-szervező és végrehajtó munkát. A Magyar Honvédségben az aknamező egy keresztmetszetben való konkrét felderítését egy utászraj hajtja végre. Természetesen a konkrét viszonyok alapján ettől lehetséges az eltérés.

A taposóaknák megsemmisítésének módszerei

Az eddig elmondottakból következik, hogy a válságövezetben lévő aknamezők közül kiszűrhetők lehetnek azok, amelyek gyalogság elleni taposóaknákat tartalmaznak, így felszámolásukra konkrét megoldások kereshetők. Amennyiben a konkrét felderítés más típusú aknamezőket is kiszűrt, úgy azok felszámolása is annyira fontos, mint a taposóaknáké.

A taposóaknák felszámolásának, megsemmisítésének több módszere lehetséges: letaposás, robbantás és kézi.

Az egyik legkézenfekvőbb módszernek az aknák letaposását tartom. Ez végrehajtható a rendszerben lévő felszerelésekkel, amelyek elsősorban a harcokosi elleni aknák robbantására hivatottak ugyan, de erre a célra is kitűnően megfelelnek. Alkalmazhatóak lehetnek a lánctalpas vagy gumikerekes buldózerek, valamint a különböző úthengerek is. Ezeket tartom a leghatékonyabb eszközöknek. Alkalmazásuk függvénye lehet a domborzati és terepviszonyoknak.

Hatékony lehet a robbantásos módszer is. Ennek többféle válfaja lehetséges. Az egyik a különböző nyújtott töltetes megsemmisítés. Ennél az eljárásnál egy olyan robbanóanyag-töltetsort juttatnak be az aknamezőkre, amely a felrobbantás után a hatáskörzetében megsemmisíti az aknákat. A töltetek bejuttatása lehet vontatott, be-

tolós vagy belövés. Másik formája lehet az összpontosított töltetes eljárás. Ennek lényege, hogy a hatáskörzetek fedjék egymást és egyszerre (egy tűzben) robbanjanak. A következő megoldás az, ha minden egyes felderített aknára közvetlenül ráhelyezik a robbanó töltetet és robbanózsínóros hálózattal egy tűzben robbantják. A robbantás bármely fajtájának alkalmazásánál a mentesített területeket műszeres vagy egyéb módon ellenőriztetni kell.

A következő módszer az úgynevezett hagyományos, kézi módszer, amely lassú ugyan, de a legbiztonságosabbnak látszik. Ezt aknakutató műszeres és szűrőbotos utászraj végezheti. Működésük rendje szabályozott. Ennek részletes kifejtése nélkül is elmondhatom, hogy ez a módszer lényegesen eltér a közelmúltban a TV-ben látottaktól. Ott ugyanis a mentesítést végző emberek sík (homokos) terepen egymás mellett, vonalban, rövid szűrőbottal keresték az aknákat. Az ilyen megoldás nem engedhető meg, mert sem az eszközök, sem a kutatás metodikája nemhogy nem biztonságosa, hanem egyenesen veszélyes.

Tulajdonképpen a három ismertetett módszer a legmegfelelőbb az aknamezők konkrét felderítésére és az egyes keresztmetszetekben lévő sávok átvizsgálására. E műveletek során figyelemmel kell lenni a felszedés ellen biztosított aknákra. A taposóakna-mezők felszámolását követően a mentesített területekről készült dokumentációkat a felelős szerveknek át kell adni.

Ennyiben próbáltam e problémakör kérdéseire választ adni, és egyfajta módszertani elképzelést felvázolni a taposóaknak felszámolására.

Úgy gondolom, hogy nemzetközi összefogással – amelyben esetleg magyar erők is részt vehetnek –, ha nem is máról holnapra, de belátható időn belül fel lehetne számolni ezeket az emberekre és környezetükre veszélyes góccokat. Ehhez kívántam a magam szerény véleményével hozzájárulni.

Ványa László

A hadviselés különleges eszközei, a nem halálos fegyverek

Van a hadviselésnek egy olyan határterülete, amelynek eszközei, módszerei békében és háborúban, a fegyveres erők, a rendvédelmi szervek, a különleges rendeltetésű erők, a félkatonai vagy egyenesen terrorista szervezetek kezében adott pillanatban a fegyvereknél is hatásosabban vehetők be adott cél elérése érdekében. Ez a határterület az úgynevezett nem halálos fegyverek arzenálja, amelyek kutatása, megismerése azért is fontos, mert alkalmazásuk nem mindig észlelhető, nem nyilvános, esetleg egyenesen törvénytelen. Emberi jogi, katonai és nemzetbiztonsági szempontból egyaránt komoly következményekkel jár, ha nem ismerjük meg ezen régi-új eszközök elveit, alkalmazásuk lehetséges módszereit, felismerésük lehetőségeit. A szerző röviden rendszerezi és jellemzi ezen eszközöket, néhány történelmi példával illusztrálja a gyakorlati alkalmazás múltbeli eseményeit és jövőbeni lehetséges elgondolását.

A nem halálos fegyver (Non-Lethal Weapons – NLWs) a technikai fejlődés, a technológiai kutatás olyan terméke, amelyek jó része nem került be a hadseregek fegyverzetébe és nem állították hivatalosan rendszerbe, vagy egy „szupertitkos” fegyver kifejlesztésének állomásai, melléktermékei, esetleg a mai napig kísérleti darabjai. Más részük viszont olyan vegyi, sugár-, biológiai, elektronikai és egyéb hatásmechanizmusú dolog, amely mint mérgező harcanyag, elektronikai hadviselési be rendezés vagy a lélektani hadviselésben alkalmazott eszköz az egyes államok fegyverzetében megtalálható, illetve nemzetközi szerződések már be is tiltották alkalmazásukat. Hatásukat tekintve az a közös bennük, hogy mint a nevük is utal rá, nem okoznak közvetlenül halált, azonban mint majd az egyes példákon keresztül látni fogjuk: adott körülmények között a „lágypusztítás”, a „soft kill” jelentőségét tekintve adott pillanatban összemérhetők a hagyományos tűzcsapások hatásával, illetve azoknak készítenek elő kedvező körülményeket.

A téma tanulmányozása meglehetősen szövevényes, mivel egymástól látszólag merőben eltérő kutatási területek szakemberei ebben a problémakörben rövid úton találkozhatnak egymással. Ez okozza a rendszerezés, a besorolás nehézségeit is, mivel ugyanazon dolog több szakterülethez is tartozhat. Az elektronikai, információs hadviseléssel foglalkozók, az új, fizikai elvű zavaró, elektronikai lefogó-romboló eszközök áttekintése során óhatatlanul találkozni fognak az irányított energiájú eszközökkel (directed energy weapons), a rádióhullámokkal üzemelő nyalábfegyverekkel (RF weapons, high power microwaves), a számítástechnikai rendszerek dezinformációs, vírus- és egyéb technikáival. Az orvosok, a biológiai és vegyvédelmi

szakemberek olyan pszichotikus hatású optikai, akusztikai, vegyi, biológiai anyagokkal, berendezésekkel fognak szembesülni, amelyek időnként a parapszichológia vagy a harctéri viselkedéskutatás határait súrolják, létüket tagadni és hatásuk kutatásával már elvben sem foglalkozni azonban megbocsáthatatlan hiba volna. A haditechnikai kutatás-fejlesztésben dolgozók olyan vegyi, bakteriális anyagokról fognak információkat találni, amelyek a harci technikát támadják meg, a fegyveres küzdelem materiális alapjait, illetve akár békeidőben létfontosságú objektumokat veszélyeztetnek. A megismerésüket tovább bonyolítja, hogy ezek a tudományos kutatások végképp nem tartoznak a publikus témák közé, és igen aprólékos, szinte hírszerzői alapossággal összegyűjtött szilánkokból áll össze a kép egyes országok, hadseregek, kutatóintézetek tevékenységéről. A demokratizálódással, a nyíltság fel erősödésével némiképpen javult a helyzet, de ne felejtjük el, hogy az egyes kutatások mögött igen nagy államérdekek, katonai vagy bűnözői, esetleg terroristaérdekek húzódnak meg. A napvilágra került eredményeket gyakran az ellenfél szellőzteti meg a sajtóban, amikor bizonyítékok kerülnek elő.

Ez a terület szorosan kapcsolódik például a lélektani hadviseléshez is, amelynek módszereiről, technikáiról a két világháború szembenállásának megszűnésével kár lenne elfeledkezni, hiszen a világméretű tömegbefolyásolás a gazdasági érdekek nyomán a mai napig békeidőben is tovább tart, nem beszélve a háborús konfliktusokról.

A 21. századi hadviselésben egyre nagyobb szerepet játszó különleges hadviselési erőkről, eszközökről, módszerekről és tendenciákról *A jövő század hadviselése és a különleges erők* címmel dr. Kőszegvári Tibor tollából jelent meg nemrég egy írás, ami azért kapcsolódik szorosan az általunk vizsgált területhez, mert ezeket a fegyvereket a speciális hadviselési erők is igen széleskörűen alkalmazzák.¹

A témában való elmélyüléshez mindenképpen figyelemfelkeltő dr. Opál Sándor: *Új irányzatok a lélektani hadviselésben* című írása, amely a Hadtudomány 1998/1. számában látott napvilágot. A lélektani hadviselés témánkhoz kapcsolódó mértjeire éppen ezért jelen cikk keretei között nem térünk ki, hanem csak az eszközeit említjük meg adott helyen. Hasonló módon most szintén nem részletezzük az elektronikai hadviselésben alkalmazott és hagyományosnak tekinthető, rendszeresített elektronikai zavaró-lefogyó berendezéseket sem, mivel ezek komplex és hatékony „soft kill” tevékenysége például az Öböl-háború óta világszerte és nem csak szakmai körökben jól ismert.

A téma iránt érdeklődők számára még egy igen izgalmas olvasmányt² feltétlenül meg kell említeni. Az MHTT 1996. évi hadtudományi pályázatára dr. Várhegyi István vezette alkotói munkacsoport információs hadviselésről írt művéről van szó. A *Tanulmány, amelyet el kell olvasni* címmel szintén a Hadtudomány 1998/1. számában a 117. oldalon dr. Pataky Iván ezt írja: „... a tanulmány ... »aranyat« tartalmaz”. Később így folytatja: „Az elektronika, az informatika azonban egyrészt hihetetlen ütemű fejlődése révén napjainkra ért oly fokra, hogy eszközeikkel közvetlen hatást lehet az egész emberiségre gyakorolni, másrészt a géntechnika, a parapszichológiai stb. révén eszköztára jelenleg még felmérhetetlennek tűnő mértékben bővíthet. És ahogy a tanulmány aláhúzza hangsúlyozza: a társadalom által kellően nem ellenőrzött kezekbe kerülve rettenetes károkat okozhat.” A pályamű az információs társadalom kialakulásán, a hadügy egyes terü-

leteire gyakorolt hatásán, a jövő hadviselésének bemutatásán kívül minden nagy problémakör tárgyalásakor kitér azokra az esetenként egyesek számára ma még hihetetlennek tűnő kutatásokra, eredményekre, amelyekkel számolnunk kell többek között a nem halálos fegyverek kérdéskörében is.

A nem halálos fegyverek definíciója és kategorizálása

A téma újszerűsége miatt lexikonokban ilyen szócikkkel nem találkozunk. Egy saját definíció viszonylag egyszerűnek tűnhet, például az alábbi formában: *Nem halálos fegyvernek nevezzük minden olyan anyagot, eszközt és eljárást, amely békében vagy háborúban egyaránt a szemben álló fél harcképességének csökkentésére, emberi, technikai lehetőségeinek korlátozására, a tevékenységéből való részleges vagy teljes kivonására irányul anélkül, hogy az élhető egyedi vagy tömeges, közvetlen pusztítására, a harci technika megsemmisítésére irányulna, ugyanakkor nem zárhatók ki a maradandó károsodások.*

A külföldi szakirodalomban³ az alábbi definíciót találjuk: *„A nem halálos fegyverek a célok között olyan különbséget tevő fegyverek, amelyeket pontosan azért fejlesztenek ki és alkalmaznak, hogy harcképtelenné tegyék a személyi állományt vagy az anyagi eszközöket, miközben minimális sebesülést és kárt okoznak az anyagi javakban és a környezetben. Addig, amíg a fegyverek robbantással, szétzúzással véglegesen pusztítják a célokat, addig a nem halálos fegyvereknek viszonylag visszafordítható a célokra gyakorolt hatásuk és/vagy képesek különbséget tenni a fegyveres összeütközés területén a célok és nem célok között.”* Az Amerikai Egyesült Államok légierő-akadémiáján tantárgyként oktatják a nem halálos fegyvereket, ahol szintén ez utóbbi definíciót használják.⁴

A kategorizálásra célszerű a fizikai hatásmechanizmust kiindulási alapként elfogadni. A különböző csoportbesorolást mutatja a következő oldalon lévő táblázat.

A táblázat összeállításakor természetesen nem lehetett a teljességre törekedni, csupán az volt a cél, hogy egy adott szempont alapján csoportosítva bemutassuk: mennyire szerteágazó mind technikailag, mind az alkalmazás módszereit illetően a nem halálos fegyverek sokasága. A teljességre való törekvés az információkhoz való roppant szűk hozzáférési lehetőségek miatt amúgy sem lehetséges.

A nem halálos fegyverek alkalmazása a válságokban és helyi háborúkban

A gyakorlati alkalmazások tapasztalatai közül röviden tekintsük át az 1970-es észak-írországi, a vietnami, az 1991-es öböl-háborús és az 1995-ös szomáliai eseményeket, mint esettanulmányokat és tanulságokat.⁵

Észak-Írország: Az 1969 augusztusában Ulsterbe érkezett angol csapatok nem voltak felkészítve a felkelők elleni utcai harcokra és technikailag sem voltak kielégítően felszerelve. Alapvető eszközeik közé a fából készült rendőrbot és egy kisméretű pajzs tartozott. Ugyanakkor a lázadók fegyverraktáraiban nagy mennyiségű könnyfakasztó CS gáz, sok gumi- és műanyag lövedék kilövésére szolgáló fegyver volt. Ezeket a lövedékeket eredetileg abból a célból tervezték, hogy a nagy fizikai fájdalom ellenére ne okozzanak súlyos sebesüléseket. A gumilövedékeket első alkalommal az angol kolónián kirobbant lázadás során használta a hongkongi rend-

<i>Fizikai csoport</i>	<i>Típus</i>	<i>Hatásmechanizmus</i>	<i>Célobjektum</i>
<i>Kémiai eszközök</i>	Üzemanyag- és égésmódosítók	Lebontja a hajtó és üzemanyagokat	Légi, földi, vízi járművek
	Gyors korrodálók	Anyagszerkezetet roncsol	Technikai eszközök
	Igen erős ragasztók	Mozgó alkatrészek tönkretétele	Technikai eszközök
	Szuperkenőanyagok	A szükséges surlódások megszüntetése	Technikai eszközök
	Habok	Mozgások akadályozása	Élőerő
	Hallucilogének, kábító, bódító gázok, füstök	Tudatzavar előidézése, cselekvőképesség korlátozása	Élőerő
	Ködök, aerosolok	Álcázó, megjelölő	Élőerő, technika
	Könnyfakasztó gázok	Érzékszervek irritálása	Élőerő
<i>Biológiai eszközök</i>	Növényzetre ható anyagok	Perzselő, lombhullató	Növényzet
	Betegségeket okozó vírusok, donorok	Betegség útján a harcképesség csökkentése	Élőerő
<i>Akusztikai eszközök</i>	Infrahangsugárzók	Tájékozódási és egyéb személyiségzavar	Kezelőállomány
	Infrahangsugárzók	Objektumok megbontása	Objektumok
	Hangimpulzus-lövedék	Pszichikai bénítás	Élőerő
	Nagy hangerejű eszközök	Pszichikai ráhatás	Élőerő
	Ultrahangforrások	Pszichikai ráhatás	Élőerő
<i>Elektromágneses eszközök</i>	Impulzusfegyverek	Elektronikai berendezések (pl. félvezetők) tönkretétele	Technikai eszközök
	Nagy energiájú rádió-frekvenciás sugárzók	Elektronikai berendezések működésének befolyásolása	Technikai eszközök
	Gyújtófegyverek	Sugárzás útján a berendezés felgyújtása	Technikai eszközök
<i>Mikrohullámú eszközök</i>	Nagy energiájú mikroh. impulzussorozat-források	Elektronikai berendezések tönkretétele	Technikai eszközök
	Monoimpulzus-generátorok	Elektronikai berendezések tönkretétele	Technikai eszközök
<i>Lézerek</i>	Igen nagy energiájú	Technikai eszközök meggyújtása, átvágása	Technikai eszközök
	Nagy energiájú	Célzó, rávezető berendezések vakítása, roncsolása	Technikai eszközök
	Kis energiájú	Emberi szem vakítása, célzó eszközök telítése	Élőerő, technikai eszközök
<i>Egyéb eszközök</i>	Számítógépvírusok	Vezetési, fegyverirányítási rendszerek befolyásolása	Élőerő, technikai eszközök
	Speciális gumibotok	Kényszerítőeszközök	Élőerő
	Kerítésakadályok, hálók	Élőerő, páncéltörő eszközök akadályozása	Élőerő, földi rakéta-fegyverek
	Gumilövedékek	Általában nem súlyos sérülés okozása	Élőerő
	Elektromos eszközök	Sokkoló, bénító támadó és önvédelmi eszközök	Élőerő
	Betanított állatok	A legkülönbözőbb feladatok elvégzésére	Élőerő, technika
	Hologram	Ember- és technikaimitáció	Élőerő

őrség. Az írországi utcai összecsapások során statisztikusan minden 16 500 gumilövedékre esett egy haláleset, minden 1900-ra egy maradandó rokkantság és minden 800-ra egy súlyos sebesülés. A gumilövedékeket később olyan gázzal kombinálták, amely a cselekvőképességtől időlegesen megfosztotta a harcban részt vevőket. A gázt a gumilövedék belsejébe sűrítették. Kilőhető volt olyan páncélozott járművekből, mint a Saracen vagy a Ferret, illetve kézből eldobható változatot is készítettek. A kilövés után a gázzal töltött lövedékek szétrobbantak és sűrű gázfelhőbe borították a küzdelem területét.

Vietnam: Kétfajta nem halálos fegyver kategóriába tartozó anyagot vetettek be az amerikai csapatok a vietnami háborúban nagy mennyiségben: a herbicideket és a CS gázt. A 245T jelű vegyi anyagot eredetileg az 50-es évek elején az angol csapatok vetették először be Malayán, a kommunista lázadók elleni harcban. Ott akkor a gerillák rejtékhelyeinek és élelmiszer-növényeinek pusztítása volt a cél. Vietnamban a Viet Kongok elleni harcban használták újra ezt a módszert, de már hatalmas méretekben. Az 1961. novemberi *Ranch Hand* hadműveletben a légierő gépei légi kiszórással juttatták a célterületre a herbicid sprayt 1000 gallon/bevetés mennyiségben. 1971. májusig óriási területen pusztult a dzsungel növényzete. Első összehasonlításban viszonylag enyhébb következményekkel jár a herbicidek alkalmazása, mint a szőnyegbombázás, a tűzérségi tűzcsapás, az aknák, a napalm- és foszforbombák okozta pusztítás. Ugyanakkor a környezetben és az emberek egészségében hosszú távon okozott maradandó károk csak később váltak ismertté, például amikor a születési rendellenességek nyilvánvalóvá váltak.

Az *Öböl-háború* jól demonstrálta a koalíciós hadseregek azon törekvéseit, hogy olyan nagy pontosságú és működési elvű fegyvereket alkalmazzanak, amelyek csökkentik a légierő és a szárazföldi csapatok alkalmazási kockázatát. Jó példa a nem halálos, nagy pontosságú és nem hagyományos fegyverek csoportjába tartozó eszközre az a Tomahawk cirkálórakéta, amelyet az iraki energiaellátó rendszer megbénítása céljából indítottak. Az erőmű, az energiaszétosztó állomás fölé érve szénszálas anyagból készült hosszú tekercecseket dobtak ki, amelyek a villamos rendszer elemeire hullva rövidzárlatot okoztak, rövidebb-hosszabb időre megbénítva az energiaszolgáltatást, hiszen ezeket később teljesen el kellett távolítani, hogy újra be lehessen kapcsolni a hálózatokat. (Az ötlet nem volt mai keletű, hiszen már a második világháborúban is széleskörűen alkalmazták a szőnyegbombázások idején ezt, csak akkor sztaniolfólia csíkokat szórtak le. Ezenkívül a sztaniolcsíkok passzív zavarokat is létrehoztak a légvédelmi radarok számára.)

A nem halálos fegyverek tökéletesítése is szüntelenül folyik. Példaként szolgálhat erre az a lőszer, amelyet nagy pontossággal lehet a célterület fölé juttatni, majd felrobbantani. A tartalma mikroszkopikus méretű szénszálakból áll, amelyek nagy területen szétszóródnak. A természetes légmozgás segítségével gyakorlatilag mindenhová behatolnak: a számítógépek belsejébe, a jármű- és híradástechnikai elektronikai eszközökbe. Lerakódásuk átvezetést, átütést, zárlatot okoz, amely végül az eszközök teljes működésképtelenségéhez vezet. Védekezni gyakorlatilag csak a teljesen hermetikusan zárt egységek képesek, de ezek mennyisége nem túl nagy.

Az elektronikai és lélektani hadviselési technikák széles tárházát alkalmazták

az Öböl-háborúban. Ahogy a 193. Special Operations Group mottója is tartotta: „Mi elektronokkal tüzelünk, nem lövedékkel.” A légierő EC-130E Commando Solo repülőgépeire zsúfolt elektronikai hadviselési és propagandarendszerek képessé tették a szövetségeseket rádió- és TV-programok sugárzására, a zavarokkal pedig a polgári és a katonai hírközlés bénítására.

Szomália: 1995 januárjában az ENSZ úgy döntött, hogy befejezi az UNOSOM-II. missziót Szomáliában. Az amerikai fegyveres erőket kérték fel a kivonás fedezésére. A Camp Pedletonban állomásozó amerikai tengerészgyalogos erőket rendelték ki a *United Shield* fedőnevet kapott műveletek szükséges katonai támogatása céljából. A hadműveleti tervezés időszakában kialakultak azok a feladatok, amelyeket a fegyvertelen ellenséges civil csoportokkal, a lázadókkal és fosztogatókkal kapcsolatban meg kellett oldani. A törzs kereste a rendelkezésre álló legmegfelelőbb eszközöket, amelyekkel a tömegek ellenőrzés alatt tarthatók, és így a feladat teljesíthető. A feladat alapelve végig az volt, hogy a minimálisan szükséges erőket szabad csak bevonní, amelyek képesek a támadásokat visszaverni, a csapatok biztonságát garantálni. A műveletben több mint 2000 amerikai és olasz tengerészgyalogos vett részt.

Az alkalmazott nem halálos fegyverek között említhető:

- a ragasztós hab;
- a vizes hab;
- a „szűrős” gránátok;
- a defektet okozó tüskés útakadály;
- klf. 40 mm-es szűrő-, gumi- és egyéb lövedékek;
- klf. 12-es kaliberű puskalövedékek;
- paprika és bors aerosolszórók.

Mielőtt bármilyen új anyagot, eszközt rendszeresítenének, a *DoD Instruction 5500.15* jelzetű dokumentum előírásainak kell annak megfelelnie, hogy ne sértse meg a nemzetközi szerződésekben rögzített jogi és etikai korlátozásokat, tilalmakat!

* * *

Összefoglalva megállapíthatjuk: a kiragadott egyedi példák is jól illusztrálják, hogy a nem halálos fegyverek sem jelentenek a hadviselésben valami játékosabb formára való áttérést. A primer pusztítóhatás sok esetben valóban humánusabbnak tűnhet az első látásra, de a hosszabb idő után jelentkező maradandó egészségkárosodás, ismeretlen betegségek megjelenése, genetikai rendellenességek kialakulása mind-mind arra figyelmeztetnek, hogy ezek a hatások az utókorra nézve gyakran borzalmasabbak, mint a tűzfegyverek okozta testi-lelki sérülések.

Legendő az Öböl-háború veteránjai között pusztító ismeretlen (vagy szigorúan titokban tartott) betegségre gondolnunk, amely körül napjainkban is vita folyik. Egyes nézetek szerint vegyi fegyver, megsérült polgári objektumból kiáramló anyag okozza, más szakértők mereven tagadják, hogy bármilyen vegyi harcanyagot alkalmazott volna bármelyik fél is. Más nézetek szerint a szövetségesek katonái a hadműveleteket megelőző időszakban kapott (túlzott?) védőoltások keresztreakcióiban betegedtek meg. Bizonyosat ma még nem lehet tudni, a kártérítési ügyek nyomán

az újabb felmerült körülményekről rendszeresen beszámol a sajtó. A tény tény marad: sorra válnak emberi roncokká, vagy halnak meg azok az évekkel ezelőtti élet-erős katonák, akik a győzelmes offenzívában részt vettek.

A világ fejlődési tendenciái azt mutatják, hogy az atom-, a vegyi, a biológiai és a hagyományos pusztítóeszközök kivonásával, megsemmisítésével, a haderők csökkentésével a „hagyományos” hadviselési arzenál csökken. Ugyanakkor az elektronikai, informatikai, vezetési technológia minden szinten tapasztalható tömeges elterjedése, az információs hadviselés (Information Warfare – IW), az elektronikai hadviselés (Electronic Warfare – EW), vezetési hadviselés (Command and Control Warfare – C2W), vagy összefoglalóan C4I2EW (Command, Control, Communication, Computer, Intelligence, Information and Electronic Warfare) egyre nagyobb részarányt tesz ki és egyre különlegesebb képességekre tesz szert. Mi más ez, mint a nem halálos fegyverek óriási volumenű elterjedése?

JEGYZETEK

1. Dr. Kőszegvári Tibor: A jövő század hadviselése és a különleges erők; Hadtudomány, VII.évf. 1997/4. 45–58 p.
2. Dr. Várhegyi István és szerzőtársai: A posztindusztriális globális és regionális információs társadalom, valamint a honvédelem alapvető összefüggései. A tudomány, az elektronika, a távközlés és az informatika fejlődésének komplex hatása a honvédelem átalakítására; Az MHTT 1996. évi megbízásos pályázatára készült anyag.
3. Christopher Lamb: *Non-Lethal Weapons Policy*, Department of Defense Directive, 1. Jan., 1995, p. 1.
4. Robert J. Bunker: NONLETHAL WEAPONS: TERMS AND REFERENCES, Editor INSS Occasional Paper 15. USAF Institute for National Security Studies USAF Academy, Colorado http://www.in-fowar.com/resource/res_100997a.html-ssi.
5. Nick Lewer, Steven Schofield: Non-lethal Weapons for UN Military Operations. International Peacekeeping, Autumn 1997, vol. 4. no. 3. 71–93 p. Frank Cass, London. ISSN 1353–3312.

Nagy Tibor

A hadtudományi kutatómunka 1997. évi eredményeiről

A Honvédelmi Minisztérium szerveinél az elmúlt évben is összehangolt célirányos tudományos munka folyt, amelynek alapját a honvédelmi vezetés által elfogadott éves és a hosszabb távra kidolgozott munkatervek, valamint az ezredfordulókig megfogalmazott irányelvek és tézisek képezték. A kutatás középpontjában a honvédség átalakításával kapcsolatos komplex és résztemák álltak.

A kiemelt témák kutatásában elsődleges volt az euroatlanti integrációval, különösen a NATO-ba történő belépés előkészítésével, majd a meghívást követően a szövetség keretében a nemzeti érdekek és értékek érvényesítése lehetőségeinek, valamint a kötelezettségek teljesítésével kapcsolatos kérdések elemzése. A HM Oktatási és Tudományszervező Főosztály ez évben is összefoglaló jelentést készített a Honvédelmi Minisztérium munkatervében foglalt feladatok teljesítéséről, a tudományos munka szervezéséről és a kutatás néhány fontosabb mutatójáról, jellemzőjéről. Ennek lényegét foglalja össze a szerző.

A Honvédelmi Minisztérium 1997. évi kutatási tervében hat komplex kutatási feladat keretében: a biztonság és a védelempolitika (5 téma); az országvédelem (12); a honvédség átalakítása és a NATO-hoz való csatlakozás (8); a védelemgazdaság (3); a katonai logisztika (4) és a humánszféra (7) – összesen 39 téma kutatása volt előirányozva.

Az Oktatási és Tudományszervező Főosztály a komplex témákból 5 résztemát pályázatként is kiírt, ezzel is ösztönözve a kutatást, ráirányítva a pályázók figyelmét a fontosabb kérdések vizsgálatára.

A kutatási feladatok teljesítéséről és az eredményekről

A hadtudományi kutatómunka 1997. évi eredményeiről szóló jelentés megállapítja, hogy a tervezett témák kutatásának kb. fele eredményesen befejeződött, a hosszabb távú vizsgálatot igénylő kérdések kutatása pedig áttevődött erre az évre. 1997 végéig 25 tanulmány érkezett be a főosztályra, ezek közül néhány önálló kezdeményezésre készült. A tervezett témák kutatását pótolták, illetve kiegészítették az év közben kiírt pályázatok: a főosztály által kiírt, főleg a HM jubileumi pályázata. Ez utóbbira 18 tanulmány érkezett be, ebből 10 díjat nyert: egy II., három III. és egy különdíj került kiadásra. Ezenkívül a HM oktatási és tudományszervező főosztályvezető 5 tanulmány szerzőjét tiszteletdíjban részesítette.

A kutatás eredményeit összegezõ, mintegy 50 írásos anyag hasznosításáról a főosztály

gondoskodik: egyrészt eljuttatja azokat a ZMNE könyvtárába, ahol a szakirodalmi információs rendszer útján bekerülnek a tájékoztatás körébe, másrészt válogatás, témánkénti csoportosítás, majd szerkesztés után tanulmánygyűjteményben publikálja (előkészítés alatt áll egy, a légierő-haderőnem fejlesztési, alkalmazási kérdéseit feldolgozó és egy, a hadtudomány több területét érintő gyűjtemény kiadása).

□ A jelentés kiemeli, hogy a kutatás eddigi eredményeinek integrálása és a további kutatás irányainak, vezérfonalának vázolása szempontjából *fontos esemény volt a Honvéd Vezérkar 1997. február 21-i, valamint az 1997. október 10–11-i, a HM és az MHTT konferenciája a nemzeti katonai stratégia és az integráció kérdéseiről. Itt a vezérkar, a szakma képviselői mellett a parlamenti pártok és a tudományos műhelyek is véleményt mondhattak a konferencia vitaanyagát képező Fehér könyvről.*

A konferenciát – noha témája nem először és bizonyára nem is utoljára képezte tudományos tanácskozás tárgyát – joggal nevezhetjük a magyar politikai, katonai és hadtudományi élet jelentős eseményének, mert hosszú idő óta ez volt az első olyan tudományos fórum, ahol a biztonság- és a védelmi politika, a parlamenti pártok, a hadtudomány, illetve a katonai szervezetek vezető személyiségei, szakértői, kutatói a legszélesebb körben és közösen vitatták meg a nemzeti katonai stratégia kidolgozásának alapvető formai és tartalmi kérdéseit. Ugyanakkor ezen a konferencián vált egyértelművé, hogy az Országgyűlés által korábban elfogadott Biztonságpolitikai, illetve honvédelmi alapelvek című dokumentumokban foglaltak sok tekintetben módosításra szorulnak, s egyetértés alakult ki a tekintetben, hogy ezeket olyan új dokumentumokkal célszerű felváltani, amelyek – külön-külön – összefoglalják a nemzeti biztonsági stratégiát, a nemzeti katonai stratégiát, valamint a haderőnemek és fegyvernemek alkalmazási doktrínáit.

Egyetértés alakult ki abban is, hogy a nemzeti biztonsági stratégia kidolgozásának elvben meg kell előznie a nemzeti katonai stratégia kidolgozását, de a munkát lehet párhuzamosan is végezni, hiszen mindkét dokumentum vonatkozásában rendelkezünk olyan elemekkel, amelyek már régóta szilárd tételeit képezik biztonsági és katonai stratégiánknak (ezek közül számos előírást az alkotmány is rögzít).

Egyértelművé vált, hogy a stratégiák és a doktrínák sokoldalú, komplex dokumentumok, s olyan hierarchiát képeznek, amelynek csúcán a nemzeti biztonsági (vagyis a politikai) stratégia áll, és kidolgozását a Külügyminisztérium végzi, illetve koordinálja; ezzel összhangban kell lennie a nemzeti katonai stratégiának, amelynek kidolgozásáért a Honvédelmi Minisztérium felelős; a stratégiákban foglaltak határozzák meg a haderőnemek, illetve fegyvernemek alkalmazási doktrínáit, amelyek kidolgozása a Honvéd Vezérkar, illetőleg a fegyvernemi főnökségek bevonásával az adott haderőnemi vezérkarok felelőssége. Kialakult az egyetértés abban is, hogy a nemzeti katonai stratégia és a Fehér könyv nem ugyanazt a műfajt képviseli, hanem külön-külön dokumentumot, illetve kiadványt képeznek, s az utóbbi csak azután készülhet el, miután a katonai stratégia elkészült, illetve elfogadást nyert.

A konstruktív véleménycserre hozzájárult ahhoz, hogy széles körű vitában formálódjanak a biztonságpolitikai és honvédelmi alapelvek felváltására tervezett nemzeti biztonsági és katonai stratégia alaptézisei.

A két, közel azonos témájú konferencia – amellet, hogy beindította a korábban katonai doktrínaként ismert és az azt felváltó nemzeti biztonsági és katonai stratégia

kidolgozását, állami szinten történő elfogadásának előkészítését – *gazdag háttéranyagot szolgáltatott az alapvető okmányok összeállításához, illetve az azok alapját képező biztonsági és védelmi kérdések megítéléséhez.*

A jelentés rámutatott, hogy többségében a biztonság és a védelem kiemelt témaköréhez kapcsolódtak az OKTK keretében folyó kutatások is. Ezen belül a *Honvédelmi Minisztérium 18 szerzője, illetve kutatócsoportja kapott kutatási megbízást és támogatást.* Az itt vállalt kutatások – amellet, hogy a magyar tudományos életben a HM tárca képviselőjét, aktív részvételét is reprezentálják – eredményesen hozzájárulnak a biztonság és a védelem kiemelt kérdéseinek feldolgozásához.

A tudományos munka tartalmi törekvéseiben és eredményességében *új minőség jelzője a felsőoktatás integrációja, amelynek révén a ZMNE-n az oktatás és a kutatás szerves egységet alkot.* Ennek pozitív hatása, hogy a kiegészítő-, valamint az alkalmazott kutatás eredményei rövid időn belül megjelennek a tananyagokban, jelentős mértékben korszerűsítve azokat. Az intenzívebb és eredményesebb kutatást elősegítik az egyetem állományába került intézetek és központok. A kutatások alapvető helyszínei a karok, illetve a karoknál működő tanszékek, amelyeken jelenleg közel kétszáz *kutatási téma (főiskolai, egyetemi és ennél magasabb szintű) kidolgozása folyik.* Ezekhez szervesen kapcsolódnak a doktoranduszképzésben részt vevők által választott témakörök.

A tartalmi törekvések *négy területének rövid áttekintése is mutatja, hogy a kutatások eredményeként a vázolt témakörök keretében olyan, tudományos elemzésekre épített anyagok (tanulmányok) születtek, amelyek a honvédség előtt álló feladatok előkészítését segítették, az állami feladatok kimunkálásához háttérinformációkat, érveket szolgáltatnak, vagy alternatívát vázoltak, nem utolsósorban friss és aktuális szakirodalmat biztosítottak az erre igényt tartók, különösen a kutatók részére.*

□ A jelentés kiemeli, hogy az 1997-es esztendő a tudományos munkaszervezés erősödése, a kollektív munka irányába való erőteljes elmozdulás jellemezte. A HM szervek, a Honvéd Vezérkar, a ZMNE és az MTA érintett osztálya együttműködését igénylő számos olyan rendezvényre, tudományos konferenciára, egy-egy feladatkört, témát átfogó szakmai, módszertani megbeszélésre, tudományszervezői értekezletre stb. került sor, amelyek a kutatások előkészítését segítették, a tudományos eredmények értelmezése révén a közös álláspontok kialakítását szolgálták. A HM éves kutatási tervében több mint félszáz ilyen közös fellépést, munkát igénylő feladat, rendezvény szerepelt, amelyen (amelyben) részközreműködőként az érintett szervek többsége – érvényesítve és kifejtve álláspontját – aktívan részt vett.

A jelentés a tudományszervezés elismerésre méltó eredményeinek ítélte az alábbiakat:

- méretében és témájában jelentős rendezvénysorozat volt *négy tudományos konferencia:* a nemzeti katonai stratégia, a civil kontroll kérdését értelmező két nemzetközi jellegű konferencia – mindez az integráció tükrében, valamint a tudomány napja alkalmából szervezett rendezvénysorozat;
- a hadtudományi munka elismertségét, az MTA és a HM tárca kölcsönös fogadókészségét fejezte ki, hogy hosszabb előkészítés, többszöri egyeztető megbeszélés után 1997. május 29-én együttműködési megállapodást írt alá a két intézmény, amely a korábbi évek eredményes kapcsolataira építve, a tanulmányok, a biztonság és a védelem területén kifejtendő közös erőfeszítések le-

hetőségeit, az együttműködés célját, területeit, módszereit és formáit, a felek vállalásait pontosította, illetve rögzítette. Az MTA IX. Osztály Honvédelmi Bizottságának tagjai a megállapodás szellemében eredményesen dolgoztak. Részt vettek a biztonság és a védelem kiemelt kérdéseit érintő kérdések vitájában, a HM pályázatainak elbírálásában, a tárca különböző tudományos műhelyei, intézetei munkájában. Ennek a munkának az elismerését fejezi ki, hogy 60 év után *egy katonatudóst – dr. Szabó Miklós vezérőrnagyot – a hadtudomány doktorát az akadémia levelező tagjává jelöltek;*

- a HM egyik fontos tudományszervezési feladata volt, hogy az OKTK kollégiuma alapítvánnyá átalakulását követően visszaállítsa a korábbi években jól működő támogatási rendszert, s a tárca – érvényesítve érdekeit és törekvéseit – továbbra is részt vegyen az OKTK kuratóriumának munkájában, a katonai kutatók révén a korábbi évekéhez hasonló arányban részt vállaljon az OKTK VII. főirány témáinak kutatásában;
- az 1997-es évben folyamatos szervezőmunkát igényelt a katonai felsőoktatás integrációjának továbbvitale, az oktatás és a kutatás egységét biztosító feltételek lehetőségeinek vizsgálata. Ezek között került sor az 1996. szeptember 1-jén kezdődő új rendszerű doktori képzés továbbvitelével kapcsolatos kérdések szervezeti és jogi feltételeinek további kimunkálására, a mechanizmus pontosítására. A katonai biztonság, a védelmi integráció és a fegyveres küzdelem című akkreditált program keretében 19 nappali ösztöndíjas kezdte meg tanulmányait. Az év során a 111 jelentkezőből 61 nyert felvételt az induló képzésbe. A tanév során 5 fő szerzett kandidátusi, 1 fő doktori (PhD) fokozattal történő egyenértékűséget. A Doktori Tanács 6 fő részére ítélte meg az egyetemi doktori címet és ezzel ezt az eljárási formát befejezettnek nyilvánította.

A tudományos utánpótlás biztosítása, a fiatal kutatók kinevelése céljából *támogattuk, ösztönöztük a hallgatói tudományos tevékenységet.* A HM érintett szervei aktívan részt vettek az Országos Tudományos Diákkörök munkájában, támogatták rendezvényeiket (konferenciájukat, pályázataikat);

- jól látta el a feladatát a HM Oktatási és Tudományos Tanácsa, amely négy alkalommal ülésezett: áttekintette az éves kutatási tervet, a programokat és a tudományszervezési feladatok állását, továbbá a kutatás alapvető tartalmi és módszertani kérdéseit (a felsőoktatás integrációja, a katonai egészségügy, az orvosi kutatások, a pályázatok, tanulmányok elbírálása);
- a HM és a vezérkar tudományos munkaszervezési osztályai – a tervek, a kutatási feladatok, a témák összehangolása mellett – több alkalommal *tudományszervezői értekezleten, továbbképzést is nyújtó fórumon foglalkoztak a kutatás tartalmi, szervezési, szervezeti és módszertani kérdéseivel.*

Kiemeli a jelentés: a HM szervek éltek azzal a lehetőséggel, hogy a különböző tudományos fórumokon, rendezvényeken a napirenden szereplő témákhoz kapcsolódva szakterületük álláspontját ismertessék, ezzel együtt a képviselt terület igényét a kutatóknak, a tudományszervezőknek tolmácsolják.

Az 1997. év tudományos eseményeit a jelentés úgy minősíti, hogy az elért tartalmi és tudományszervezési eredményesség *jó alap ahhoz, hogy a jövőben még célirányosabbá tegyünk a kutatást és javítsuk annak hatékonyságát.* A NATO-meghívás, illetve

a csatlakozás után, úgy gondoljuk, ki kell terjeszteni a kutatást az integrációval kapcsolatos gyakorlati kérdésekre, a tagállamok hadtudományi, tudományszervezői tapasztalatainak a megszerzésére, a szellemi kompatibilitást segítő együttműködésre és új területként a szakirodalom útján a gondolatok cseréjére is.

□ Az Oktatási és Tudományszervező Főosztály a tudományos eredmények megismertetése és a felhasználás elősegítése érdekében az év során több, tudományos értékű kiadvány gondozását, előkészítését, szerkesztését vállalta fel. Ezek között van:

- két, nagyon fontos témát feldolgozó rendezvény: *A nemzeti katonai stratégia és az integráció*, valamint *A magyar haderő és a civil kontroll a brit átvilágítás tükrében* című konferencia teljes anyaga (az utóbbi angol és magyar nyelven);
- egy tanulmánygyűjtemény 18 tanulmánnyal az 1996-ban beküldött anyagokból és egy biztonságpolitikai füzet a Magyar Honvédség 1987–1997 közötti fejlődéséről;
- kiadáshoz előkészítettük: egy nemzetközi konferencia anyagát *A civil-katonai kapcsolatok a NATO-bővítés tükrében* (angol és magyar nyelven) és az amerikai FM 100–5 *Hadműveletek* című tábori kézikönyvet;
- közreműködünk három, nagyobb terjedelmű és hosszabb kifutású kiadvány előkészítésében: a II. világháborús lexikon, a NATO-logisztikai kézikönyv és az angol–magyar, magyar–angol katonai szótár összeállításában;
- a főosztály feladataihoz közvetlenül kapcsolódott több anyag, pl. a felsőoktatás további integrációjáról szóló és a szakoktatást elősegítő füzetek.

A fentiekén kívül együttműködünk néhány kiadvány előkészítésében a HVK Tudományszervező Osztályával, valamint a ZMNE-vel, és szakmai segítséget, anyagi támogatást nyújtottunk több HM szervnek, továbbá tudományos műhelynek.

A főosztály kiadványait megküldtük a HM, az MHP (HVK) szerveinek, vezetőinek, a szárazföldi és a légi erők vezérkarainak, az oktatási intézményeknek, a tudományos műhelyeknek, a parlamenti pártoknak, a Honvédelmi Bizottság tagjainak és az érdeklődő polgári tudományos szervezeteknek, valamint a honvédség szakkönyvtárainak.

□ A jelentés rámutat, hogy a korábbi évekhez hasonlóan 1997-ben is biztosítva voltak a hadtudományi kutatás személyi és anyagi feltételei. Egyre többen kapcsolódnak be a tudományos munkába és vállalják önálló témák kutatását. Nőtt a tudományos fokozatok megszerzésére irányuló igény. Különösen örömdetes a fiatal tisztek (tisztjelöltek) érdeklődése a tudományos munka, a publikáció iránt, amit aktivitásuk növekedése is jelez. Jó példa erre az Országos Tudományos Diákkörök működése és elért eredményeik.

1997-ben a hadtudományi kutatás eredményeinek díjazására, a kutatás ösztönzésére, a különböző pályázatokra, rendezvényekre, nem utolsósorban a kiadványok anyagi fedezetére, a növekvő inflációt is kompenzáló keret állt rendelkezésre. *Valamennyi igényt ki tudtuk elégíteni.*

A honvédelem érdekében kifejtett eredményes munkájuk, pedagógiai és tudományos életútjuk, a tudományos közéletben vállalt tevékenységük elismeréseként *honvédelmi miniszteri díjban* részesült 6 fő. A felsőoktatási intézetek oktatói állományából 6 fő részesült *Széchenyi professzori ösztöndíjban*. Az év során többen kaptak államtitkári, államtitkár-helyettesi, főosztályvezetői elismerést a tudományos kutató-

és szervezőmunkáért. A tudomány napja alkalmából szervezett rendezvénysorozaton több mint 60 fő részesült elismerésben.

Az 1998-as év kutatási céljairól, a törekvések főbb irányairól

Az év kutatási feladatai között – amelyre a HM központi tervének általános része is utal – továbbra is prioritást kapnak: a nemzeti biztonsági és katonai stratégia, csapatszinten a katonai doktrína kérdései; a haderőreform második szakaszának feladatai, vagyis a honvédség átalakításának további lépései, mindezekhez szorosan kapcsolódva az euroatlanti integrációval, különösen a NATO-csatlakozással összefüggő elméleti és az egyre jobban előtérbe kerülő gyakorlati feladatok megoldását is segítő, azt előremozdító kérdések, problémák. E törekvések erősítéseként és folytatásaként fontos feladat a honvédség további fejlesztési irányaira vonatkozó középtávú kutatási koncepció kidolgozása.

1998-ban a tudományos munkát a HM tudományos tevékenységére vonatkozó IRÁNYELVEK-ben foglaltak szerint, a közép- és hosszabb távra meghatározott kutatási irányok és feladatok figyelembevételével kell tovább folytatni. A folyamatban lévő és évente ismétlődő tudományszervezési feladatok mellett a NATO-val és a tagországokkal való tudományos együttműködés kialakítására, a meglévő tudományos kapcsolatok hatékonyságának növelésére kell a hangsúlyt helyezni. Az érintett belső és külső szervekkel együttműködve biztosítani kell az 1848–49-es forradalom és szabadságharc, valamint a HM jubileumi évfordulójának méltó megünneplését. Az évfordulókhoz kapcsolódva, az MTA Hadtudományi Bizottságával együttműködve pályázatot kell kiírni *Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc hadtudományi tanulságai*, valamint *Az állam és a hadsereg kapcsolatrendszer*e címmel. A honvédség átalakításának eddigi tapasztalataira támaszkodva folytatni kell a haderő 2000 utáni modernizálása feladatainak, valamint a NATO interoperabilitási célok teljesítésével kapcsolatos tennivalóknak a kutatását. Középtávú kutatási tervben meg kell határozni a honvédelmi ágazat 2004-ig terjedő kutatási céljait, feladatait.

A jelentés végül összefoglalóan megállapítja, hogy a hadtudományi kutatómunka 1997-ben a tudományos munkatervben meghatározott feladatok és célok szellemében folyt. Javult a szervezettsége, a tudományos tevékenységek koordinálása, irányítása. Nőtt a tudomány művelőinek az elismerése, az eredmények – a kedvezőbb fogadtatás révén – jobban és gyorsabban beépültek a soron lévő állami feladatokba. A kutatás eredményei hozzájárultak a biztonság, a katonai védelem, a honvédség átalakításának bonyolult folyamataihoz kapcsolódó törvényhozói, kormányzati és katonai döntések megalapozásához. A kiemelt témákat napirendre tűző rendezvények, konferenciák, az azokban érdekeltek és a kivitelezésében főszerepet vállalók részvételével lefolytatott viták – a témák áttekintése és a végrehajtásra mozgósítás mellett – fontos szerepet töltek be a továbbhaladás útjának, módjának előkészítésében, tisztázásában, a teendők továbbgondolásában.

A hadtudományi kutatás eddigi eredményei és tapasztalatai, a biztosított szellemi és anyagi feltételek jó alapot teremtenek ahhoz, hogy a HM szervek együttműködésével összeállított éves munkatervben foglalt kutatási feladatokat végrehajtsuk.

Ács Tibor

A vezérkar intézményéről

Százötven esztendeje, az 1848–1849-es polgári forradalom és szabadságharc alatt hozták létre az első honvédszázadosvezérkart, és 1848. október 20-án nevezték ki első főnökét, Vetter Antalt. A szerző *A honvédszázadosvezérkar 1848–1849-ben* címmel, megjelenés előtt álló tanulmányában részletesen bemutatja a honvédszázadosvezérkar és a különböző seregtestek táborokrai fejlődési folyamatát, a vezérkari szolgálat és a vezérkari tisztek szerepét és működését a szabadságharcban. Ebből a tanulmányból közöljük azt a bevezető részt, amely a vezérkar fejlődéstörténetéről és magyar előzményeiről szól.

Az 1848-as önálló magyar hadügy fő szervezői, Mészáros Lázárral az élen, már 1848 előtt is tiszttáborban voltak a vezérkar békében és háborúban betöltött szerepével. Tisztképzésük alatt, majd a császári-királyi hadseregbeli szolgálatuk és a hadtudományi irodalom tanulmányozása során nemcsak elméletben, de a gyakorlatban is megismerték a vezérkar fejlődéstörténetét és jelentőségét. Tudták, hogy az állandó hadseregek szervezetének és haditechnikájának fejlődésével, létszámának megnövekedésével, kiképzésének átalakulásával és a hadviselési eljárások változásával a béke- és háborús vezetés egyre bonyolultabbá, szövevényesebbé vált. Ez az igény vetette fel a hadvezér – hadügyminiszter, főparancsnok vagy vezénylő tábornok – tevékenységét segítő és tanácsadó szervezet, a vezérkar intézménye és a vezérkari tiszti szolgálat létrehozását és munkaköre szabályozását.

Az állam hadügyminisztériuma vagy más központi katonai hatósága keretében működő vezérkar általában két fő elemre, a nagyvezérkarra és a csapatvezérkarra oszlott. A vezérkart mint intézményt és testületet különböző elnevezések alatt a 17. századtól megtaláljuk Európa államai hadseregeiben. Európai példává, mintává a svéd, a francia és a porosz vezérkar vált, mivel szervezetük és működésük a legcélszerűbbnek mutatkozott a 17., a 18. és a 19. századi háborúkban és a békeidőszakokban.

A magyar hadügy fejlődését közvetlenül érintő Habsburg-birodalomban az első vezérkarfőnöki hivatalt 1529-ben hozták létre, majd beolvastották az 1556-ban felállított Udvari Haditanácsba. Az Udvari Haditanács egyszerre látta el a hadügyminisztérium és a főparancsnokság funkcióit és keretében működött a Főszállásmesteri Hivatal (General-Quartiermeisteramt) békeidőben; háborúban a fővezér alárendeltségében tevékenykedett.

A 18. századig a Főszállásmesteri Hivatal hatásköre a menetek előkészítésére és szabályozására, a táborhelyek és szállások kiutalására, a szállítmányok, az ellá-

tási, egészségügyi, rendészeti és egyéb biztosítószolgálat vezetésére, irányítására korlátozódott. A hadműveletek tervezésébe és vezetésébe a vezérkarnak, a Főszállásmesteri Hivatalnak még nem volt beleszólási joga. Ezek a gátló körülmények visszavetették a kor hadügyi szükségleteinek megfelelő vezérkar fejlődését a cs. kir. hadseregben.

A vezérkar szervezetének és a vezérkari szolgálatnak ez az elmaradottsága gyorsan kiderült a hétéves háború (1756–1763) elején. Ezért 1757–58-ban a vezérkart gyökeresen átszervezték. Az új szervezet szerint a főszállásmester a hadseregparancsnok közvetlen alárendeltje lett, és így a vezérkarnak döntő szerepe volt a hadműveletek tervezésében és végrehajtásában. A cs. kir. haderő minden hadrakelt hadseregénél működött főszállásmester, akinek feladata: a hadművelati intézkedések kidolgozása, a hadművelet sikeres lefolytatásához szükséges előkészületek (szemrevételezés stb.) megtétele, a felderítés vezetése, a fegyelem biztosítása. E feladatkör teljesítése érdekében a főszállásmesternek alárendelték a hadsereg vezérkarát, amely két részre tagozódott: a nagy tábori vezérkarra, ide voltak beosztva a főszállásmesteri kar tisztjei, akik a szemrevételezéseket végezték, a térképeket, vázlatokat rajzolták, a hadművelati parancsokat elkészítették és a sokoldalú vezérkari tevékenységhez szükséges utasításokat kidolgozták, vagyis a hadművelati munkát végezték. A kis tábori vezérkarra, melybe azok a törzscsapatok és katonai személyek voltak beosztva, amelyek és akik minden tekintetben biztosították a vezérkari szolgálat sikeres ellátását.

A vezérkarnak ez az új szervezete kiállta a hétéves háború próbáját és a vezérkari tisztek nagy gyakorlatra tettek szert a hadművelati munkában. E kedvező tapasztalatok alapján 1763-tól a vezérkar a cs. kir. hadsereg állandó intézményévé vált. A béke éveiben a vezérkar fő működési köre a háborús tapasztalatok, a hadműveletek és hadjáratok elemzése volt, ami megkövetelte a hadszínterek részletes ismeretét és a megfelelő katonai térképek elkészítését. Ezért a vezérkar békeműködésének középpontjába a terepfelvétel és az országleírás került, ami megfeszített munkát követelt a 20 és 40 fős vezérkari tiszti állománytól és az akkor létrehozott térképfelvételi osztálytól, az országleíró irodától és a katonaföldrajzi intézettől.

Közismert, hogy 1792-ben a francia forradalmi háború kitörése nemcsak megszakította a vezérkar békeműködését, hanem a hadügy radikális átalakulása miatt teljesen új feladatok végrehajtása elé is állította. A cs. kir. Udvari Haditanács főszállásmestere törzsének egyszerre kellett két vagy három hadseregénél megszervezni a vezérkart. Ehhez azonban a kis létszámú békeállomány nem volt elegendő és ezért a bécsújhelyi katonai akadémiát és a bécsi mérnökakadémiát végzett legjobb tiszteket osztották be a vezérkari szolgálatra.

A vezérkar intézményének a szükséges reformját Károly főherceg kezdte meg 1801-ben és a Szolgálati előírás a főszállásmesteri törzs számára című, 1805. szeptember 1-jei utasításával a főparancsnoksága alatt álló itáliai hadseregben teljesen korszerűsítette a vezérkar szervezetét és működési körét. A vezérkarnak ezt az új szervezetét és hadművelati feladatkörét azután bevezették a többi hadseregénél is. Károly főherceg a vezérkart mentesítette minden igazgatási, ellátási és egyéb szolgálat irányítása alól és kizárólagos ügykörét a hadművelati munkában, szolgálatban határozta meg.

A vezérkari munka a főparancsnok elhatározásának előkészítésére, a hadműveleti intézkedések kidolgozására, a szükséges adatok nyilvántartására és a felderítés vezetésére korlátozódott. A vezérkari hadműveleti munkakört minden hadsereg-nél a vezérkari főnök vezetése alatt a vezérkari osztály végezte el. Amikor 1809 elején a cs. kir. haderőben létrehozták a hadtest- és hadosztályszervezetet, akkor minden hadtestparancsnokságnál felállították a vezérkari osztályt is.

A vezérkar intézményének további korszerűsítése Josef Radetzky altábornagy nevéhez fűződik, akit 1809 szeptemberében neveztek ki a cs. kir. hadsereg vezérkari főnökének. Radetzky 1810–1811 között több emlékiratban terjesztette elő elgondolását a vezérkar intézményének és a vezérkari tiszti testületnek továbbfejlesztésére. Ezekben kifejtette: a vezérkar feladata békében az, hogy a különböző háborús eshetőségre megtegye a szükséges katonai és hadműveleti előkészületeket, a lehetséges jövőbeli hadszíntereket tanulmányozza és térképeit elkészítse; a háborúban a vezérkar feladatköre: segítse a hadsereg-, a hadtest-, a hadosztály- és a dandárparancsnokot a vezetésben, a parancsnok hadműveleti és harcászati elhatározásaihoz állítsa össze a szükséges adatokat, majd az elhatározásokat parancsok formájában juttassa el a csapatokhoz. Kiemelte azt is, hogy a vezérkari munkát eredményesen csak nagy szakmai tudású tisztek és törzstisztek végezhetik, akiket már a békeidőszakban vezérkari tisztképzésben kell részesíteni.

Radetzky vezérkari főnök elérte, hogy a hadosztály- és a dandártiszteket besorozták a főszállásmesteri karba és a fiatal vezérkari tisztek kiképzésére 1811-ben megkezdődött egy tanfolyam. A vezérkari továbbképző tanfolyamnak az 1813 augusztusában kitört háború vetett véget. Ám az 1813–14., 1815. évi háború bebonyolította, hogy a Radetzky által átalakított vezérkar és a vezérkari tiszti szolgálat sikeresen oldotta meg hadműveleti feladatait.

Az 1815. évi béke után Károly főherceg és Radetzky minden figyelmeztetése ellenére a Habsburg-birodalom hadügyének és hadseregének minden területére, így a vezérkarra és a vezérkari tisztképzésre is, a pangás, a visszalépés, az egészségtelen bürokrácia nyomta rá a bélyegét. A bécsi kormány és az Udvari Haditanács rövidlátó katonapolitikájának egyik legszembeötlőbb hibája volt, hogy a hosszú békeidőszak alatt engedte elszorvadni azt a katonai szervezetet, a vezérkart, melynek a lehetséges háború előkészítése és a hadsereg háborús alkalmazásra való felkészítése lett volna a feladata. Ez hozzájárult ahhoz, hogy az 1848 elejei események az Udvari Haditanácsot és a hadsereget teljesen felkészületlenül érték.

E körülményeknek sok vonatkozása ismert volt a független magyar hadügy és hadsereg leendő szervezői és vezetői előtt. Sőt többé-kevésbé tisztában voltak a magyar hadszervezet – és a részét alkotó vezérkar intézménye – fejlődéstörténetével is, a honfoglalástól a 19. század negyvenes éveiiig. A magyar vezérkar keletkezéséről és történeti fejlődéséről meg kell említeni azt a feltevést, miszerint: „Bizonyára megvolt a 10. századbéli magyarságnak a jó katonai közigazgatása és ebből eredőleg a vezérkarnak megfelelő intézménye is, bár erről jó adatok nincsenek.” Sőt ez a fejtegetés a magyar vezérkar kifejlődése egyik fontos állomásának Mátyás király állandó zsoldoshadserege, az úgynevezett „fekete sereg” (1458–1490) megteremtését tekinti. Az már közismert a magyar hadtörténelemből, hogy a 16. század elejétől a magyar hadszervezet a Habsburg- és törökellenes harcok következtében időnként

önállóan, de általában a Habsburgok hadseregével sajátos szimbiózisban fejlődött. A 17. században a hadsereg vezető törzse – a vezérkar – nemcsak a Habsburg-ház haderejében, de az erdélyi fejedelmek és a magyar szabadságharcok hadseregeiben is egyre nagyobb szerepet játszott. Erről a korszakról meg kell jegyezni, hogy van olyan felfogás, mely szerint: „Zrínyi Miklósban a magyar vezérkari tiszti őst is tisztelhetnénk”.

Az viszont már tény, hogy a Rákóczi-szabadságharcban (1703–1711), a francia mintára szervezett kuruc hadseregben létrehozták a vezérkart, amelyről az ónodi országgyűlés által 1707. július 5-én elfogadott általános katonai szabályzatban, a Regulamentum universalében ez szerepel „A generál staab tartásának s fizetésének rendi”, és ezután 30 vezérkari beosztást sorol fel. Az is közismert, hogy az 1715. évi VIII. törvénycikk és az 1741. évi LXIII. törvénycikk alapján valósult meg a magyarországi lakosokból és külföldiekből álló „regulata militia”, vagyis az állandó hadsereg felállítása, de megtartva a nemesi insurrectio intézményét is. Az állandó hadsereg – mintegy egynegyede, 12 huszár- és 15 sörnyaloezred magyar elnevezésű – fenntartásához szükséges hadiadókról és újoncállításról, illetve a nemesi felkelés fegyverbe állításáról 1716 és 1848 között mindig a magyar rendek határoztak az Országgyűlésben. Ebben az időszakban a cs. kir. Udvari Haditanács főszállásmesteri törzsében, illetve a különböző háborúkban részt vevő hadseregek főszállásmesteri törzsében, ha nem is nagy számmal, de mindig voltak magyar származású vezérkari tisztek is. Különösen vonatkozik ez az 1790-től 1848-ig terjedő évekre.

A magyar felkelőhadsereg főszállásmestere volt 1797-ben, 1800-ban, 1805-ben és 1809-ben Gomez y Parientos, Otto Moritz Georg (1744–1810) altábornagy, a bécsi hadilevéltár igazgatója, aki Budán 1810-ben tifuszban halt meg. Vezérkari beosztottjai között a főszállásmesteri törzsben mindig voltak magyar tisztek, ezt példázza Petrich András (1765–1842) altábornagy életútja. Ismert, hogy az 1808. évi VII. törvény elrendelte a magyar Ludovika Katonai Akadémia felállítását. Gomez altábornagy Károly főherceggel egyetértésben 1808. december 2-i és 9-i jelentésében József nádornak a főszállásmesteri törzsből (General Quartiermeister Stab) Petrich András ezredest, mint kiváló vezérkari törzstisztet ajánlotta az akadémia igazgatójának.

Az uralkodó és Károly főherceg 1809. február 16-án kinevezte Petrich András ezredest a Ludovika Katonai Akadémiai igazgatójává, de a kitört háború idejére májusban áthelyezték a magyar felkelőhadsereg főszállásmesteri törzsébe, amelynek állományába 8 törzstiszt, 4 százados, 11 főhadnagy és 1 alhadnagy volt beosztva. Az 1809. augusztusi hadsereg-átszervezés után Petrich ezredes lett a nádor parancsnoksága alatt álló II. tartalék hadtest főszállásmesteri törzsének főnöke, de ide volt beosztva többek között Lipszky János alezredes, a neves katonatérképész, gróf Széchenyi István és gróf Széchenyi Pál főhadnagyok. Itt kell megemlíteni, hogy az osztrák vezető katonai körök által végül tétlenségre kárhoztatott Ludoviceum igazgatója elkészítette az első szervi határozmányt és tantervet, amelyet Radetzky altábornagy, vezérkari főnök is véleményezett 1812-ben. Radetzky kiemelte, hogy az akadémián oktatni kell a vezérkari szolgálatot a növendékeknek. A vezérkari szolgálat oktatására szolgáló tankönyvül Griemoard munkája mellett inkább Thiebault művét ajánlotta, de azt is megígérte, hogy lemásoltatja és megküldi az ő idevágó kéziratát, amelyből majd látni fogják a külföldi hadseregek és a cs. kir. hadsereg vezérkarának elvei közti különbségeket.

Szólni kell a kor egyik másik ismert példájáról is, báró Lakos János (1776–1843) vezérőrnagy, a Magyar Tudományos Akadémia tiszteleti tagja vezérkari pályafutásáról. Őt 1805 novemberében helyezték át a főszállásmesteri törzsbe és az 1805–1823 között zajló hadjáratokban különböző hadtestek, illetve az alsó-itáliai hadsereg vezérkari tisztje vagy főnöke volt. 1823 és 1825 között a bécsi Hadilevéltár hadtörténeti osztályának vezetője, majd 1834-től 1841-ig vezérőrnagyként a nagyvezérkarban szolgált.

Hasonló, de szerényebb vezérkari tiszti pályát futott be Tanárky Mihály Sándor (1784–1839) őrnagy, a Magyar Tudományos Akadémia első hadtudományi rendes tagja. Főhadnagyként helyezték 1809 márciusában a főszállásmesteri törzsbe, majd a magyar felkelőhadsereg vezérkarába, ahol együtt szolgált gróf Széchenyi István főhadnaggyal. Az 1809–1815 közötti hadjáratokban mint hadsereg és hadtest főszállásmesteri törzsének tisztje tűnt ki, és a békeidőszakban számos országleírásban és térképfelvételben vett részt sikeresen, amiért a cs. kir. hadseregben igen ritka soron kívüli előléptetésben részesítették.

A leendő 1848. évi magyar vezérkar fő létrehozói előtt nem volt ismeretlen az 1823 után feltűnt, a bécsújhelyi katonai akadémiát, bécsi mérnökakadémiát vagy más katonai tanintézetet végzett, fiatalabb magyar vezérkari tiszti nemzedék. A főszállásmesteri törzs különböző beosztásaiban szolgáló ifjabb magyar vezérkari tisztek közül kiemelkedett a bécsújhelyi katonai akadémiát 1823. szeptember 18-án Vetter Antallal együtt elvégző Nagy László Mihály (1803–1872), aki rendkívüli tehetség volt és fényes vezérkari tiszti pályát futott be már 1848-ig is. 1824-től Nápolyban a cs. kir. hadsereg főhadiszállásán vezérkari tiszt, majd 1828-tól Horvátország és Dalmácia országleírásában vett részt, 1831-ben beosztották az Udvari Haditanács elnökéhez, 1832-ben katonadiplomáciai küldetésben Berlinben volt, 1837–38-ban a Rommagna és Bologna térségében működő megszálló hadtest vezérkari századosa, 1839. április 1-jén előléptetik őrnagynak és 1840 végéig az itáliai cs. kir. hadsereg 2. hadtestének vezérkari főnöke, 1841 és 1842 között a leendő itáliai hadszínteret tanulmányozza vezérkari őrnagyként, 1843–44-ben a bécsi országleíró irodában dolgozik, majd 1845 és 1848 között az itáliai hadsereg 1. hadtestének vezérkari főnöke, ebben a beosztásában lép elő 1847. február 18-án alezredesnek.

Josef Radetzky tábornagy elismeri Nagy László kiváló képességeit, elmélyült hadtudományi ismereteit, hadászati és harcászati tudását, a vezérkari munka korszerűsítésében, a nagy hadgyakorlatokban, az egyéb katonai szolgálatban elért kiemelkedő teljesítményeit, és nagyra értékeli a különféle katonai és hadtudományi értekezéseinek hasznát. Nagy László hadtestvezérkari főnököt ezekben az években ismerte meg Mészáros Lázár ezredes, az 5. huszárezred parancsnoka, aki szolgálati, katonai és tudományos munkássága alapján szintén elnyerte Radetzky tábornagy szimpátiáját és elismerését. A két törzstiszt közeli ismeretsége és szolgálata az itáliai cs. kir. hadseregben nem kis hatást gyakorolt 1848 júniusától októberig a magyar vezérkar kiépítésének elméleti és gyakorlati ügyeire.

Az 1848–49. évi magyar vezérkar létrehozásában és munkájában kisebb és nagyobb szerepet játszó, 1848 előtt vezérkari szolgálatot is teljesítő tisztek közül két kiemelkedő tudós-katonát szükséges megemlíteni. Az egyik Tóth Ágoston, aki a bécsi mérnökakadémiát 1831-ben fejezte be, tisztként szolgált a 34. magyar sorsgyalog-

ezredben. Innen vezényelték 1840-ben a bécsi főszállásmesteri törzs országleíró irodájába térképrajzolásra, 1842 és 1847 között Magyarország és Csehország térkép-felvételezésén, majd a bécsi Katonatérképészeti Intézet statisztikai osztályán dolgozott. Ez alatt kiválóan elsajátította a vezérkari szolgálati ismereteket, de minden törekvése ellenére sem sikerült elérnie, hogy a főszállásmesteri törzsben igazi vezérkari tiszti beosztásba helyezték. A másik, Czetz János, aki miután elvégezte a bécsi újhelyi katonai akadémiát, a 62. magyar sorgyalopezred tisztje lett és szolgálata mellett aktív magyar nyelvű hadtudományi munkásságot folytatott. 1846 májusában a főszállásmesteri törzs bécsi Katonatérképészeti Intézetébe helyezték, ahol a vezérkar által kijelölt objektumokról készített térképvázlatokat, de dolgozott a Habsburg-birodalom nagy térképén is. Munkája során elmélyült ismereteket szerzett a vezérkar hadműveleti munkájának tartalmáról és részleteiről.

Ez az igen töredékes történelmi visszapillantás a vezérkar intézményére és magyar előzményeire is érzékelteti, hogy 1848 tavaszán az önálló magyar hadügy fő szervezői milyen példákra, ismeretekre, hagyományokra, tapasztalatokra, személyekre támaszkodhattak az első, igazán korszerű magyar vezérkar létrehozásakor, melynek jogi alapját és keretét az 1848. évi áprilisi, szentesített törvények biztosították és határozták meg.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Kriegsarchiv, Wien; Personalakten (Czetz János, Nagy László, Lakos János, Tanárky Sándor)
 Thiebault, Paul: *Manuelle Général du service des Etats-Majors Généraux et Divisionnaires dans les Armées*; Paris, 1800
 Grimoard, Paul: *Traité sur le service de L'état-major Général des Armées*; Paris, 1809
 Decker, Carl: *Praktische Generalstabwissenschaft*; Berlin, 1840
 Radetzky, Joseph: *Denkschriften militärisch-politischen Inhalts aus dem handschriftlichen Nachlass*; Stuttgart-Ausburg, 1858
 Angeli, Moriz: *Erzherzog Carl von Österreich als Feldherr und Heeresorganisator*; V. Band; Wien-Leipzig, 1897
 A Magyar Kir. Honvéd Ludovika Akadémia története; Szerk. Bachó László; Budapest, 1930
 Julier Ferenc: *A vezérkarok szervezete és működése*; Budapest, 1932
 Mayer Dezső: *A vezérkar keletkezése, szerepe és hatásköre békében és háborúban (kézirat)*; Budapest, 1932
 Tövisházy-Ferjentsik Ottó: *A vezérkar fejlődésének rövid vázlata*; Magyar Katonai Szemle, 1936. 4. sz. 196–206. o.
 Regele, Oskar: *Generalstabschefs aus vier Jahrhunderten. Das Amt des Chefs des Generalstabes in der Donaumonarchie Seine Träger und Organe von 1529 bis 1918*; Wien-München, 1966
 A hadművészet középkori és újkori klasszikusai; Budapest, 1974
 Zrínyi Miklós hadtudományi munkái; Budapest, 1976
 Rákóczi hadserege 1703–1711; Vál. és bev. Bánkuti András; Budapest, 1976
 Mészáros Lázár: *A katonaságról*; S. a. r. Ács Tibor. Budapest, 1979
 Ács Tibor: *Széchenyi katonaevei*; Budapest, 1994
 A magyar katonai gondolkodás története; Szerk. Ács Tibor; Budapest, 1995

Rádli Tibor

A Bolyai János Katonai Műszaki Főiskola múltjáról és képzési rendszeréről

Az elmúlt időszakban megjelent írások a katonai felsőoktatás integrációjáról, a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem létrehozásáról és átalakításának feladatairól adtak tájékoztatást. Kevés írás foglalkozott a Bolyai János Katonai Műszaki Főiskolán folyó oktató- és nevelőmunkával, az elért eredményekkel, az oktatói kollektíva által is felvállalt tervekkel és célokkal. E hiányosságokat pótolva a szerző felvázolja az intézmény kialakításának előzményeit, az oktatási rendszerben bekövetkezett változásokat és azok legfontosabb jellemzőit, bemutatja a főiskola jelenlegi helyzetét és a jövőbeni terveit.

A főiskola jogelőd intézményeiről

A főiskola jogelőd intézményei közé nem sorolhatjuk be a Ludovika Akadémiát, de ahhoz, hogy a tisztképzés történetét – ezen belül a Magyar Királyi Bolyai János Honvéd Műszaki Akadémia megalakulását – figyelemmel kísérhessük, szükségesnek tartom, hogy ezen intézménnyel is foglalkozzam. A magyar tisztképzés első otthonának megalakítását Mária Ludovika királyné 1809-ben felajánlott koronázási ajándéka, gróf Buttler János nagylelkűsége, valamint a magyar nemzet kitartása és áldozatvállalása tette lehetővé. Felépítésére több helyszín is számításba jött, így elsőként a váci Theréziánium, majd később, a francia hadsereg bevonulása után már csak a fővárosi megvalósítás szerepelt a létrehozás lehetőségei között. Az épület alapkövét 1830-ban rakták le az Orczy-parkban, mely eseményben jelentős szerepet vállalt József nádor is. Az alapkövetétel után 6 évvel, 1836 őszére Pollack Mihály tervei alapján elkészült a Ludoviceum épülete. A megnyitására azonban nem kerülhetett sor, mivel az akkori osztrák kormány a német nyelven történő oktatást követelte meg. Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc idején Mészáros Lázár hadügyminiszter utasítást adott ugyan az oktatás beindítására, de a fővárosba bevonult osztrák hadsereg főparancsnoksága ezt megakadályozta, és az intézmény feloszlata után az épületben katonai kórházat működtetett. A sors érdekes fordulata, hogy a váci építést 30 évvel azelőtt a francia bevonulás hiúsította meg, a későbbi osztrák megszállás pedig az oktatás beindítását akadályozta meg. E viharos események után végül is a XIV. törvénycikk alapján az intézet 1872-ben megkezdhette működését, „M. kir. Honvédségi Ludovika Akadémia” elnevezéssel. A tevékenységét 1922-

től főiskolai rangra emelt intézményként folytatta, amely további minőségi előrelépést jelentett az oktatás és nevelés színvonalában. (Az akadémia 1944. november 15-én végrehajtott hadnagyavatással befejezte tevékenységét. Igaz ugyan, hogy a II. világháború után még rövid ideig folyt demokratikus szellemű tisztképzés az intézmény falai között, az akkori hatalom fontos lépései közé tartozott azonban annak bezárása és szétदारabolása.)

Az akadémia szervezetében és oktatási rendjében folyamatosan nagy horderejű változtatásokat – és ebben nem különbözik a jelenlegi helyzet sem – hajtottak végre. A kialakult nemzetközi helyzet, a hazai politikai körök törekvései, a haderővel szembeni elvárások motiválták elsősorban az akkori reformok végrehajtását. Többek között ezen tényezők hatására is az anyaintézmény 1931-re kinőtte addigi működési kereteit, minek következtében október elsejével egy jelentős részét kiköltöztette a hűvösvölgyi bázisra és *Ludovika Akadémia II. Főcsoport* néven működtette tovább. Ezzel az átszervezéssel a csapatárkász-, utász-, hidász-, vasútépítő-, vegyharc-, a híradó- és a folyamorképzés átkerült a másik intézménybe.

Beindításra került a *vonatsapatbeli műszaki, majd 1935-ben a páncélostiszti utánpótlás képzése* is. Magyarországon a tisztképzés kiszélesítésének lehetőségét tulajdonképpen az 1938 szeptemberében Bledben megtartott konferencia tette lehetővé, amelyen hazánk megkapta a fegyverkezési egyenjogúságára vonatkozó nemzetközi garanciákat és lehetőségeket. A megnövekedett hadrend tiszti állományának gyors feltöltése érdekében egyértelműen a hároméves tisztképzési idő vált általánossá. Az 1936-os évben nagy vita folyt még a sajtó hasábjain is Szombathelyi Ferenc és Nárai Antal között arról, hogy csak a kizárólagos katonai vagy az intellektuális felkészítéssel bővített katonai felkészítés folytatódjon-e. Végül is a vita, mint az az eredményből látható, Szombathelyi Ferenc javára dőlt el úgy, hogy megítélésem szerint is jelentős addigi vívmányokat feladtak a tisztképzésben.

A hűvösvölgyi bázison a II. Főcsoport 1939-ben felvette a *Magyar Királyi Bolyai János Honvéd Műszaki Akadémia* nevet. A repülőtisztok képzése pedig önállóan a *kassai Horthy Miklós Honvéd Repülőakadémián* folytatódott tovább. Így erre az időre Magyarországon három felsőfokú katonai tanintézet alakult meg és végezte működését. Az akadémiákon folyó tevékenység középpontjába a nevelést és a jellemerősítést helyezték, ezt tekintették a tanulás legfontosabb segítőinek.

A második világháború után az alapfokú tisztképzés két évig szünetelt, majd ennek a problémának a megszüntetése érdekében 1947. október elsején megnyitotta kapuit a *Honvéd Kossuth Akadémia* és a *Honvéd Hadbiztos Akadémia*, majd a vezérkari szintű képzésre létrehozták a *Honvéd Hadiakadémiát*. Ezt követően 1949-től megkezdődött a fegyvernemi tiszti iskolák hálózatának kiépítése. Ebből összességében 16 működött az ország területén, majd 1957 februárjában ismételten egy integráció végrehajtására került sor, melynek eredményeként megalakult Budapesten az *Egyesített Tiszti Iskola*. Tevékenységét 10 éven át folytatta a tisztképzés szolgálatában ezen a néven.

A Népköztársaság Elnöki Tanácsa az 1967. évi 13. számú törvényerejű rendeletében a katonai tisztképző iskolákat főiskolákká nyilvánította. Így az Egyesített Tiszti Iskola jogutódjaként Budapesten a *Zalka Máté Katonai Műszaki Főiskola* működött tovább, Szentendrén megalakult a *Kossuth Lajos Katonai Főiskola* és Szolnokon

a Killián György Repülőtisztí Főiskola. Az utóbbi két intézmény 1996. szeptember elsejéig folytatta önállóan tevékenységét, majd a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem szervezetébe integrálódtak és ennek keretében végzik oktató-nevelő munkájukat. A Bolyai János Katonai Műszaki Főiskola a Magyar Honvédség hadrendjéből kiválva, autonóm állami felsőoktatási intézményként önállóan folytatja tovább a főiskolai képzést. Az intézmény jelenlegi nevét 1990. szeptember 29-én vette fel a Magyar Honvédség parancsnok 37/1990. számú parancsa alapján.

Az eddigi történéseket csak fő vonalaiban említettem és nem szóltam a legújabb kori képzés filozófiájában bekövetkezett folyamatos változtatásokról, amelyekre egy újabb írásban visszatérek. Az első részt azzal zárom, hogy a tavalyi évben a tisztképzés jelentős állomásaira emlékeztünk. 1947 a Kossuth Akadémia (50 év), 1957 az Egyesített Tiszti Iskola (40 év), 1967 a Zalka Máté Katonai Műszaki Főiskola megalakulása (30 év) és mindehhez hozzájön, hogy az intézményünknek helyet adó egykori laktanya alapkövének letételére 1897. március elsején (100 éve) került sor. Ezek az időtényezők önmagukban is elgondolkodtathatnak, még akkor is, ha az emberiség történelmében ezek az évszámok és történések csak másodperceknek foghatóak fel.

A főiskola tevékenységét meghatározó célrendszerek és dokumentumok

A Bolyai János Katonai Műszaki Főiskolán folytatott képzés célját az érvényben lévő dokumentumok egyértelműen megfogalmazzák és tartalmazzák. Ez a követelményrendszer 1991 óta állandónak tekinthető, még annak ellenére is, hogy időszakonként pontosításra szorul és hozzá kell igazítani a felsőszintű szabályzókhoz.

A Bolyai János Katonai Műszaki Főiskola általános képzési célja: „A Magyar Honvédség részére olyan hivatásos tisztek képzése, akik a Magyar Köztársaság alkotmányára tett fogadalmuk alapján, a nemzet ügye iránt elkötelezett, az ország kormányához lojális, hazájukat szerető, mély hivatástudattal és szilárd erkölcsi tartással bíró, becsületes életvitellű, értelmiségi szakemberek”.¹

„Az általános értelmiségi képzés célja: a tiszt egész életpályáját megalapozó korszerű általános és katonai alaplátást kialakítása, amelynek birtokában feladatkörében alkalmassá válik eszmei értékek alkotó közvetítésére, létrehozására”.²

A főiskolán ezen alapvető célok elérése érdekében igen magas színvonalon folyt és folyik jelenleg is a képzés. Egy megítélés szerint „A főiskola a katonai felsőoktatás átalakítása során a haderőreformról szóló országgyűlési határozat értelmében méltán és érhetően marad egyedüli önálló katonai főiskola.”³

A főiskola vezetése alapvető feladatának tekinti a felsőoktatási törvény (Ftv.) előírásainak érvényesítését és ezzel összefüggésben a főiskola fejlesztésének stratégiai kérdéseit. Az 1994-ben megalakított Főiskolai Tanács elfogadta mindazon dokumentumokat, amelyek az előzőekkel összhangban meghatározzák a képzési célokat, a fejlesztési elgondolásokat, vagyis mindazt, amit a törvény jog- és hatáskörébe rendelt.

A jelenlegi értékelések elvégzése során nélkülözhetetlen a „hogyan tovább?” feladatainak meghatározása. A tisztképzésben eddig végrehajtott változtatások során a döntéshozók nem minden esetben támaszkodtak a főiskolák oktatásban szerzett ta-

pasztalataira, nem vették kellő súllyal figyelembe az alulról jövő kezdeményezéseket. Gondoljunk csak azokra a tényekre, amelyek a változtatásokat években és „*jel-szavakban*” megfogalmazott reformokhoz kapcsolták. Elkezdődött e folyamat – és ez kétséget kizáróan pozitív lépés volt – 1967-ben, amikor az Egyesített Tiszti Iskola időszakát követően létrejött a differenciálódás, megteremtődtek a főiskolává válás feltételei, ezáltal leraktuk a polgári felsőoktatáshoz való kapcsolódásunk pilléreit. A következő, 1973-ban végrehajtott reform, az „*emelt szintű tisztképzés*” bevezetése is előbbre vitte a katonai felsőoktatás ügyét, hat évvel az első nagyléptékű változtatás után végrehajtott módosítást azonban nem előzte meg egy célirányos felmérés, amelyet mai szóhasználattal kifejezve bevérvizsgálatnak nevezünk. Ezt követően képzési rendszerünkben 1976-ban ismételten újabb korrekcióra került sor, mely néhány területen lényeges változást eredményezett, majd 1981-től a „*továbbfejlesztett képzési rendszer*” lépett az előzőek helyébe. A tapasztalatok összegezésére, mélyreható értékelésre – hasonlóan az előző időszakokhoz – most sem került sor, és 1985–1987 között bevezetésre került a „*hároméves tisztképzés*” kérésézetű rendszere. A következő nagy változást az 1991-ben indított, „*gyökeresen megreformált tisztképzés*” hozta, melynek első kibocsátott évfolyama 1995. augusztus 20-án került felavatásra. Mindezek alapján megállapítható, hogy a tisztképzésben 1991-ben végrehajtott változtatások már valóban tudományos megalapozottságot tükröztek. A tanterv kidolgozásánál már olyan alapvető követelményrendszereket is figyelembe vettek, mint a „*Műszaki felsőoktatás tantervi irányelvei*” vagy a „*Műszaki felsőoktatás tantervi fejlesztésének közös alapelvei*”. Sor került a polgári felsőoktatásban meghonosodott és bevált módszerek széles körű átvételére és alkalmazására is. Az akkor bevezetett tisztképzési rendszer továbbfejlesztése, megreformálása, a társadalomban végbement változásokhoz igazítása jelenleg napirenden lévő feladat. A teljességhez hozzátartozik, hogy 1993-ban már egy ízben végrehajtásra került tantervkorrekció, amely főként az előljárói követelmények megváltozása miatt következett be és a jelenlegi megítélése elég vegyes képet mutat.

A most folyó főiskolai képzésünk mérnöki területen a kormány 157/1996. számú, a közgazdasági területen pedig a 4/1996. számú rendelete alapján folyik. Ezekben határozták meg a jelölt területek képesítési követelményeit. Folyamatban van a katonai képesítési követelmények kiadása kormányrendeletben is, mely teljessé teszi az oktatás legfelsőbb szintű dokumentumrendszerének biztosítottóságát.

A főiskola jelenlegi helyzetének legfontosabb jellemzői

A főiskola alapvető feladata, hogy tiszteket és tartalékos tiszteket képezzen a Magyar Honvédség és a Határőrség részére, továbbá mérnököket és közgazdászokat a társadalom különböző területeire. Alapvető rendeltetésének tekinti olyan hivatásos tisztek képzését, akik beosztásukban képesek az alakulatnál rendszeresített technikai eszközrendszereket biztonságosan üzemeltetni, karbantartásukat, javításukat, technikai színvonaluk megőrzését szervezni és végrehajtani. Végzik a gondjaikra bízott, nagy bonyolultságú eszközrendszerek kiszolgálását, hadrafoghatóságuk biztosítását. Képzésünk másik nagy területe a közgazdász végzettséget biztosító gazdálkodási profil.

Az előzőekből következően megállapítható, hogy képzési rendszerünk jelenleg három pilléren nyugszik. Ezek: *a professzionális katonai képzés, a magas színvonalú intellektuális felkészítés és az európai színvonalú mérnök- és közgazdászképzés megvalósítása.*

A professzionális katonai felkészítés elemeihez soroljuk a csapatgyakorlatok rendszerét mind a tanárok, mind a hallgatók részére. Szoros együttműködést és kapcsolatot tartunk fenn a Szárazföldi és Légierő Vezérkarokkal, amelyet elengedhetetlen követelménynek tartunk a katonai felkészítés területén. Az utóbbi időben megteremtődtek a feltételek ahhoz, hogy hallgatóink külföldi hadseregeknél töltsék le csapatgyakorlatukat. E területen elsősorban Németország és a közeljövőben várhatóan Olaszország biztosít és kínál fel előnyös feltételeket.

Az intellektuális felkészítéshez tartozónak tekintjük az idegen nyelvek oktatását, a kemény fizikai követelmények alapján folyó testnevelési kiképzést, a pedagógia, a katonai tradíciókon alapuló hadtörténelem oktatását, az ideológia nélküli társadalomtudományi képzést, a retorikai, esztétikai és a vallásismereti oktatást.

A mérnök- és közgazdászképzés garanciáinak érvényesítését a már említett képesítési követelményekben foglaltak betartása jelenti. Az itt végzett hallgatók a polgári életben – sőt Európa összes országában – elfogadott mérnöki és közgazdászdiplomát kapnak. Ennek kiadási jogát a Párizsban működő FEANI (Euromérnöki Kamara) adta meg a főiskola részére, melyet egy igen komoly elemzési és értékelési folyamat előzött meg. Hasonlóan sikeresen vettünk részt a Holland Felsőoktatási Szövetség (HOBEON) által szervezett akkreditálási megmérettetésben is. Főiskolánk elismert tagja a Budapesti Politechnikumi Szövetségnek (BPT), továbbá a Közgazdasági Vezetői Kollégiumnak. Ezen túlmenően még számos polgári szövetségi rendszerhez kapcsolódunk, mely szervezetek előszeretettel választják főiskolánkat rendezvényeik, tanácskozásaik megtartására. Oktatóink is nagyon sok szállal kötődnek a polgári felsőoktatási intézményekhez, egy részük vendégoktatóként, félállású egyetemi és főiskolai oktatóként áttanít ezen intézményekbe. Ez a folyamat kölcsönös és a közeljövőben intézményünkben mi is az eddigieknél több vendégoktató tevékenységével számolunk.

Jelenleg főiskolánkon *a műszaki szakok között* – melyek mérnöki diplomát adnak – *a következőket tartjuk számon:* villamos, gépész, vegyész, közlekedési, műszaki informatikus és biztonságtechnikai. Ez utóbbi szak már teljesen nyitott a polgári felsőoktatás irányába és 1997-től polgári hallgatókat is képezünk. Ettől az évtől további nyitást tervezünk végrehajtani, elsősorban a gépész- és közlekedési területen, igények vetődtek fel továbbá a közgazdászképzés területén is.

- *A villamosmérnöki szakon* belüli szakirányaink a légvédelmi rakéta- és tüzér-, a lokátorttechnikai, elektronikai harc-, híradó- és rádióelektronikai felderítő-tiszti felkészítésre irányulnak.
- *A gépészmérnöki szakon* belül a fegyverzeti, a páncélos- és gépjármű-technikai tisztek felkészítése történik.
- *A közlekedési, a vegyivédelmi, az informatikai, a biztonságtechnikai területeket* pedig önálló szakirányokként tartjuk számon.
- *A közgazdasági szakhoz* a gazdálkodási és a pénzügyi szakirány tartozik.

A továbbiakban tekintsük át, hogy *az egyes szakirányokon belül folyó képzés lényegét tekintve mire is irányul.*

A *légvédelmi rakéta és tüzér* szakon tanuló tisztjelöltek elsajátítják a honvédségnél rendszeresített kis és közepes hatótávolságú légvédelmi rakétarendszerek üzemeltetését, a működésük biztosításához szükséges kiszolgálási feladatok tervezésének, szervezésének és végrehajtásának elveit és gyakorlatát.

A *lokátorteknikai* szakon tanulók elsajátítják a közel- és távolfelderítő rádiólokátorok felépítését és működtetésük szabályait, az ellenséges célok felderítését szolgáló berendezések működésének biztosításával kapcsolatos technológiákat.

A *Híradó* szakon a vezetés legalapvetőbb elemének, a híradásnak az elveit sajátítják el a leendő tisztek. Nagy távolságú összeköttetéseket létesítenek és híradó berendezéseket javítanak.

A korszerű háborúban az elektronika bevonul a harc egyes elemeibe. Ezt úgy is lehet működtetni, hogy az ellenség vezetési rendszereit (pl. híradás, felderítés stb.) elektronikus úton semmisítik meg. Ilyenkor megszűnik a felderítés és a híradó rendszereken keresztüli vezetés. E feladat ellátására alkalmas szakemberek képzése folyik az *elektronikai harc* szakon.

A harc egyik alapvető eleme a felderítés. Az adatok begyűjtése és elemzése az éteren keresztül a *lokátorteknikai felderítés* feladata. E funkciót magas technikai felszereltségű szervek végzik, ahol a tisztek e berendezések kezelői, üzemmentartói. Főiskolai felkészítésük elsősorban e funkcióra irányul.

A *fegyverzeti* szakos hallgatók megismerik a tüzérségi, a légvédelmi és a lövész-fegyverzet javításának technológiáit, az elektronikai, a gépészeti, a hidraulikai rendszerek meghibásodásának okait és elhárításuk szabályait. A *páncélos- és gépjárműtechnika* alkotja a hadseregek tömeges technikáját. Ezen eszközök javítását irányító tisztek kerülnek ki a főiskola ilyen feladatok ellátására felkészítő tanszékéről. Fontos tevékenység a háborús és a békeszállítási feladatok tervezése, szervezése és irányítása. Ilyen feladatok ellátására kapnak felkészítést a *közlekedési* (szállító) tisztek.

Nem kevésbé fontos társadalmi feladat a környezetvédelem. A modern háborúban a vegyi harc is reális veszély. Már békében is közvetlen veszélyforrást jelentenek az ipari katasztrófákból származó vegyi és radiológiai környezeti károsodások, melyek elhárítására képezzük ki a *vegyivédelmi tiszteket*.

Új tudomány és egyik legfiatalabb főiskolai szakunk az *informatika*. A hadseregben is hódítanak a számítógépek, a számítógépes hálózatok. E rendszerek telepítését, üzemeltetését, informatikai programfejlesztését végzik az informatikai tisztek.

A *biztonságtechnikai* terület rendkívül széles körű. Elsősorban a polgári életben jelentkezik ilyen szakemberek iránti igény. Jó elhelyezkedési lehetőség kínálkozik számukra a bankbiztonsági területen, nagy üzletközpontokban, különböző őrzés-védelmi rendszereket gyártó és üzemeltető központokban.

A főiskola képzési volumenének mintegy egyharmadát teszi ki a *közgazdász-képzés*. A *gazdálkodási szakok* (élelmezés, ruházat, üzemanyag-biztosítás) feladatai jó gazdálkodási érzékkel rendelkező szakembereket igényelnek.

Különösen fontos a hadsereg *pénzügyi* gazdálkodásának irányítására történő felkészítés. Ez önálló szak keretében folyik és új elem, hogy a Pénzügyi Számviteli Főiskolával közösen történik. Ez a tény leegyszerűsítve azt jelenti, hogy a hallgatók a tananyagot abban az intézményben hallgatják és ott vizsgáznak, ahol ennek a feltevélei legjobban biztosítottak. Ez a minőség egyik legjobb garanciája.

A főiskola legfiatalabb tanszéke a *határőr tanszék*. Sajátos helyet foglal el az intézmény szervezetében, koordinálja a határőrtisztjelöltek itt folyó felkészítését, szervezi csapatgyakorlatukat és a speciális szakmai ismereteket oktatja részükre.

Elgondolás a jövőre vonatkozóan

A főiskola jövőjére vonatkozó elgondolásokat elsősorban a *Bolyai János Katonai Műszaki Főiskola Küldetésnyilatkozata* (Mission statement) és a *Bolyai János Katonai Műszaki Főiskola képzési rendszere és fejlesztésének stratégiája 2000-ig* című dokumentumok tartalmazzák.

A küldetésnyilatkozat preambulumban a főiskola definíciójával és a végzett tevékenységgel kapcsolatban az alábbiak találhatók:

„A Bolyai János Katonai Műszaki Főiskola a katonai felsőoktatás első lépcsőfokán működő négyéves alapképzést és nevelést folytató, bentlakásos, több képzési profilú főiskola, amely tagja a Budapesti Politechnikumnak. Biztosítja a Magyar Honvédség és a Belügyminisztérium részére az üzemeltető üzemben tartó mérnök-, valamint közgazdásztisztek folyamatos utánpótlását. Működését a felsőoktatási törvény és a honvédelmi törvény harmonikus alkalmazása határozza meg.”⁴

A dokumentum 3. pontja foglalkozik a főiskola jövőképevel, melyből a kreditrendszer bevezetése melletti elkötelezettségének – mint az új oktatási és értékelési filozófia elfogadását bizonyító résznek – a kiemelése indokolt:

„ – A képzési rendszer kimenetét olyanra alakítja, hogy a végzetek előmenetele, a személyiségjegyek kialakulásának függvényében három irányba legyen tervezhető:

a katonai kvalitások dominanciája esetén kellő alappal rendelkeznek ahhoz, hogy katonai egyetem magasabb évfolyamára kapcsolódhassanak be;

műszaki tudományok iránti affinitás esetén továbbtanulási lehetőséget kínál valamelyik műszaki egyetemen;

végül a hallgatók zöme megkezdhesse beosztási helyén hivatásának gyakorlását. A képzési rendszer megtervezése során olyan rugalmas tantervi konstrukció kialakítása, amely biztosítja az ismeretek logikus egymásra épülését, az egyes képzési formák közötti átjárhatóságot, a szabadabb tantárgyválasztást intézményen belül és kívül, az áthallgatást, a kreditrendszer alkalmazását.”⁵

A másik dokumentumban megerősítették és konkrétabban megfogalmazták azokat a feladatokat, amelyek középtávon várnak megoldásra. Itt a jövő feladataihoz kapcsolódóan leszögezték: *„A hallgatókkal való egyéni foglalkozást előtérbe helyezi. Nagy súlyt helyez a kiválókkal való megkülönböztetett foglalkozásra, kiépíti a hallgatók komplex rangsorolási rendszerét és az egyéni tanulmányi tervek szerinti tanulás, előrehaladás speciális követelményeit. Külön programot alakít ki a gyengébbek felzárkóztatására, illetve a tudományos kutatómunkára alkalmasak segítésére.”⁶*

A főiskola 2000-ig, de azt követően is alapvető oktatási filozófiájának tekinti azt, hogy *„...a külső körülményekre rugalmasan reagáló, a katonai specifikációkat figyelemmel kísérő katonai felsőfokú műszaki tanintézet, amely a katonai szakképzés mellett továbbra is alapfokú mérnök-, közgazdászképzést folytat. Az intézmény jellegéből fakad, hogy oktatási filozófiájában a tanítás és tanulás harmonikus egysége mellett meghatározóak a személyiségfejlesztés oktatásba beépített formái és a tanórán kívüli nevelés.”⁷*

Hallgatók tanulmányi folyamatának szabályozottságára vonatkozó legalapvetőbb kérdéseket a Tanulmányi és vizsgaszabályzat tartalmazza. A Főiskolai Tanács által jóváhagyott szabályzat az egyéni tanulmányi rend, a párhuzamos képzés és az áthallgatás kérdéseit – mint a jövő korszerű oktatási rendszerének összetevőit – rögzíti. Mindezek alapvető tényezők a közeljövő reformjának bevezetése és funkcionálása érdekében.

A hallgatóink értékelése során megállapítható – és a megelőző főiskolai rendszerek eredményeihez visszanyúlva is az a tapasztalat –, hogy a katonai főiskolai hallgatók korosztályuk jellemzőivel mérve pozitív irányban kitűnnek. Napjainkban általános érvényűnek tekinthetők a következő jellemzők:

- szakmai felkészültségükön túl korosztályukhoz képest fizikailag erősebbek, pszichikailag szilárdabbak;
- általános erkölcsi tartásuk szilárd;
- jó szervezőképességgel rendelkeznek;
- nyitottak a társadalmi kapcsolatokban;
- megfelelő gyakorlattal rendelkeznek a tőlük fiatalabb korosztály oktatásához, neveléséhez.

A képzési feladatok megoldásához jó háttérrel biztosít a jövőben is az oktatói kar szakmai felkészültsége, többségének több évtizedre visszanyúló oktatási és módszertani tapasztalata és azonosulása a képzési céllal. Az oktatói kar összetétele összességében megfelelő, amelynek részletes elemzését ezen írás témája nem kívánja meg.

Annyit azonban elmondhatok ezzel kapcsolatban, hogy az oktatóink tantervi követelményekből származó terhelése tanszékenként differenciált mértékben eltérő. A főiskolán folyó többszintű képzés oktatási feladatait a tanszékek oktatói kara megosztás nélkül végzi. Így a főiskolai alapképzés mellett a tartalékos parancsnoki képzés és a továbbképzés oktatási feladatai tetemes tanóraterhelést jelentenek. Az ellátandó tanórák és a rendelkezésre álló tanerőkből származtatható mutató átlagos értéke közel 400 óra/tanév, amely jelenleg erős túlterhelésre utal. A oktatási feladatok mellett jelentkezik a tanórán kívüli tevékenységek is, úgymint a különféle konzultációk, vizsgák levezetése és arra való felkészítés, jegyzetek és tansegédletek kidolgozása stb. Mindezek mellett jelentős feladat a hallgatók nevelése – melynek katonai követelményeit az MH parancsnok, vezérkari főnök 35/1997 számú intézkedése rögzíti –, amely elsősorban az osztályfőnöki funkciók gyakorlásában csúcsosodik ki. További feszítő elem és megoldásra váró probléma, hogy a szakokra történő beiskolázás évenként változó és egyenetlen, a szakmai felkészítésben a tanszékek eltérő irányultságuk miatt nem tudják teljeskörűen kiegészíteni egymást. A tanszékeknél az előbbieket miatt időszakonként csúcsterhelés jelenik meg, amely az átlagosnál lényegesen magasabb tanóraszám megtartását igényli. Néhány szakon a harci technikai eszközök típusai gyakran változnak és a nagy bonyolultságú eszközök oktatására való felkészülés a tanórák megtartásánál lényegesen több időt vesz igénybe.

Már az eddigiekből is egyértelműen kitűnik, hogy sokat tettünk, és még kell is tennünk annak érdekében, miszerint minden tekintetben érvényesüljenek oktatásunkban a legkorszerűbb alapelvek, melyek közül a motiváció szerepéről sem szabad megfeledkezni. Erről dr. Szilárd István egy tanulmányában a következőket írja:

„A hallgatók képzését valóságos szükségletek fejlesztésével, azaz a folyamatos motiváció segítségével lehet folytatni. Ebben a folyamatban minimálisra kell csökkenteni a direkt beavatkozásokat. Az oktató szerepe a tanulási-tanítási rendszerben az »atyai jóbarátéhoz« hasonlító, amely lehetővé teszi azt, hogy a hallgató önállóan küzdje át magát a nehézségeken, ám abban a biztos tudatban, hogy mindig támaszra lelhet tanárában.”⁸

E gondolatokat kívántam a tisztelt olvasóval megosztani. A témát megítélésem szerint nem lehet lezártnak tekinteni és mások bizonyára az általam leírtaktól eltérő véleményeket fogalmaznak meg. Szeretném, ha ezen véleményüket megosztanák velem.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. A M. Kir. Honvéd „Ludovika” Akadémia 1941. augusztus 20-án felavatott évfolyamának emlékkönyve; Budapest, 1991.
2. Bolyai János Katonai Műszaki Főiskola (A magyar műszaki tisztképzés hetvenöt éve); Budapest, 1995.
3. Dr. Farkas Tivadar mk. vezérőrnagy: Katonák és iskolák–főiskolák és egyetemek; Magyar Honvéd 1994 évi V. évfolyam 44. szám.
4. A Bolyai János Katonai Műszaki Főiskolán képesítést nyújtó szakok és ágazatok képzési célrendszer; BJKMF, Budapest, 1991.
5. Dr. Farkas Tivadar mk. ezredes.: Meditációk, 1993. A tisztképzés témakörében; BJKMF, Budapest, 1993.
6. Dr. Farkas Tivadar mk. ezredes.: Helyzetértékelés a katonai felsőoktatás új rendszerének kialakításához; BJKMF, Budapest, 1993. május
7. Az Állami Számvevőszék jelentése a főiskolák működése és állami támogatása tárgyában a BJKMF-en végzett vizsgálatról; Budapest, 1995. okt. 27.
8. A Bolyai János Katonai Műszaki Főiskola képzési rendszere és fejlesztésének stratégiája 2000-ig; BJKMF, Budapest, 1994.
9. A Bolyai János Katonai Műszaki Főiskola Küldetésnyilatkozata; BJKMF, Budapest, 1994.
10. Dr. Farkas Tivadar mk. vezérőrnagy: A Bolyai János Katonai Műszaki Főiskola bemutatása; BJKMF Budapest, 1997.
11. Dr. Szilárd István alezredes: A magyar katonai vezetőképzés új felsőoktatási rendszer; Tanulmány Budapest, 1995. november 30.
12. A 4 éves főiskolai rendszerű hivatásos tisztképzés első képzési ciklusát lezáró összefoglaló értékelés; BJKMF 1996. (Nyt. szám: 225/1995)

JEGYZETEK

1. A Bolyai János Katonai Műszaki Főiskolán képesítést nyújtó szakok és ágazatok képzési célrendszere, 2. old.
2. Uo.
3. Az Állami Számvevőszék jelentése a főiskolák működése és állami támogatásának ellenőrzése tárgyában a főiskolán végzett vizsgálatról, 12. old.
4. A Bolyai János Katonai Műszaki Főiskola Küldetésnyilatkozata, 3. old. I/8.
5. Uo. 6. oldal 3.1. pont.
6. A Bolyai János Katonai Műszaki Főiskola képzési rendszere és fejlesztésének stratégiája 2000-ig, 3.1. pont 9. old.
7. Uo. 8. old.
8. Dr. Szilárd István alezredes: A magyar katonai vezetőképzés új felsőoktatási rendszere, 5. old.

A Magyar Tudományos Akadémia közgyűléséről

A Magyar Tudományos Akadémia ez év május 4–5-én tartotta meg 162. közgyűlését. A közgyűlés napirendjén szerepelt a különböző akadémiai díjak és oklevelek átadása a tudományos élet kiemelkedő személyiségeinek, a rendes, levelező, külső és tiszteleti tagok megválasztása, tovább az Akadémia költségvetésének elfogadása és az akadémiai intézetek átszervezésének áttekintése.

A tanácskozáson a hadtudomány képviselőjében dr. Szabó Miklós, a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem rektora és ezen írás szerzője (K. T.) vett részt.

A közgyűlésre egybegyűlt több száz tudóst Göncz Árpád köztársasági elnök üdvözölte meleg szavakkal. Rövid felszólalásában hangsúlyozta, hogy „... a Magyar Tudományos Akadémia a magyar társadalom agya, és egyre nagyobb szükség van rá...”

Glatz Ferenc, az Akadémia elnöke felhívta a figyelmet arra, hogy Európa és Magyarország 150 évvel ezelőtt állott olyan nagyságrendű kihívások előtt, mint ma. Ezekre a kihívásokra adandó válaszokban a magyar tudótestületnek is meghatározó szerepe van. Ezt igazolja az a tény is, hogy az MTA tagjai részt vettek az euroatlanti integráció tudománypolitikai feltételeinek kimunkálásában. Az MTA elnöke szólt arról is, hogy kell-e a magyar tudománynak és az MTA-nak igazodnia az Európai Unió tudományos szervezetéhez, avagy megőrizheti nemzeti sajátosságait és önállóságát. Glatz Ferenc véleménye az volt, hogy igazodni kell, de másolni nem. Az Európai Uniónak nincs és nem is lesz önálló tudománypolitikája, ezért mi magunk jelöljük ki a magyar tudománypolitika céljait és feladatait a jövőben is.

Glatz Ferenc és Göncz Árpád bevezető és köszöntő szavai után került sor az akadémiai díjak átadására. Az MTA 1998. évi Akadémiai Aranyérmét Tarján Imre biofizikus kapta. Tizenöt tudós vette át az Akadémia-díjat. Ezt követően kiosztották az Újságírói-díjakat, amelyekkel újságírókat, rádiós és te-

levíziós munkatársakat tüntetett ki az MTA elnöksége.

Kosáry Domokos akadémikus ünnepi megemlékezésében az 1848–49-es forradalom és szabadságharc jelentőségéről és mára is ható tanulságairól szólt. Kijelentette: a magyar történelem és a magyar politika mozgásterét a 16. századtól a nemzetközi erőviszonyok alakulása határozta meg. A korlátozott körön belül több-kevesebb mozgásterünk volt. A nagy kérdés mindenkor az volt, hogy ezt a mozgásteret a magyar politikai elit hogyan tudja felhasználni, az adódó lehetőségeket felismerni és értékesíteni. Ez nemcsak 1848–49 problémája, hanem a jelené és a jövőé is.

Az első nap délutánján került sor az új akadémikusok megválasztására. Ennek során 35 rendes, 34 levelező, 36 külső és 38 tiszteleti akadémiai tagot választott az Akadémikusok Gyűlése. Az MTA IX. Osztály állományából az Akadémia rendes tagjává választották Lőrincz Lajost, Harmathy Attilát és Szentcs Tamást. Levelező tagnak választották meg Zalai Ernőt, Szabó Andrást és Ferge Zsuzsát.

A közgyűlés második napján az Akadémia 1997. évi költségvetésének teljesítéséről és az 1999. évi költségvetés irányelveiről vitáztak a tudósok. A tudományok doktorai meglelégedéssel vették tudomásul, hogy a jövőben nyugdíjasként is részesülnek a 100%-os doktori tiszteletdíjban.

Az MTA főtitkára, Keviczky László az akadémiai intézetek átszervezésének helyzetéről, problémáiról és feladatairól; Náray-Szabó Gábor főtitkárhelyettes pedig az Akadémiai Könyvtár konszolidációjáról szólt. A tájékoztatókat követő vitában számos akadémikus fejtegette ki véleményét az MTA és a magyar tudomány mai állapotáról, jövőbeni teendőiről.

Az MTA 162. közgyűlése az Akadémia elnökének zárszavával ért véget.

Köszegvári Tibor

Turák János

A védelemgazdasági stratégia* főbb elvi kérdéseiről

Napjainkban, az érdekelt szakmai körökben, de a közvélemény előtt is, egyre szélesebb érdeklődést nyer a stratégiai tervezés, a jövőre irányuló hosszabb távú programalkotás, a cselekvési irányok tudatos meghatározása. Örömmel üdvözölhetjük, hogy a rendszeroáltás utáni évek politikai és gazdasági tanácstalansága – néha a nihilizmusig menő perspektívatlansága – után, jelen helyzetünk ismét biztatást ad hosszabb távra kiterjedő, megalapozott gondolkodásra és a cselekvési programok kijelölésére. A szerző ezt a törekvést erősítve jelen cikkében a védelem gazdasági megalapozását célzó stratégiai jellegű vita elősegítéséhez kíván hozzájárulni, a „védelemgazdasági stratégia” fogalmának bevezetésével, illetve annak értelmezésével.

A NATO-ba történő meghívásunk lehetősége felkeltette a stratégia kérdéseire irányuló figyelmet a hadtudomány művelőinek körében is. Több tudományos konferencia, tanulmány és elemző cikk bizonyítja, hogy élénk a vita a hadtudomány vizsgálati körébe tartozó biztonságpolitikai, védelempolitikai és katonai stratégia fogalmát, célját és tartalmát, valamint aktuális kidolgozását illetően. Az ezekre irányuló megnyilvánulások többsége – ezt én természetesen messzemenően helyeslem – nem feledkezik meg a stratégiaalkotás gazdasági követelmény- és feltételrendszeréről sem, szűkebb vagy teljesebb körben elemezve a gazdasági erőforrások számbavehető adottságait, illetve a vizsgált stratégia realizálásához igényelt gazdasági tevékenység főbb jellemzőit, feladatait.

A hosszabb távú és átfogó – stratégiai – gondolkodást és tervezést, a társadalmi és gazdasági stabilizáció kibontakozásának általános alapján túlmutatóan, jelenünkben konkrét politikai kihívások teszik aktuálissá és elkerülhetetlenné:

- az euroatlanti csatlakozás előkészítése az Európai Unióval történő tárgyalásokhoz országos, a NATO-ba történő felvétel pedig biztonság- és védelem

* A stratégia szóhasználatának a magasabb szintű katonai tevékenységre vonatkozó tartalma általánosan ismert, szótáraink meghatározásai is erre utalnak. Az utóbbi időben azonban e szónak a katonai vonatkozásokon túlmutató használata is elterjedt, bármely tevékenység hosszabb távra átgondolt cselekvési programjának szinonimájaként. Az angol nyelvterület egyik meghatározása („plan for securing a desired end”, The Scribner–Bantam English Dictionary, New York, 1991) szerint, szabadon fordítva: a stratégia „a kívánt cél (végállapot) elérésére szolgáló terv”, jól kifejezi ezen általánosított értelmezést. A témánk szempontjából fontos forrásmű (Handbook of defence economics, Amsterdam, 1995) „strategic behavior”, vagy „strategic trade theory” stb. kifejezései szintén megerősítik a stratégia cikkünkben történő szóhasználatának indokoltságát.

politikai, valamint katonai stratégia jellegű elemzésre és koncepcióalkotásra kényszerít;

- választási évben lévén, a pártok nem kerülhetik el programjaik prezentálásához a hosszú távú célok és az azokhoz vezető utak átgondolását;
- végül a mindenkori kormányzat is – ha egyelőre rövidebb távra is – rákényszerül a társadalom minden területén a kormányzati teendők összerendezettségét szolgáló programalkotásra.

A védelemgazdasági stratégia lényege, célja, tartalma, szükségessége és szerepe

A védelemgazdasági stratégia az országvédelem hosszabb távú stratégiai céljainak gazdasági megalapozására irányuló cselekvési program. Célja a stratégiák realitásának biztosítása a védelmi feladatok és a gazdasági lehetőségek összehangolása útján. Jelentőségét, fontosságát jelzi az a számos, történelmi tapasztalattal alátámasztott tény, hogy hiánya, hiányossága irreálissá teheti az országos védelmi és a konkrétabb katonai stratégiákat, illetve – a másik oldalról – a gazdaságilag átgondolatlan védelmi (katonai) célok teljesítése a túlzott erőforrás-lekötés által országokat, szövetségi rendszereket, birodalmakat meríthet ki és vihet végpusztulásba.

A védelemgazdasági stratégia ezen szerepe eleve determinálja a „kapocs” szerepét a gazdasági és a védelmi stratégia között, ugyanis amennyiben érdeke a védelmi stratégiának a megfelelő gazdasági megalapozottság, ugyanannyiban érdeke a realitás és teljeskörűség biztosítása szempontjából a gazdasági stratégiának is a védelem gazdasági igényeinek maradéktalan számbavétele, és más társadalmi igényekkel integrált kezelése. Ebből eredően a *védelemgazdasági stratégia egyidejűleg része mind a gazdasági, mind a védelmi stratégiának.*

Kiinduló tételeit feladatoldaltól a védelmi (biztonság- és védelmi politikai) stratégia (illetve az annak részét képező katonai stratégia), lehetőségoldaltól pedig a gazdasági stratégia határozza meg. A védelemgazdasági stratégia ugyanakkor nem egyszerű leképzése az említett stratégiáknak, hanem azok összehangolására irányuló funkcionálásával aktívan vissza is hat azokra.

A védelem és a gazdaság kölcsönös kapcsolatait a védelemgazdaság potenciálmélete részleteiben elemzi, melynek vizsgálati célja az ország, ezen belül a gazdaság teljes potenciáljának védelmi feladatok érdekében történő hasznosítása, törvényszerűségeinek, elveinek és módszereinek feltárása, kimunkálása. Ezen elmélet egyik klasszikus tétele szerint az adott ország (katonai szövetség) katonai potenciáljának anyagi alapjait az ország (szövetség) gazdasági potenciáljának fejlettsége és annak háborús igénybevételre történő felhasználhatóságának foka határozza meg. Ebből eredően a védelem gazdasági megalapozottsága a gazdasági erőforrások és képességek teljes körű számbavételét igényli, kezdve a természeti kincsektől, nyersanyag-forrásoktól, az ipari, a mezőgazdasági, a közlekedési, a hírközlési, az egészségügyi és más termelő-szolgáltató kapacitásokon keresztül, az államigazgatás felkészítettsége, a gazdálkodás szervezettsége, a munkaerő képzettsége, a lakosság erkölcsi, politikai állapota és más minőségi tényezőkig bezáróan. Az ország ezen teljesítményképességeire vonatkozó honvédelmi igényeket a katonai tervezés fogalmazza meg, azok kielégítésének mértékét azonban az össztársadalmi érdekek

összehangolásáért felelős legfelső politikai döntések határozzák meg. Ezen döntéskörből a védelemgazdasági megalapozás, azaz a védelemgazdasági stratégia szempontjából a fontosabbakat a következő kérdéscsoportokban célszerű összefogni:

- a védelmi kiadások mértéke és összetétele;
- a hadiipari termelés-szolgáltatás, haditechnikai kutatás-fejlesztés, valamint a haditechnikai külkereskedelem lehetőségei;
- a gazdaság háborús felkészítése (a gazdaságmozgósítás helyzete).

A fenti kérdéskörök a gazdasági erőforrások lehetőségeit fogják össze. Az erőforrások igényoldalát a védelmi (benne katonai) feladatok átgondolása alapján megfogalmazott szükségletek jelentik, amelyet a védelemgazdasági stratégia további elemeként a következőképpen fogalmazhatunk meg: – a védelmi szervezetek fejlesztése, fenntartása és gazdálkodása.

Végül még egy kérdéskör megkülönböztetése szükséges a védelem stratégiai jellegű megalapozásához, amelyet a védelemgazdasági stratégia elemeként a következőképpen fogalmazhatunk meg: – a védelemgazdasági tervezés és irányítás, valamint a tudományos kutatás és oktatási tevékenység rendszere.

A védelemgazdasági stratégia helye és szerepe a stratégiai tervezésben

A védelemgazdasági stratégia kiinduló tételeit a magasabb szintű stratégiák követelményei képezik. (Ez feltételezi, hogy azokban megfogalmazódnak a védelemgazdaság szempontjából is fontos követelmények.)

a) Az össztársadalmi (politikai) stratégia követelményeiből a védelemgazdasági stratégia szempontjából, mint követelmények, lehetőségek előirányzása, meghatározóak a következők:

belpolitikai vonatkozásban:

- a demokratikus állami berendezkedés, ezen belül a védelmi tevékenység civil kontrollja,
- a fegyveres erők és testületek alkalmazási elvei a külső, illetve belső veszélyforrások elhárításában;

külpolitikai vonatkozásban:

- az euroatlanti integrációra törekvés,
- konfliktus nélküli együttműködés a szomszéd országokkal,
- a regionális biztonságpolitikai megítélések;

gazdaságpolitikai vonatkozásban:

- a megalapozott gazdasági növekedés,
- a gazdasági integrációs törekvés;
- a társadalmi feszültség kezelésére alkalmas életszínvonal-politika,

védelmi politikai vonatkozásában:

- a katonai integráció,
- a preferálások (pl: rendvédelem, NATO-interoperabilitás stb.),
- a honvédelem szövetségesekkel egyeztetett fejlesztése,
- a honvédség jellege (szerződéses, vegyes stb.).

b) A gazdasági stratégiának védelemgazdaság szempontjából számottevő céljai, irányszámai a következők:

- a társadalmi össztermék (GDP),
- az állami költségvetés (a jövedelem állami koncentrációja),
- az ipari termelés, kutatás-fejlesztés, ipari beruházások,
- az infrastrukturális fejlesztések,
- a külkereskedelem, nemzetközi gazdasági integráció,
- az életszínvonal, foglalkoztatottság, szociális ellátás,
- az infláció, adó, vám, hitel-kamat,
- az állami tartalékolás, vagyonkezelés, és privatizáció.

c) A szükséglet oldalról a nemzeti védelmi stratégia katonai céljai meghatározóak a védelemgazdasági koncepció kidolgozása szempontjából. Ezek fő tényezői a következők lehetnek:

- a várható hadműveletek, harcfeleladatok méretei (idő, hely), jellegük (hagyományos vagy tömegpusztító eszközök alkalmazása, a katonai tevékenységek jellege védelmi vagy támadó, a totális, illetve háborús küszöb alatti konfliktusok lehetősége stb.),
- a szövetséges támogatás lehetőségei és a szövetségesek igényei,
- a nemzetközi katonai együttműködési feladatok (ENSZ, EBESZ stb.),
- a haderőnemek főbb feladatai,
- a haderő felépítése (haderőnemek, fegyvernemek, szakcsapatok szerinti összetétel),
- a létszám mérete és összetétele (béke- és háborús időszakra),
- a harckészültségi és mozgósítási készség iránti igények,
- a fegyverzettechnikai rendszer fejlesztésének fő követelményei,
- a készletképzés igényei,
- a kiképzés rendszere (időigény, bázisrendszer, nemzetközi gyakorlatok stb.),
- a tanintézeti képzés rendje,
- a szolgálati, munka- és életkörülmények főbb követelményei.

Az előzőekben felsorolt követelmények, iránymutatások, különféle időtávra vonatkoznak. A kormányprogram szempontjából középtávú megfontolások a mérvadóak, azok azonban csak hosszabb távú koncepciók alapján fogalmazhatóak meg. A gyakorlati követelmények pedig sohasem nélkülözhetik a folyamatos rulirozó, egymásra épülő különféle időtávú tervezést és elemzést.

Mint látható, a felsorolások utalnak arra, hogy politikai-katonai és gazdasági szövetségi rendszer tagjaként – az ország igényein és képességein túlhaladóan – szükségessé válik a szövetség (szövetségesek) vonatkozó igényeinek, jogszabályi feltételeinek, valamint az együttműködési (támogatási) lehetőségeknek a számbavétele is. Ez az elvi megközelítés szerteágazó gyakorlati tevékenységet igényel hazánk nemzetközi elkötelezettségéből adódó kapcsolatainak stratégiai jellegű értelmezése, elemzése érdekében.

A katonai feladatok terén nyilvánvalók, hogy a magyar nemzeti katonai stratégia NATO-tagságunk esetén csak annak stratégiai céljaival egyeztetetten alakítható ki. A szövetségbe tartozás azonban nemcsak a célok, hanem a lehetőségek alakulása szempontjából is figyelembe veendő. Így védelmi képességeink értékét je-

lentősen növelheti az a tény, hogy azt – a NATO-tagságból adódóan – a világ legnagyobb gazdasági erejével rendelkező euroatlanti politikai szövetség védelemgazdasági potenciálja is támogathatja.

A védelemgazdasági stratégia szintjei

Az eddigi gondolatmenetben többször utaltunk a stratégiák integrációs szintjeinek különbözőségére. A legmagasabb szintű, a társadalom valamennyi tevékenységét integráló stratégiát az országos (nemzeti) stratégia hivatott összefogni, amelynek megjelenítése – az átfogandó területek nagy száma miatt – az annak alkotórészeit képező ágazati stratégiákban történhet. Ilyen ágazati stratégiának tekinthetők – többek között – a gazdasági stratégia, valamint a biztonság- és védelempolitikai stratégia. Ez utóbbi részei (lehetnek) a külpolitikai, a belrendvédelmi, a katasztrófavédelmi és nem utolsósorban a honvédelmi stratégia. A honvédelmi stratégia maga is több államigazgatási főhatóság honvédelmi szakfeladatának összehangolására irányuló összetett programalkotást igényel.

A honvédelmi stratégia alkotórészei közül kiemelt jelentőségű a külső fegyveres agresszió elhárításának fő feladatait ellátó katonai tevékenység programjait összefogó katonai stratégia. (Ezt a stratégiát a „nemzeti” jelző határokon túli etnikai érdekközösségre utaló tartalma miatt nem a „nemzeti katonai stratégia”, hanem a „Magyar Köztársaság katonai stratégiája” megnevezéssel célszerű jelölni.)

A stratégiák előbbieken vázolt lépcsőzése nyilvánvalóvá teszi a hierarchikus viszony fennállását a különféle szinten integrált stratégiák között. A védelemgazdasági stratégia tudatos megjelenítése ebből eredően minimálisan két szinten megkülönböztetendő. Az egyik (a magasabb) szint, a biztonság- és védelmi politikai stratégia, valamint az azzal egy szinten álló gazdaságpolitikai stratégia szintje. A védelem és a gazdaság kapcsolatrendszeréből e szinten kidolgozandóak a következő védelemgazdasági kérdések:

- a védelmi kiadások mértéke és összetétele,
- a hadiipar, a haditechnikai kutatás-fejlesztés és a haditechnikai kereskedelem főbb elvei, fejlődési irányai,
- a gazdaság háborús felkészítésének főbb céljai (bennük, többek között: állami és vállalati háborús tartalékolások, rögzített hadiipari termelő-szolgáltató kapacitások, a közlekedési-szállítási, energiaszolgáltatási, hírközlési és egészségügyi infrastruktúra katonai követelményei), valamint
- a védelemgazdasági irányítás rendszere (az Országgyűléstől az egyes tárcáig, azon belül a honvédelmi alapfeladatok ellátására szervezett intézmények feladatait átfogóan).

A védelemgazdasági stratégiának az előbbi kérdéskörökben a gazdasági lehetőségek számbevételével, illetve a védelem gazdasági igényeinek összesítésével valós kapcsolatot kell teremtenie a védelmi és a gazdasági stratégia között.

A védelemgazdasági stratégia második szintje a katonai stratégia részeként értelmezendő. Ezen a szinten kezelendők a következő védelemgazdasági kérdések:

- a közvetlen honvédelmi (katonai) kiadások mértéke és összetétele;
- a Magyar Honvédség fejlesztésének és fenntartásának anyagi-technikai és

pénzügyi igényei (ezen belül: fejlesztési programok, beszerzés, haditechnikai kutatás-fejlesztés, tartalékképzés, üzemben tartás, javítás, személyi ellátás és egyéb működési feltételek igényei);

- a Magyar Honvédség gazdálkodási (ellátási) rendszere [ezen belül a központi és a csapatgazdálkodás feladatai, a katonai szolgáltatási igények biztosítása belső, illetve külső forrásokból, a gazdasági (anyag-technikai) tevékenység béke-, illetve háborús rendszere, a készletképzés és lépcsőzés rendje stb.], mindebből kiemelten a védelmi erőforrás-tervezés rendszere, végül a védelemgazdasági felkészítés, tudományos munka és képzés rendszere.

Ez utóbbi két feladatrendszer meghaladja a Magyar Honvédség – vagy a Honvédelmi Minisztérium – tevékenységi körét, de a szakmai tartalomért fennálló felelősség ide sorolja ezen feladatköröket is.

A stratégiák hierarchikus felépítettségéből eredően tudatosítanunk kell, hogy a katonai stratégia (és benne a védelemgazdasági stratégia) öncélúan és önmagában nem dolgozható ki. Annak célrendszerét a magasabb szintű biztonság- és védelempolitikai stratégia, lehetőségrendszerét pedig a gazdasági stratégia határolja be. Ezen felsőbb szintű stratégiák kidolgozásához azonban a katonai stratégiai tervezés jelzi a szakmai feladatokat és az azokhoz szükséges igényeket, így a stratégiai tervezés többtémű, iteratív (visszacsatoló) módszertan kiépítését és gyakorlását teszi szükségessé.

A védelemgazdasági stratégia kimunkálásának módszertani feltételei

A stratégiák megalkotása nem azonos a hosszú távú tervezéssel. Míg ez utóbbi részletesebb és konkrétabb, a középtávú tervek közvetlen lebontása során hasznosítható, addig a stratégiák csak az adott területek legfontosabb irányelveit és céljait tartalmazva, inkább minőségeket, mintsem mennyiségi mutatókat előírandozva, bármely időtávú tervezés kiinduló alapjaként kell hogy szolgáljanak. Ennek megfelelően a stratégia kimunkálása lényegében: átfogó elemzésre, az adott terület, illetve valamennyi arra ható külső és belső tényező fő tendenciáinak feltárására, a jövő-kutatás eredményeit képező előrejelzések elemzésére építő célkitűző tevékenység. Ennek során elmaradhatatlan a különféle társadalmi célok egyeztetése és konzisztens, belső hierarchiával rendelkező célrendszer kidolgozása. Ez a követelmény szükségessé teszi az országos (nemzeti) összérdekeket megfogalmazó stratégia kidolgozását, amelynek főbb (és átfogóan megfogalmazott) céljait a további részstratégiák részletezik, konkretizálják.

A védelemgazdasági stratégia alapjait így az – a ma még hiányzó – országos stratégiából kellene levezetni. Ennek jelenlegi hiányában a kidolgozás alatt álló részstratégiák közül, a védelemgazdaság szempontjából igen fontos követelmény a két, közvetlen kiindulást biztosító stratégia, a gazdasági, illetve a biztonság- és védelempolitikai stratégia megfelelő mértékű összekapcsolása. Ennek milyensége eleve meghatározza a védelempolitika megalapozottságát vagy bizonytalanságát. Ezen vonatkozásban kiemelt jelentőségű a védelemgazdasági szemlélet és gyakorlat érvényesítése mindkét stratégiai munkálatban.

A stratégiák – jövőre mutató szerepükből következően – csak abban az esetben

maradhatnak a hosszabb távú cselekvések programjai is, ha azokat meghatározott időként, de rendszeresen összevetik a tárgyévек eredményeivel, tehát a stratégiák rendszeresen korrigálандók a fejlődés valós tendenciáinak figyelembevételével. Ez a követelmény minimum kormányzati ciklusonkénti újraelemzést (görgetést) igényel, de bármely, a stratégiai célokat jelentősen érintő esemény (a védelmi politika szempontjából például egy, országunkat is fenyegető váratlan agresszió lehetőségének felmerülése, vagy az ország gazdaságában esetleg bekövetkező nem várt visszaesés) aktuálissá teheti a stratégiák újragondolását.

A stratégiai tervezés összetettsége, az egymásra épülő alrendszerek léte szükségessé teszi a kidolgozásban érdekelt szervezetek feladat- és hatáskörének, valamint együttműködésének egyértelmű szabályozását. Ezzel kapcsolatban ki kell alakítani a tervezés információbázisát (nem mereven szabályozva, de a nemzetközi, illetve az ágazati és az idősoros elemzések céljából feltétlenül formalizált módon), és szabályozni kell az együttműködő szervezetek közötti, e célokat szolgáló információcserét. Végül a felsorolt követelmények érvényesítése megköveteli a tervezés általánosan előírható módszertani szabályozását.

Az előbbieken említett módszertan – a stratégiai tervezés kezdetén – ma még nincs kidolgozva. Ennek is tudható be, hogy az országos átfogású stratégiai megfogalmazásokban (kormányprogramok, pártok programjai) nemhogy a védelemgazdaságra, de legtöbbször esetben a védelmi politikára sincs külön utalás. Külön kifogásolható a gazdasági, illetve a védelmi stratégiák önállóan történő kidolgozása, ami a kölcsönös összehangolatlanság miatt mindkét stratégia realitását gyengíti. Minden ésszerűségnek ellentmond továbbá az olyan gyakorlat, amely a felsőbb szintű stratégiai döntések hiányában önálló részstratégiák kidolgozására irányul, amelyek így csak szükséges belső munkaokmányként fogadhatók el a kellő szintű és mélységű további egyeztetések lezárásáig. Mindemellett javasolható, hogy abban a védelemgazdasági részek is kidolgozásra kerüljenek, melyhez a cikkünkben leírtak figyelembevétele is hozzájárulhat.

A védelemgazdasági stratégiai elemzés és tervezés részterületei

A nemzeti gazdasági és a katonai stratégia által behatárolt lehetőségek, illetve feladatok összehangolása érdekében a védelemgazdasági elemzés és tervezés során vizsgálandó főbb kérdések a következők:

a) *A közvetlen honvédelmi kiadásokkal kapcsolatban a honvédség állapotmutatóinak elemzése és követelménymeghatározása során:*

- a *haditechnikai rendszer* eszközcsoporthoz szerinti mennyisége, minősége (korszerűsége), hadrafoghatóságának szintje, üzemeltetésének, üzemben tartásának feltételei, ugyanígy az ingatlanállomány elemzése is,
- a *személyi ellátás* kérdései, a létszámgazdálkodás (a létszám mérete, állománycsoport szerinti összetétele), az életszínvonal (illetmények, juttatások, szociális ellátás), a sorállomány szolgálati és munkakörülményei (élmezés, ruházat, elhelyezés, a kulturális és sport-, valamint az egészségügyi ellátás színvonala, a kiképzés és a harcászultság anyagi-technikai biztosításának, színvonala);

- a készletgazdálkodás helyzete (az előírt készletek mértéke, feltöltöttsége, tárolásuk, kezelésük feltételei);
- az ellátás és a gazdálkodás rendje (a központi és a csapatgazdálkodás viszonya, a tervezés, beszerzés, ellátásszervezés tervezési és végrehajtási rendje, a gazdasági szervezetek feladat- és hatáskörei, a védelmi tervezési rendszer működése, a szolgáltatási igények katonai vagy külső-polgári szervezetek általi biztosítása stb.) mindezek alapján;
- a költségvetési támogatás (a gazdaság védelmi terhelhetőségétől függő) mértéke, az egyes kiadáscsoportok (fejlesztés-fenntartás) aránya, valamint
- a főbb beszerzések, fejlesztések mindezekből következő mértéke, mélysége és ütemezése.

b) A haditechnikai tevékenységek elemzése, tervezése során vizsgálandó főbb kérdések a következők:

- a magyar ipar termékszerkezete, technológiai színvonala, vállalati szerkezete,
- a hadiipari tevékenységek szempontjából meghatározó termelési-szolgáltatási kapacitások alakulása,
- a kutatás-fejlesztés potenciálja és színvonala,
- a haditechnikai külkereskedelem lehetőségei és korlátai,
- a haditechnikai nemzetközi együttműködés lehetőségei és feltételei, valamint
- a haditechnikai tevékenység állami befolyásolásának rendszere.

c) A gazdaság háborús felkészítése terén számba veendő főbb kérdések:

- az állami és a vállalati tartalékolás termékszerkezete, mennyisége, finanszírozása,
- az országos infrastruktúra helyzete (közlekedés-szállítás, híradás, energia-hálózat, egészségügyi struktúra stb.),
- a háborús igények szempontjából fenntartott (rögzített) kapacitások és vállalati tartalékok rendszere,
- a gazdaság mozgósításának irányítási és felkészítési rendszere.

d) A védelmi tervezés rendszere, mint az irányítás eszközrendszerének vizsgálata az előbb felsorolt szaktényezős elemzés-tervezés átfogó módszertana, ezen belül:

- a tervezés hatás- és jogköri, valamint együttműködési szabályozottsága,
- az alkalmazott elemzési és tervezési módszerek,
- a védelmi tervezés információ-rendszere, végül
- az érintett szakértői állomány felkészítésének, továbbképzésének rendje.

* * *

Mint látható, a védelemgazdaság stratégiai kezelése függvénye más, magasabb szintű döntéseket tartalmazó stratégiáknak. Bízom abban, hogy a leírtak megerősítik ezen magasabb szinten funkcionáló stratégiákat abban, hogy munkájuk nem nélkülözheti a védelem és gazdaság összefüggéseinek reális számbavételét, a kölcsönhatások tudatos kezelését.

Gelencsér Gyula

Bűnfelderítés és bűncselekményi latencia hazánkban (1977–1996)

A Belügyminisztérium több szakértője és tudományos kutatója szerint az elkövetett bűncselekmények 20–30%-a válik ismertté. Ez azt jelenti, hogy százból 70–80% felderítetlen marad, ami a nyomozó hatóságok felderítési aktivitásának nagyon rossz mutatója. A rejtve maradt bűncselekmények oka: a felderítésre irányuló munka alacsony hatékonyságában, a vádemelés és a büntető ítélezési gyakorlat minőségében keresendő. A szerző a bűnüldözés elleni kiüldözés érdekében – a saját és más szakértők vizsgálati eredményeit összevetve – hívja fel a figyelmet a bűncselekményi latencia jelentőségére, terjedelmének és pontosságának feltárására.

A bűnfelderítési, igazságszolgáltatási és tudományos kutatási tapasztalatok egyértelműen igazolják, hogy a *bűncselekményi latenciának* (a rejtve maradt bűncselekmények összességének) meghatározott okai vannak. Változásait több tényező együttes hatása idézi elő, melyek között kiemelkedő szerepe van az ismeretlen elkövető bűncselekmények nyomozása hatékonyságának, az ügyészi váderedményességnek és a büntetőítélkezési gyakorlat minőségének, amelyek erőteljesen visszahatnak az összes többi tényezőre is.

A főbb okok – a teljesség igénye nélkül – a következők:

Az állampolgárok – a bűncselekmények sértettjei (áldozatai), a potenciális tanúk és más informátorok – kriminális érzékenységének, aktivitásának alacsony foka a bűnözés elleni küzdelemben. Ennek hátterében számos hatótényező lehet. Ezek rendszerint a személyiség bonyolult struktúrájával, dinamikájával, motívumrendszerével és más egyedi sajátosságaival függnek össze. Például a bűnelkövető és a sértett (áldozat) közötti kapcsolat bonyolult szövevénye, az elkövető megítélése a sértett (áldozat) részéről, az elkövető befolyása a sértetre (áldozatra), csoportkohézió és csoportérdekeltség, intézményi elkötelezettség; a potenciális tanú, a feljelentő és az informátor aktuális lelki állapota; a sértett (áldozat), a tanú, az informátor érdekeltségi és gyakorlatias mérlegelése, morális megfontolásai, a humanizmus eszméjének félreértése, a sértett személytelensége (pl. állami tulajdon esetén), az adott bűncselekménynek nem annak való tekintése; a bűnfelderítő, igazságszolgáltató szervekhez való negatív viszonyulás stb.¹

A *nyomozó hatóságok felderítési aktivitásának alacsony foka*. Ennek hátterében főleg a következők állhatnak: A bűnfelderítő szervek rossz viszonyulása a bűncselekmény

nyek sértettjeihez (áldozataihoz), a potenciális tanúhoz, feljelentőhöz vagy más informátorhoz. Például: lebeszélés a feljelentés megtételéről; felületes, lélektelen panaszfeltétel; a lehetséges – és az esetleg kért is – intézkedés elmulasztása; indokolatlan nyomozásmegtagadás; a nyomozásmegszüntetések nagy száma az elkövető felderítése, felelősségre vonás nélkül; semmitmondó indokolással, titkosszolgálati eszközök törvényes alkalmazásának mellőzése, elhanyagolása a szervezett, a profibűnözés elburjánzása idején; a relatíve nem súlyos bűncselekmények felderítésének elhanyagolása; alacsony színvonalú, kis mértékű saját kezdeményezésű bűnfelderítő munka végzése; az ismeretlen elkövetőjű bűncselekmények felderítésének alacsony hatékonysága; az ún. felderítési mutató alacsony értéke, a korábbiakhoz viszonyított csökkenése stb.

Ezek háttérben is több tényező állhat. Például a rendelkezésre álló, a fontos munkát végző személyi állomány létszámának, szakmai felkészültségének, erkölcsi állapotának, hivatástudatának, a szükséges munkafeltételek biztosításának elégtelensége, a fizetések alacsony volta, az ún. hivatalnokszellem eluralkodása – a nyomozati munka eredménytelenségének legfőbb okozója –, a nyomozó szervek működési és együttműködési zavarai; elégtelen koordináció a bűnözés elleni harcban részes állami szervek, társadalmi, szervezetek, egyesületek, lakossági szerveződések között; átfogó, korszerű kriminálpolitika hiánya, amely kedvező esetben hatékonyan vezérli a bűnözés elleni össztársadalmi fellépést. Ez utóbbi hiánya viszont nagy zavarokat okozhat, ami súlyos következményekkel járhat az egész társadalmat illetően. Nem lehet véletlen, hogy ez a kérdés nagy hangsúllyal szerepet a Biztonságérzetünk '97 konferencia napirendjén.²

A bűncselekményi latenciakutatás jelentősége

A bűncselekményi latencia terjedelmének és struktúrájának feltárása egyrészt azért szükséges és fontos, mert nélkülül nem lehetséges korrekt módon megállapítani az adott terület – esetünkben Magyarország – bűncselekményi fertőzöttségét, a bűncselekmények összességének (beleértve a latenciát is) terjedelmét, struktúráját, dinamikáját és várható alakulását. Másrészt pedig azért, mert nélkül lehetetlen alaposan elemezni, értékelni az aktuális bűnügyi helyzetet, megtervezni, megszervezni és végrehajtani a rövid- és hosszú távú bűnmegelőzési és bűnfelderítési feladatokat, továbbá az ezekhez szükséges döntéseket előkészíteni és meghozni, a tárgy, a személyi és a pénzügyi feltételeket reálisan biztosítani.

A bűncselekményi latencia terjedelmének és struktúrájának feltárása fontos azért is, mert lehetővé válik a feltárt konkrét számadatok sokaságának beillesztése a hatályos kriminálstatistikai rendszerbe, minek eredményeként jelentősen bővül annak tartalma. Ez a bővített tartalom pedig a korábbinál eredményesebben felhasználható mind a bűnözés elleni harcban, mind a tudományos kutatásban.

A latencia feltárása nélkül, csupán az ismertté vált bűncselekmények terjedelme, struktúrája és egyéb jellemzői alapján téves megállapítások, értékelések keletkeznek az összes elkövetett bűncselekmény terjedelmére, struktúrájára és más jellemzőire vonatkozóan. Előfordul ugyanis, hogy az ismertté vált bűncselekmények számának csökkenéséből egyesek az összes bűncselekmények számának csökkenésére következtetnek,

holott az ismertté vált bűncselekmények számának csökkenése bekövetkezhet a bűnfelderítés hatékonyságának alacsonyabb szintre süllyedése által is, amikor csökken a felderítési mutató számértéke, de nő a latens bűncselekmények száma.³

Tévedésről van szó abban az esetben is, ha az ismertté vált bűncselekmények számának növekedéséből az összes elkövetett bűncselekmény számának növekedésére következtetnek. Ez azért helytelen következtetés, mert az ismertté vált bűncselekmények száma növekedhet azáltal is, hogy a korábbihoz képest hatékonyabb lett a bűnfelderítő munka, nőtt az ismeretlenes felderítési mutató számértéke, amely maga után vonja a latens bűncselekmények arányának csökkenését. Ha ez elég nagymértékű, akkor nem nő az összes bűncselekmények száma, esetleg csökkenhet is.

A vázolt egyoldalú téves ítéletek, „megállapítások” erősen veszélyeztetik a bűnözés elleni küzdelem sikerét, egyértelműen károsak tehát a társadalomra. Gyengítik az állampolgárok bizalmát a bűnfelderítő, igazságszolgáltató szervek iránt, kriminális érzékenységüket és aktivitásukat, noha manapság ennek az erősödésére volna nagy szükség.⁴

Álláspontok a magyarországi bűncselekményi latencia terjedelmére vonatkozóan

Déri szerint 1985-ben a kriminálstatisztika által kimutatott bűncselekményeknek több mint az ötszöröse történt.⁵ Kránitz álláspontja: Jó, ha az összes bűncselekmények 30%-a ismertté válik.⁶ Németh véleménye: Az összes bűncselekmények 20–30%-a válik ismertté.⁷ Kacziba: „Az évi 500 ezer ismertté vált bűncselekmény egyötöde a ténylegesen bekövetkezett jogsértéseknek.”⁸

Gelencsér: azokkal ért egyet, akik általánosan és országosan, tendenciajelleggel hosszabb távon 30% körülire teszik az ismertté vált bűncselekmények számát évenként, a latenciáét pedig 70% körülire.⁹

Megjegyzendő azonban, hogy az az összefüggés nem vonatkozik az egyes bűncselekményfajtákra, mivel azoknál a latencia mértékét nagymértékben meghatározzák az egyedi sajátosságok, amelyek egymástól nagyon eltérő latenciáértékeket eredményeznek, miként erre Déri is rámutatott.¹⁰

E globális véleményeknél azonban többet lehet mondani a bűncselekmények számának (beleértve a latenciát is) alakulásáról a *Gelencsér-féle latenciaszámítási modell alapján*.¹¹

Matematikai modellem alkalmazásával a következő mennyiségek számíthatók ki a kriminálstatistikából ismert B_i és F_m évenkénti számértékei alapján:

- a bűncselekmény terjedelme abszolút számban (B_i)
- az összes bűncselekmény terjedelme abszolút számban (beleértve a latencia terjedelmét is, $B = B_i + B_l$),
- a latens és az ismertté vált bűncselekmények számának arányát ($B_l : B_i$),
- az összes bűncselekmény és az ismertté vált bűncselekmények számának arányát ($B : B_i$),
- az ismertté vált és az össze bűncselekmények számának százalékos arányát ($B\% = 100 \cdot B_i : B$),
- a latens bűncselekmények és az összes bűncselekmények számának százalékos arányát ($B_l\% = 100 \cdot B_l : B$, vagy $B_l\% = 100 - B_i\%$).

Mindez kiszámítható az egyes megyékre (Budapestre), a bűncselekményfajtákra is a hatályos kriminálstatistikai rendszer szerint. Ennek eredményeként létrejön a bűncselekményi latencia terjedelmére és struktúrájára vonatkozó, eddig nem ismert, új információsokaság. Ez lehetővé teszi a hagyományos kriminológiai kutatási módszerek és eszközök kiterjesztését a kibővült adatbázisra vonatkozóan.

A hazánkra vonatkozó, említett ismert kirinálstatistika és a modell alkalmazása révén leszámaztatott új adatok együttes elemzése és értékelése eredményeként a következők állapíthatók meg az ország bűnügyi fertőzöttségére, a bűnfelderítő tevékenység hatékonyságára, a bűncselekményi latencia mennyiségének alakulására, az összes és az ismertté vált bűncselekményekhez viszonyított arányára.

Az ismeretlenes elkövetőjű bűncselekmények felderítési hatékonyságát tükröző mutató számértéke a vizsgált 1977–1996-os években 27,4% és 50,7% között változott hazánkban. E mutató értéke három évben – 1976-ban, 1977-ben és 1978-ban – meghaladta az 50%-ot. 1986-ig csak egy évben esett 48% alá. Ez után erőteljesen csökkent, és 1991-ben érte el a mélypontját, majd ismét növekedett 1995-ig, amikor újra csökkent, 40% alá, ami lefelé ívelő változást jelez.

A fentiek szerint a vizsgált időszakban 1986-ig viszonylag kiegyensúlyozott, eredményes bűnfelderítő tevékenység folyt. Ezt követően 1991-ig erősen visszaesett a bűnfelderítés hatékonysága, majd fokozatosan hatékonyabbá vált 1995 végéig, amikor ismét visszaesés következett be.

Az ismertté vált bűncselekmények abszolút száma 123 623 és 502 036 között mozgott. A legnagyobb és a legkisebb érték aránya 4,06, vagyis 406%. Rohamos növekedése már 1983-ban bekövetkezett és egyre fokozódott 1995-ig, majd újra csökkenni kezdett, ami az ismeretlenes felderítési mutató visszaesésével függött össze. Látható, hogy az ismertté vált bűncselekmények számának alakulását évről évre erősen befolyásolta az ismeretlenes elkövetőjű bűncselekményekben végzett felderítés hatékonysága.

A bűncselekményi latencia terjedelmének abszolút száma 247 246 és 1 607 190 között változott évről évre. A legnagyobb és a legkisebb érték aránya itt 6,50, vagyis 650%. A latencia rohamos növekedése 1987-ben kezdődött, 1990-ben meghaladta az 1 milliót, 1991 – a legnagyobb érték elérése – után (különösen 1993-ban és 1994-ben) jelentősen csökkent, majd ismét az 1 millió fölé emelkedett a száma. Az 1996. évi növekedése a felderítőmunka hatékonyságának gyengülésével magyarázható. Ebben az összefüggésben is jól látszik, hogy a bűnfelderítés hatékonysága milyen nagy szerepet tölt be a bűncselekményi latencia értékének változásában.

A latens és az ismertté vált bűncselekmények számának aránya 2,0 és 3,6 között mozgott a vizsgált időszakban hazánkban. Ez azt jelenti, hogy az első esetben a bűncselekményi latencia kétszeres, míg az utóbbi esetben 3,6-szorosa volt az ismertté vált bűncselekmények számának. A lényeges aránynövekedés 1988-ban kezdődött, 1991-ig növekedett, majd ismét csökkenni kezdett, de 1996-ban újból növekedés tapasztalható.

Ez a tendencia volt tapasztalható az összes elkövetett és az ismertté vált bűncselekmény számának arányváltozása tekintetében is, hiszen ez az arány évről évre 3,0 és 4,6 között változott. Ez azzal függ össze, hogy 1 nagyságrendi különbség van a két arányérték között, lévén $B = B_i + B_l$.

Az ismertté vált és az összes elkövetett bűncselekmény százalékos aránya 21,7% és 33,3% között váltakozott az 1977–1996-os években. Ez az arány 1987 végéig nem esett 32,3% alá. 1988-ban azonban csökkenni kezdett és 1993-ig erősen visszaesett. 1994-ben és 1995-ben valamelyest növekedett, de 1996-ban ismét 28% alá csökkent.

A latens bűncselekmények és az összes elkövetett bűncselekmények számának százalékos aránya ebben az időszakban 66,7% és 78,3% között mozgott hazánkban. Ez az arány 1988 végéig nem haladta meg a 70%-ot. 1989-ben növekedett, majd 1990-ben és 1991-ben elérte a maximumát, a 78,3%-ot. Ezután fokozatosan csökkent, majd 1996-ban ismét elérte a 72,2%-ot, ami kedvezőtlen változást jelez.

Ezek az adatok egyértelműen összhangban vannak azon bűnügyi szakértők, tudományos kutatók véleményével, akik az ismertté vált bűncselekmények százalékos arányát 30% körülire, a bűncselekményi latencia százalékos arányát pedig általában és tendencijelleggel 70% körülire becsülik.

Tájékoztatásul közlöm, hogy ezeket a számításokat elvégzem Budapestre és az ország összes megyéjére is hasonló hosszúságú időintervallumra vonatkozóan.

Latenciaszámítási eredmények országos viszonylatban az összes bűncselekményre vonatkozóan az általam felállított modell alapján (1977–1996)

Év	B_i	$F_m\%$	B_l	$B_l : B_i$	$B : B_i$	$B_i\%$	$B_l\%$
1977	123 623	50,6	247 246	2,0	3,0	33,3	66,7
1978	126 907	50,7	253 814	2,0	3,0	33,3	66,7
1979	125 267	48,1	263 061	2,1	3,1	32,3	67,7
1980	130 470	48,9	273 987	2,1	3,1	32,3	67,7
1981	134 914	48,6	283 319	2,1	3,1	32,3	67,7
1982	139 795	47,3	293 569	2,1	3,1	32,3	67,7
1983	151 505	48,2	318 160	2,1	3,1	32,3	67,7
1984	157 036	48,7	329 776	2,1	3,1	32,3	67,7
1985	165 816	48,1	348 214	2,1	3,1	32,3	67,7
1986	182 867	48,1	380 181	2,1	3,1	32,3	67,7
1987	188 397	46,8	402 558	2,1	3,1	32,3	67,7
1988	185 344	42,5	436 104	2,3	3,3	30,3	69,7
1989	225 393	36,2	622 633	2,8	3,8	26,3	73,7
1990	341 061	27,6	1 235 728	3,6	4,6	21,7	78,3
1991	440 370	27,4	1 607 190	3,6	4,6	21,7	78,3
1992	447 222	38,4	1 167 681	2,6	3,6	27,8	72,2

Év	B_i	$F_m\%$	B_l	$B_l : B_i$	$B : B_i$	$B_i\%$	$B_l\%$
1993	400 935	42,0	954 607	2,4	3,4	29,4	70,6
1994	389 451	44,3	869 122	2,3	3,3	30,3	69,7
1995	502 036	44,9	1 118 120	2,2	3,2	31,2	68,8
1996	466 050	38,9	1 198 072	2,6	3,6	27,8	72,2

Megjegyzés: Az esetleges félreértés megelőzése céljából közlöm, hogy az összes bűncselekmény száma (B) az ismertté vált (B_i) és a latens (B_l) bűncselekmények számának összegeként implicit formában szerepel a táblázatban, az értékeinek oszlopát helyszűke miatt nem írtam ki. A táblázatban szereplő számértékeket csak egy tizedesjegy értékig és kerekítéssel határoztam meg, ezért kisebb mértékű pontatlanságok esetenként előfordulnak. Ezek azonban a számok mögött lévő tendenciákat érdemben nem torzítják el.

JEGYZETEK

1. Borsi Zoltán–Halász Kálmán: A bűnözés megismerésének statisztikai módszerei; Bp. 1972., 58–60. o.; Korinek László: Rejtett bűnözés; Bp., 1988., 66–82. o.
2. Dr. Kacziba Antal nyilatkozata, Magyar Nemzet, 1996. XI. 28.
3. Gelencsér Gyula: Egy kriminológiai tévedés cáfolata; Belügyi Szemle, 1998. (1. sz.) (Megjelenés alatt)
4. Borsi–Halász: hiv. mű: 57.
Korinek: hiv. mű: 11–12.
Déri Pál: Bűnözési helyzetünk várható alakulása 2000-ig; Belügyi Szemle, 1987/1., 11–23. o.
5. Déri: hiv. mű: 17.
6. Kránitz Mariann nyilatkozata; Új Magyarország, 1996. IX. 7., 5. o.
7. Németh István nyilatkozata; Népszabadság, Pest Megyei Krónika, 1997. III. 10. (Gyakori kapitánycsérek Szentendrén)
8. Kacziba Antal nyilatkozata: ugyanott
9. Gelencsér Gyula: Matematikai modell a bűncselekményi latencia minimumának meghatározására; Hadtudomány, 1996/3. 108–112. o., A bűncselekményi latencia megismerésének lehetősége és módja (Megjelenés alatt a Belügyi Szemle-ben)
10. Déri: hiv. mű: 15., 17., 21.
11. Gelencsér: Matematikai modell... Hadtudomány, 1996/3. 108. o. Bűnfelderítés a számok oldaláról; Reform, 1997. IX. 2. 16–17. o. Egy kriminológiai tévedés cáfolata. (Lásd 3. sz. jegyzetet!)

Deák Mihály

Napirenden a kutatói utánpótlás felkészítése

Ez év március 20-án – a beszámoló és tisztújító közgyűlés keretében – számos, jobbító célzatú észrevétel és javaslat hangzott el, melyek hosszabb távon is hozzájárulnak a Magyar Hadtudományi Társaság jövőbeni eredményes munkájához. A felvetődött kérdések között *a tudósutánpótlás és az utódok kinevelésének problémái is felmerültek a közgyűlés részvevői körében*. Ez teljességgel érthető is, hiszen a hadtudomány művelői előtt a jövőben sem állnak majd kisebb feladatok. Az új kihívásokból fakadó tudományos elvárásoknak pedig csak jól felkészült kutatói gárda tud majd eleget tenni.

A fentiekhez – remélhetőleg – az alapvető feltételek fokozatosan kialakulnak. „A tudósutánpótlásban a fiatalok száma ígéretesen nő – állapította meg a Magyar Köztársaság elnöke a tudomány napja alkalmából hozzánk címzett levelében –, aktív a tudományos közélet, és mind határozottabbá válnak az országvédelem hosszú távú stratégiai kutatásának céljai, területei és feladatai.”

Örömmel halljuk ezeket az aktív munkára ösztönző, elismerő szavakat. Mindezzel együtt jól tudjuk, hogy házunk táján – egyebek között a kutatói utánpótlás kinevelésében is – szép számmal vannak tennivalóink.

Vegyük elsőként a fiatal kutatók szemléletformálásával kapcsolatos feladatokat! Annál is inkább, minthogy az utóbbi időben több fórumon elhangzott:

biztosítani kell a fiatal kutatók fokozottabb támogatását, a címet elérő személyek kedvezőbb elismerési és előmeneteli lehetőségeit. Végül is az erkölcsi, szakmai és anyagi elismerésükről van szó. Ezzel lényegét tekintve egyet is érthetünk – mégis bizonyos fenntartások figyelembevételével! Mindenekelőtt azt szeretném hangsúlyozni, hogy a jelötnél vagy ifjú kutatónál *a tudományos érdeklődés felkeltésében segítkezzünk*. Más szavakkal: annak elérésére törekedjünk, hogy a tudósjelöltben kialakuljon a jól értelmezett becsvágy és a választott téma iránti szenvedélyes szeretet. Ez pedig ne csupán afféle szalmazslángszerű felbuzdulás legyen, mert akkor pillanatnyi fáradozása – sajnos – egy fabatkát sem ér! (Ezt le kellett írnom, mert több évtizedes oktató- és kutatómunkám során erről meggyőződhettem.)

Kérdezzük meg a jó példával elől járó, tapasztalt szerzőket, kutatókat, akiknek már „van nevük” a szakmában és figyelemreméltó eredményeket értek el a hadtudományi kutatásban: voltak-e tévelygéseik és útvessztőik. Bizonyára voltak. És mennyi ideig „hordták magukban” azt a bizonyos dédelgetett témát (témákat)? Kérdezhetjük azt is: miképpen értékelték át saját gondolataikat, mennyit böngésztek könyvtárakban és levéltárakban, csapatoknál és tanintézeteknél. S vajon mennyi ellentmondást, izgalmas töprengést tartalmazott egy-

egy kutatással összefüggő felmérés vagy interjúsorozat? Aztán: mikor tudták hasznosítani az egyébként igen értékes gondolatokat? Avagy átmenetileg csak az „íróasztalnak” dolgoztak és félkész anyagok készültek sebtében felírt noteszlapokra?

Mennyi és mennyi útkereső töprengés, amelyre egyesek azt mondták: ezt csak „megszállottan”, átélt szenvedéllyel lehet végezni! Valószínűleg igazuk is volt. Azok a katonatudósok, akikre jó emlékekkel gondolok, szinte türelmetlen kíváncsisággal várták kutatásaik eredményeit, és örömeiket lelték abban, ha kiteljesedhettek, és a megszerzett ismeretekből átadhattak embertársaiknak is valamit. Hiszen ezt a tudományos munka etikájának tartották. A legteljesebb összhangban dolgoztak azzal az elvárással, melyet doktori esküjükben fogadtak, nevezetesen hogy munkájukat mindenkor úgy végzik és olyan magatartást tanúsítanak, hogy kivívják embertársaik megbecsülését.

Bizony tanulni lehet – és kell is! – az élenjáró tudomány korábbi és mai nagyjaitól. Eszembe jut a Montreálban élt Selye János világhírű orvosprofesszorral készült egyik interjú. Amikor a tudással összefüggő szellemi és fizikai tulajdonságok értékrendje felől érdeklődtek nála, Selye professzor a lelkesedést, az eredetiséget és az intelligenciát, az etikai követelményeket, továbbá a kudarccal, az unalommal és az önteltséggel szembeni szívós ellenállást emelte ki. De – az előbbieken említettekkel összefüggésben – fontos szerepet tulajdonított a járatlan utak felderítésére törekvő kíváncsiságnak és a munka szeretetének.

Olvasom a doktori (PhD) fokozatszerzés kialakított rendszerével kapcsolatban, hogy a legutóbbi időkben (1997-es adat szerint) több mint száz új doktoranduszjelölt közül csak 61 fő nyert felvételt – valószínűsítem, hogy a körülte-

kintő rostázás eredményeként. Jómagam még így is tűnődöm az adatokon: sok ez vagy kevés? Tudniillik más „mutatókat” keresek. Azt tiszteltem ugyanis a címet szerző kollégáimnál, ha majd tartósan megfelelnek azoknak az elvárásoknak, amelyekről már a korábbiakban írtam, s ők maguk tesznek eleget előjáróik elvárásainak. Azt tiszteltem bennük, ha továbbra is *kitartóan és céltudatosan művelik az általuk kiválasztott kutatási területet*; ha „nevet” szereznek a szakmában; ha türelemmel és önzetlenül segítik egymást (és munkájukban nyoma sincs az egymás iránti féltékenységek!); ha a tollforgatást a cím megszerzése után sem érzik tehernek és egészséges közlésvágygal dolgoznak életpályájukon.

A tudományos érdeklődés felkeltésével és a kutatói utánpótlás kinevelésével összefüggésben fontosnak tartom, hogy a *jelölteket bevonjuk a kutatómunka komplex rendszerébe*. Bátorítsuk őket publikációk írására (jóllehet, itt a periódikák választékára is szükség lenne!), és teremtsük meg annak feltételeit, hogy előadásokat tarthassanak választott témáikból. Hiszen igen fontos számukra a nagy nyilvánosság előtti szereplés is.

A korábbi esztendőkből – többnyire még a rendszerváltás előtt – el-elfeledtünk arról, hogy minél több jelöltünk látogassa a nyilvános védéseket. Miért fontos ez? Nos, nyilván nem a „protokolljelenlétekre” gondolunk, arra nincs is szükség. Arra viszont igen, hogy jelöltjeink érezzék a védések „légkörét”, szertartásos fordulatait és nem utolsósorban figyeljék meg, miként reagál a disszertáló bírálóinak észrevételeire.

Nos, ha már a védésekről szólnunk, hadd javasoljuk a jelölteknek a *korábban megírt – és könyvtárainkba bevételezett – disszertációk alapos tanulmányozását* is. Ne pusztán a kiválasztott témánkhoz keressünk esetleges forrásokat – persze az is fontos –, de lapozzuk át ezeket a dolgo-

zatokat más megfontolás alapján is. Meggyőződhetünk, hogy egy-egy alkotás valóban hosszú és igen alapos kutatómunka végterméke. Azt is látni fogjuk, hogy az értekezések között – mind tartalmát, mind pedig formai kivitelét tekintve – jelentős különbségek lehetnek. Vagyis az egyik tartalmasabb és szerkezeti felépítésében is tetszetősebb, míg a másik kevésbé. Ám külön-külön mindegyik nyújthat valami sajátosat és egyedit, egyszersmind továbbgondolásra ösztönözhet bennünket.

Szólnunk kell az egyébként sokat emlegetett *íráskészség* problémaköréről is! (Nem véletlenül kísérjük figyelemmel a jelentkezők korábbi publikációs munkáját.) Vágjunk nyomban a közepébe: esetenként úgy tűnik, mintha fiatal kutatóink egynémelyike túlértékelné ebbéli képességeit. A tollforgatás nem azonos a katedrával! Az írásnál gondolatainkat jobban kell fegyelmezni, hiszen kutatómunkánk eredményeinek, következtetéseinknek egy nagyobb lélegzetű írásban végérvényesen nyoma marad. Értekezésünket pedig – erről már az előbbieken szoltunk – még az utánunk következő nemzedékek is forgatják, hiszen azokban gondolatébresztő tételeket találnak (találhatnak) saját kutatásaikhoz.

Ha már némi módszertani kérdésekről is szót ejtünk, nos, segítsünk a doktrاندuszoknak a *helyes időbeosztás* megtervezésében is. A kezdő kutatók egy része – régi tapasztalat ez már – gyakorta „kifut” az időből. Ez egyebek mellett abból is eredhet, hogy nem tulajdonítanak megfelelő jelentőséget egyes fejezetrészeknek, alkérdéseknek, kimutatási táblázatoknak vagy éppen mellékleteknek. Feltehetően nem gondolták át kellő mélységgel az időigényes felmérési munkákat, amelyek a vártnál „munkásabbnak” bizonyultak. Ebből eredhet, hogy végül kevés idő marad az anyag „érlelésére” és kritikus újragondolására.

Némely kutató „megcsömörlik”, választott témájába észrevehetően belefárad, egyszóval elveszti (vagy elveszítheti) korábbi ígéretes szellemi kondícióját.

Jó tanácsként mondhatjuk el azt is, hogy *a tudományos képzésre való jelentkezővel a lehetőség szerint ne siessünk!* Hogyan kell ezt értelmeznünk? Nos, gondoljuk át igen alaposan a választott témánkat, konzultáljunk tudományos fokozatot elért és a témában otthonosabban mozgó, tapasztaltabb kollégáinkkal. Kérjük ki a tanintézeti munkatársak és mások véleményét, mindazokét, akikre bizton számíthatunk, mert felkészültségüket tiszteletben tartjuk. Remélhetőleg így nagyobb esélyekkel indulhatunk a PhD fokozat megszerzésére. Ne kerülje el figyelmünket a *dagályosság* problémaköre sem! Köztünk legyen mondva: már az értekezés címénél megakad az avatottabb olvasó, legalábbis számos esetben. Hiszen a címetek (fejezeteket, alkérdéseket stb.) sokkal egyszerűbb mondat szerkesztéssel, de mégis tiszta gondolatisággal megfogalmazhatjuk. Ez természetesen az értekezés egész belső szerkezetére vonatkozik. Igen sajnálatos, de igaz gondolatokat, fontos következtetéseket tehetünk sekélyessé a terjedős és zavaros mondat szerkesztéssel. Óvakodjunk tehát az effajta „tudományoskodásoktól”! (Gondoljunk Babits Mihály intelmére: „Minden felesleges szó egy lépés az unalom felé.”)

Hadd térjünk ki még egy köztudottan gyakori gondra, nehézségre. Nevezetesen: *tudjunk „bánni” a felgyülemlett kutatási anyagunkkal.* Általános, hogy a képzés egész időtartama alatt lázasan gyűjtjük a hasznosnak ítélt gondolatokat, ami önmagában véve is dicséretes. Ám a szerkesztés során már nehézségeink támadhatnak. Szeretnénk ugyanis minden hasznos gondolatot elhelyezni a dolgozatban, miközben rájövünk, hogy logikai érveléseink szenvednek csorbát

ily módon. (Nos, ezért is hasznos, ha a képzés során több, kiemelten jónak ítélt értekezést tanulmányozunk figyelmesen.) Itt jegyezzük meg: hasznos tanácsokat adnak a doktoranduszoknak a felkészítőik hadtudományi kutatómunkáról szóló, korábban megjelentetett kiadványai is. Ezt egyébként minden más, korábban megjelent, idekapcsolódó tanulmány esetében elmondhatjuk. Nem véletlenül hangsúlyozta az egyik előadó a magyar tudomány napján: „Az a megoldandó feladat, hogy mindent megtartsunk a régi rendszerből, ami bevált, és mindent egészítsünk ki azzal, ami előremutató, ami jobban szolgálja a tudományt.”

Köztudott, hogy a képzés szerves része a nyelvtanulás, illetve a nyelvek jó szintű ismerete. Szemléletformálásra itt is szükség van, ezek a tapasztalatok. A probléma gyökerei évtizedekre vezethetők vissza. Miről is van szó? Egyszerűen arról, hogy számosan idegenkednek a nyelvtanulástól, valamilyen nehezen visszatérülő energiabefektetésnek tekintik azt. Sajnos tudunk példákat arra, hogy jó tollú szerzőknél „csak” a nyelvismeretek hiánya miatt foszlott szerte a tudományos fokozat megszerzésének reménye. Mások pedig arról feledkeztek és feledkeznek meg, hogy a megszerzett idegennyelv-tudást „karban” is kell tartani, ami egyébként időigényes feladat. Az is igaz ugyanakkor, hogy manapság – minden korábbi időszaktól eltérően – szinte kínlgatják magukat az idegen nyelvű sajtótermékek, a rádió és a televízió.

Kétség nem fér ahhoz, hogy a nyelvtudás elválaszthatatlan része a felkészítésnek. *Maga a nyelvtanulás nagymértékben fejleszti a személyiséget, mert akaraterőt, következetességet és rendszeres munkát követel művelőjétől.* Növeli a magabiztonságot, a kombinatív készséget és komplex gondolkodásmódot alakít ki az emberben. Az idegen nyelvek ismere-

te a korszerű műveltség – értelemszerűen a korszerű katonai műveltség – elválaszthatatlan része is. A nyelvismeret lehetővé teszi a külföldi katonai szairodalom eredetiben való tanulmányozását, egyszersmind kiküszöböli a fordítói esetlegességeket. A nyelvismert birtokában mindenkor friss, késedelem nélküli forrásmunkák birtokába juthatunk és a tanulmányozandó anyagokat élményszerű olvasmányként raktározhatjuk el magunkban. Végezetül nem kisebb jelentőségű az a tény sem, hogy az idegen nyelv elsajátítójának megfelelő színvonalon kell ismernie saját anyanyelvét. Az idegen nyelv tanulása egyébként is feltételezi az anyanyelv megbízható ismeretét, ezzel együtt segíti az utóbbi magasabb színvonalú elsajátítását is.

A kutatói utánpótlás felkészítésével kapcsolatban igen valószínű, hogy a korban hozzám közelebb álló kollégák mindegyikének kialakult véleménye van. Ez a Hadtudományi Társaság közgyűlésén igazolódott is. De még a közgyűlés szüneteiben is élénk eszmecserek alakultak ki – többek között a kutatói utánpótlásról és felkészítésükről. Sokan elmondták véleményeiket, aggályaikat – ki-ki más-más úton-módon megközelítve ezt az igen fontos problémát. Magam is csak reflexiók megírására vállalkoztam, néhány módszertani tanácsot is ajánlva a jelölteknek és felkészítőiknek. Hasznosnak tartanám, ha egymás véleményét kiegészítve – esetleg bírálva –, mások is véleményt nyilvánítanának az utánpótlás felkészítéséről.

IRODALOM

1. Hadtudományi Tájékoztató, A magyar hadtudományról a magyar tudomány napján (Tanulmányok) 1997/7. szám. 3. o.
2. Ld. Kőszegvári Tibor: Az új rendszerű doktori képzés és a doktori (PhD) fokozatszerzés rendszere a ZMNE-n; Hadtudományi Tájékoztató 1997/7. szám. 114. o.

Gondolatok a hadtudomány és a hadművészet kapcsolatáról

Hozzászólás Móricz Lajos: *A tudományok egésze és a hadtudomány. c. cikkéhez*

Móricz Lajos a *Hadtudomány* 1997. 3. számában megjelent cikkében nem tekint a hadtudományba tartozónak a hadművészetet. A megállapítás első olvasásra meglepő gondolat, mivel a hadtudományról eddig érvényesnek tartott nézetrendszer gerincét képező tudománysszak elveinek és módszereinek tudományosságát kérdőjelezte meg. Figyelembe véve, hogy Móricz Lajos évtizedek óta a hadtudomány struktúráját kutatta és eredményeit rendszeresen publikálta, jogosan feltehető a kérdés: mi indokolja a nézetrendszerében bekövetkezett változást? A hadművészet tudománytalanságára felhozott érvei megalapozottak-e, a társadalmi változások valóban a hadtudomány struktúrájának átalakítását igénylik, vagy csak intuíción megérzés. Érdemes vizsgálni azt is, hogy a megállapításnak vannak-e alternatívái. A kérdésekre adandó felelet nem egyszerű. Feltételezhető, hogy a szerző is sokat töprengett, mielőtt e summás megállapítást leírta. A vita tárgyát képező részt a 37. oldalon két bekezdés tartalmazza.

Idézve az első bekezdést. „A 20. században a szovjet hadtudomány katonai teoretikusai a hadművészetet olyan szoros kapcsolatba hozták a hadtudománnyal, hogy annak sajátos részterületévé tették, hadművészet elmélete elnevezéssel. Ezt azzal indokolták, hogy a

hadászat, a hadművelet és a harcászat területén tudományos adatok és felismerések mellett szükség van a siker kivívásához a parancsnokok intuícióira is támaszkodó ötletes tevékenységére.” Elemézve a szöveget három kulcsfogalmat érdemes vizsgálni:

- 1.) a hadművészet azért *nem része* a magyar hadtudománynak, mert a szovjet hadtudományban ilyen álláspontot foglaltak el?
- 2.) *tartalmaz-e* a hadművészet elmélete tudományosnak tekinthető adatokat?
- 3.) *lehet-e* a parancsnoki *intuíció* tudományosan megalapozott, vagy csak ötletszerű gondolatokból keletkezik.

A szerző az előző bekezdésben megjegyezte, hogy a 19. század előtt a hadművészetet a parancsnoklás művészetének nevezték, és a hadvezér személyes tudását jelölték vele. Ezt megerősíti a Magyar Szinonima-szótár: „*hadvezér* (a hadművészet elveit a gyakorlatban alkalmazó) stratégia”. Ez a megállapítás azonban csak részben igaz. A háborúk leírásai az ókortól folyamatosan nemcsak a hadjáratok, csaták eseményeinek rögzítéséből áll, jelentős mértékben megtalálhatók azok az ajánlások is, melyek a hadvezérek, illetve a katonai parancsnokok tudásbázisának alapját képezték. A győzni akaró parancsnokok tanulmányozták is ezeket az ajánlásokat. (Pl. gróf Zrínyi Miklós, a költő és hadvezér közel ötven

hadi szakkönyvet tudott magáénak.) Ez a tudásbázis a hadvezetés elméleti alapját képezte. Ebből a tudásbázisból fejlődött ki a hadtudomány. Mégpedig úgy, hogy részekre törte és úgy vizsgálta, létrehozva ezzel a hadtudomány struktúráját. Nem érdemes vitatkozni azon, hogy a 20. században melyik hadikultúrában volt erőteljesebb a hadtudomány fejlesztése. A hadtudomány felaprózódása szükségszerűen magával hozta, hogy az egyes szakágak a saját fogalomrendszerükben kommunikáltak, és egyre kevésbé tudtak ebben részt venni a háború, a fegyveres küzdelem egészében dolgozó parancsnokok. Szükséges volt megtartani, sőt fejleszteni azt a tudományágot, mely a hadvezetéshez szolgáltatott közvetlen tudásbázist.

Ezt a törekvést igazolja a Hadtudományi Lexikon is, mivel már a hadászaton, a hadműveleten, és a harcászaton kívül a katonai vezetést is részének tekintti. Ezzel mintegy igazolva, hogy a hadművészetnek nem a katonai szakmai, hanem a katonai vezetési tudásbázis növelése az elsődleges rendeltetése. Figyelembe véve, hogy a másik három tudományszak is kutatja és összefoglalja az adott szintű vezetéshez szükséges tudásanyagot, nélkülözhetetlen egy olyan tudományszak művelése, mely e területek kutatómunkájához támogatást, rendezőelvéket szolgáltat és a szükséges szintéziseket elvégzi. Ez viszont nem jelenthet alá-fölé rendeltséget a tudományszakok között. Ebből a szempontból valóban már nem korszerű a korábbi szovjet hadtudományi struktúra.

A szerzőnek igaza van abban is, hogy a hadművészet értelmezése nem tartalmazhatja a vezetés gyakorlását is. Akkor a hadvezetéssel foglalkozó tudósoknak kellene vezetni. S mivel nem a tudományos kutatók vezetnek, még akkor sem, ha a vezetők egyben e tudományág kutatói is, az intuíció által szü-

letett gondolatok nem tudományos adatok, még akkor sem, ha tudományos ismeretekre támaszkodnak. Az intuíció támogatásával meghozott vezetési cselekvésekből alanyi módon nyert új tudást – bármennyire is igazolja igazságukat a gyakorlat – a tudományos kutatásnak vizsgálnia kell és össze kell vetnie a meglévő elvekkel, meghatározva a helyét az elméletben. Esetleg a gyakorlat igazságának igazolása ellenére művészinak nyilvánítani. Lehet, hogy ez a művészeti kategóriába sorolt tudás fogja megingatni az elmélet kialakult rendszerét. Ez a látszólagos ellentmondás a tudomány természetéből adódik. Minden tudományos eredmény racionális tudás terméke, mely a már tudományosnak minősített elvekre támaszkodik. Továbbá: minden tudományosnak minősített tudás mögött ott van továbbfejlesztésének vagy megcáfolásának a szükségessége. Ez viszont nem jelenti azt, hogy csak tudományos ismeretre épül a vezetés. A vezetői munkában felhasznált tudásbázis tapasztalati adatokból, a sikeres vezetési tevékenységekből eredő következtetésekből is áll. Rendszerint több e tudásbázisban a tudományosan nem igazolt ismeret, mint a tudományos elmélet.

A fenti megfontolások alapján megvizsgálható a szerző második bekezdésében leírt gondolata. „A hadtudomány legfőbb elemeit együtt hadművészetnek nevezni és azok együttesét a hadművészet elméletének tartani már korszerűtlen, tudománytalan. A *hadművészet ugyanis nem része a hadtudománynak, nem eleme a hadtudományi struktúrának és így nem összefoglalója a hadászatnak, a hadműveletnek és a harcászatnak....* A hadművészet szónak persze a hadtudományon kívül lehet szerepe, főként a történelmi és a szépirodalmi írásokban.”

Elemézve a gondolatot szintén megválaszolando kérdések jelentkeznek.

- 1.) A lavór vízzel nem öntjük ki a gyereket is?
- 2.) Elképzelhető a hadtudomány struktúrája mellérendelő viszonyokkal?
- 3.) Meg kell-e újítani a hadtudomány struktúráját?

Bizony kiöntenénk, ha a szerző megállapítását elfogadnánk. A Hadtudományi Társaságnak van hadművészeti szakosztálya, mely két területen végez konkrét kutatómunkát: a Magyar Köztársaság katonai stratégiája és a katonai vezetés elmélete. Az alkalmazott vizsgálati módszerek tudományosnak tekinthetők, ha elfogadjuk a Magyar Tudomány 1997. 8. számában Heller Ágnesnek El-mélkedés a hiszékenységről c. cikkében a tudomány kritériumaként megfogalmazott gondolatát. A tudomány domináns világmagyarázatot ad. Ezeknek a magyarázatoknak a stabilizálásához egyfajta igazságot termelő diskurzus szükséges és az, hogy legyenek intézményrendszerei. Erre való törekvés jellemzi a szakosztályt, ezért feltételezzük, hogy valamilyen mértékű igazságtermeléshez hozzájárulunk. Szó szerint véve a szerző írását mindezek ellenére meg kellene szünnünk. Valószínű ő sem így gondolta.

Az írásában a torzító hatást az alá-fölé rendelő szemlélet okozza. A magyar hadtudomány struktúrájában – igaz, szovjet hatásra – a katonai a vezetés hatalmi viszonyaira épített struktúra van jelen. A hadművészetnek alárendelt a hadászat, annak a hadművelet, majd legalul a harcászat. Azzal, hogy a hadművészetet levesszük a piramis tetejéről a hadtudományi kutatók szemléletében az alá-fölé rendeléses hatalmi gondolkodás megmarad. Legfeljebb a hadászat tölti be a hadművészet szerepét. Ez a megoldás szintén nem felel meg a kor követelményeinek. A honvédelem értel-

mezésében bekövetkezett változás új szemléletet igényel, a tudományos autonómiát. Minden tudományág, terület követeli a saját önállóságát. A kutatási eredmények és magyarázatok magasabb szintű rendezettségét semmilyen mennyiségi összegzés nem tudja létrehozni, csak az új minőséget adó szintézis. Ezért a legértékesebb tudományszakok a hadtudományon belül azok, melyek az MH vezetési szintjeihez szükséges tudásbázist létrehozzák. Ebben viszont kitüntetett szerep jut a hadművészet fogalma által lefedett tudományszaknak. A megnevezésen viszont lehetne változtatni, ha a művészet szó zavaró. Használhatnánk a hadvezetés, vagy a hadműveleti vezetés fogalmakat. Az utóbbi az új vezérkari struktúrához is illeszkedne. Dr. Simon Sándor a ZMNE-n a magyar tudomány napján tartott előadásában a hadászat, hadművelet, harcászat gyűjtőfogalmaként a hadműveleti művészetet jelöli meg. A hadtudomány korábbi fogalomrendszerében a hadműveleti művészet is foglalt kifejezés. Hagyjuk el a művészet szót és helyettesítsük vezetéssel. A katonai vezetéselméletnek még így is marad tárgya elég, amit a kutatóknak vizsgálniuk kellene.

Végezetül célszerű megállapítani, hogy a szerző jogosan kérdőjelezte meg a hadművészet helyét és szerepét a hadtudomány rendszerében – ha a következtetéseivel nem is mindenben lehetett egyetérteni. Valójában át kell gondolni a hadtudomány struktúráját, és újat kell alkotni. A NATO-ba való integrálódás az MH-tól megköveteli a magyar hadtudomány rendszerének felülvizsgálatát és módosítását. Ezt mutatják az utóbb hivatkozott szerző gondolatai is. Ezekre a gondolatokra való reagálás viszont meghaladja egy hozzászólás kereteit.

Seebauer Imre

Koháry István

NATO-tanácskozás a béketámogató műveletekről

A Közép-európai Szövetséges Fegyveres Erők (Allied Forces Central Europe–AFCENT) Egyesített Vezérkarának képviselői egy 1997. február 4–6-án Magyarországon rendezett konferencián tárgyalták meg a válságkezelésben részt vevő katonai erők tevékenységének tapasztalatait. A szerző, aki részt vett az angol nyelven folytatott háromnapos rendezvényen, az alábbiakban adja közre a tanácskozás legfontosabb megállapításait.

A fenti tapasztalatok és változások közül szeretném két, az általam legfontosabbnak tartott témakörben összefoglalni az előadásokon, illetve az azokat követő megbeszéléseken, konzultációkon elhangzottakat; és kiegészíteni az elméleti összefoglalókat a válságkezelés egy-egy gyakorlati eseményével, ezzel kissé kézzelfoghatóbbá tenni a válságkezelés egyes béketámogató műveletekkel kapcsolatos NATO-nézetek kifejtését, miként az a konferencián is történt. Célszerű az egykori Jugoszlávia területén és légterében folyó válságkezelés fontosabb eseményeit a következő főbb gondolatok köré csoportosítani. Ezek:

- a válságkezelés mozzanatait;
- a válságkezelés végrehajtását megalapozó doktrína felépítése és tartalma;
- a béketámogató műveletek, tevékenységek fajtái;
- a műveletek folytatásának várható eseményei.

A válságkezelés fontosabb mozzanatait az ún. „miniszeri szintű utasítások” című okmány kiadása jelezte és vezette be. Ebből egyértelműen következik, hogy politikai döntésekről volt szó, amelyek a válság kezelésének irányvonalát határozták meg az abban részt vevő polgári és katonai szervezetek számára.

A válságkezelés során a következő fontosabb időszakok és mozzanatok voltak elkülöníthetők:

- 1992. július: a tengerpart megfigyelésével kapcsolatos tevékenység megkezdése;
- 1992. október: a válság kezelését vezető törzs egyes részlegei vezetőinek kijelölése, a felelősségi jogkörök meghatározása;
- 1993. február: a tervezés megkezdése;
- 1993. április: a „Repülési tilalom” műveletének megkezdése;
- 1995. augusztus: a „Megfontolt erő” hadműveletének végrehajtása;
- 1995. december: a „Közös erőfeszítés” hadművelet végrehajtása;
- 1996. december: az SFOR tevékenységének kezdete.

A válság kezelése érdekében az Észak-atlanti Tanács (North Atlantic Council–NAC) és a NATO Katonai Bizottsága (Military Committee–MC) részéről a kiadott fontosabb intézkedések a következők voltak:

- az Észak-atlanti Tanács felkérte az EBESZ intézményét, hogy határozza

meg a válság kezelésére vonatkozó szövetségi politika tervezeteit;

- az Észak-atlanti Tanács utasította a Katonai Bizottságot, hogy a Nemzetközi Katonai Vezérkar kezdje meg a hadműveleti szintű tervezést;
- a Katonai Bizottság meghatározta a Szövetséges Hatalmak Európai Fegyveres Erőinek Legfelsőbb Parancsnoksága (Supreme Allied Commander Europe–SHAPE) feladatait. Ezt követően az Észak-atlanti Tanácstól kapott utasítás alapján megkezdődött a válság kezelésére vonatkozó doktrína kidolgozása.

A válság kezelésére vonatkozó doktrína kidolgozásában, a NATO Főparancsnoksága (Major NATO Commanders–MNC) szintű intézmény mindkét regionális szintű egyesített vezérkari szervezete, az Európai Szövetséges Főparancsnokság (Allied Commanders Europe–ACE), és az Atlanti-óceáni Szövetséges Főparancsnokság (Allied Commanders Atlantic–ACLANT) részt vett.

A különböző szintű utasítások eredményeként számos politikai tervezet, változat készült el. A Nemzetközi Katonai Vezérkar (International Military Staff–IMS) által kiadásra került „A béke-teremtő tevékenység katonai támogatásának tervezéséhez” címen kidolgozott 327. sz. direktíva, amelynek átvétele után kezdődhetett meg a feladatok hadműveleti szintű tervezése.

A doktrína kidolgozása során a következő elveket vették figyelembe:

- a doktrína lehetőség szerint legyen összhangban a nemzeti doktrínák elveivel;
- a kidolgozói tevékenység legyen összhangban az ENSZ politikájával és gyakorlati tevékenységével;
- a doktrínában foglaltak tükrözzék vissza a közelmúlt éveinek gyakorlati során szerzett tapasztalatokat;

- a doktrínában foglaltak vegyék figyelembe a NATO reális lehetőségeit.

A doktrína felépítése a következő volt:

- a válság kezelésére elfogadott politika;
- a válság kezelésére vonatkozó elvek;
- a különböző küldetések/rendeltetések megfogalmazása;
- az elhatározások meghozatalának folyamata;
- a tervezési szempontok;
- egyéb ajánlások.

A válság kezelése során a NATO a közös doktrínára és egyéb rendszabályokra, a többnemzetiségű parancsnoki és vezetési szervezetre; a szövetségi közléstítmény-hálózat és hírközlő rendszerre, a felkészített és kiképzett csapatokra, valamint a rendelkezésére bocsátott különböző eszközökre támaszkodhatott.

A békétámogató műveletekben való részvétel során folyamatosan megvalósult a szövetség katonai erőinek politikai vezetése és irányítása. Különös jelentősége volt annak, hogy a válságkezelésben érintett ország hozzájárult a válságkezeléssel kapcsolatos tevékenységekhez, ugyanakkor a résztvevő tagállamok önkéntes felajánlásokat is tettek a telepítésre vonatkozó erők és eszközök mennyiségét illetően.

A békétámogató műveletek végrehajtására vonatkozó elvek a következők voltak:

- a parancsok egységes értelmezése és végrehajtása, ami alapvetően a bevonásra került katonai erőkre vonatkozott és amely a legfontosabbnak és egyúttal elismerten a legnehezebben elérhetőnek tartott alapelv;
- a válságkezelés során a pártatlanság elvének érvényesülését a bevonásra került erők a méltányos bánásmód alkalmazásával, az egyes részletek iránt tanúsított kritikus érzékenységgel, hatékony kapcsolatok kialakításával, a lefolytatott tevékenység egyértelműsége

gével és a részkérdésekben hozott megfontolt döntésekkel érik el;

- a válságkezelés során a tevékenység hitelességét a megfelelő erők kiválasztása, a kezdeti előzetes telepítés demonstratív jellege és a tevékenységhez megfelelően kialakított, valamint megbízható elgondolás alapján való, helyes reagálás támassza alá;
- az erő alkalmazására vonatkozó korlátozások tudomásulvételét a békés megoldások előnyben részesítése, az erőnek csupán önvédelmi célból és a megfelelő időben, arányos méretekben történő alkalmazása, valamint a minimális veszteségre való törekvés jellemezze;
- a kölcsönös megbecsülés érdekében a béketámogató műveletekben részt vevő erők törekedjenek a lakosság bizalmának megszerzésére és tartsák tiszteltben a helyi törvényeket;
- a tevékenység egyértelműsége az elgondolásnak minden résztvevő által egyformán való értelmezésében és a tartalékok ésszerű felhasználásában nyilvánuljon meg;
- a polgári és a katonai szervezetek közötti szoros együttműködésre való törekvés érvényesülése érdekében az ehhez szükséges részletekről és feltételekről külön tárgyalásokon állapodjanak meg a résztvevő felek;
- a szabad manőverezés, az erő alkalmazásának szükségessége esetében fontos minden esetben a tárgyalásos megoldást előtérbe helyezni;
- a megfelelő rugalmasságot, a válságkezelésben részt vevők gondolkodásában és cselekvésében egyaránt a változó körülményekhez igazítva végzett munka támassza alá.

A döntéshozatal során vagy az elhatározás meghozatalának folyamatában az ENSZ, az EBESZ és a NATO különböző katonai és polgári szervezetei vettek részt. A különböző tevékenységek, hadműveletek tervezését és végrehajtásának

vezetését a Nemzetközi Katonai Vezérkar végezte a politikai vezetés és irányítás folyamatos biztosítása mellett. Az elkészített terv mellé a doktrínát kiadó szervezet részéről az alábbi ajánlások készültek:

- a tervezésre vonatkozó rövidített cselekvési változatnak megfelelő munkamódszer kiválasztása;
- a különböző parancsok kiadása közötti összhang;
- a megfelelő összetételű erők kiválasztása;
- a megfelelő béketámogató művelet tervezése és végrehajtása;
- a megfelelő és nyilvános tömegtájékoztatás végrehajtása;
- a törvényi szempontok figyelembevétele;
- a katonai események végrehajtására vonatkozó pontos tájékoztatás;
- a logisztikai biztosítás megtervezése és megszervezése;
- a hírközlő és információs rendszerek megbízható működése;
- a béke támogatása érdekében végzett megfelelő pszichológiai tevékenység;
- a humanitárius tevékenység végrehajtására vonatkozó megfelelő elgondolás kialakítása;
- a polgári és a katonai szervezetek közötti együttműködés megszervezésére fordított különleges figyelem és ennek érdekében a megfelelő tömegtájékoztatás elvégzése;
- a szükséges pénzügyi szabályok és eljárások végrehajtása;
- a szükséges felkészítés, kiképzés és gyakorlás végrehajtása;
- összefoglaló jelentések készítése.

A parancsnoki és vezetési folyamat végrehajtása során egy nagyon fontos okmány került felhasználásra: a Hadműveleti tervezési irányelvek (Guidelines for Operational Planning–GOP). Ezen okmány kiadásának fő célja volt, hogy a NATO által végrehajtott béketámogató

hadműveletek tervezésében részt vevő parancsnokok és törzsek részére általános tervezési útmutatókat adjon. Ezen okmány sokat segített mind a NATO, mind a résztvevő partnerországok tisztjeinek, támogatta a NATO Legfelsőbb Parancsnokságot is a hadműveletek végrehajtási sorrendje tervének elkészítéséhez szükséges „nagybani elgondolás” kialakításában. Lehetővé tette a hadászati, a hadműveleti és a harcászati szinteken folyó párhuzamos munkamódszer szerinti tervezést. Az első végrehajtásra vonatkozó politikai irányelvek kiadására 1995 júliusában került sor, a másodikra 1995. november 25-én, majd az ekkor még IFOR tevékenységétől kezdve folyamatosan.

A jövőben a hasonló békétámogató hadműveletek végrehajtására szükséges felkészülni. Ezen hadműveletek végrehajtása sok-sok nézőpont mérlegelését teszi szükségessé, mely következetes megközelítést igényel. A jövőben a kiadott 327-es számú direktíva átvizsgálásra szorul, amit a doktrína átvizsgálása követ majd, bár az főbb tételeit tekintve nem fog megváltozni. Mindezek után, a Hadműveleti tervezési irányelvek végleges formába öntését is szükséges elvégezni.

Az elmondottakat összegezve: a békétámogató hadműveletekben a partnerországok részvétele nagy előnyökkel járt és bőséges tapasztalatokat szolgáltatott. Nem szabad elfelejtkezni ezekről, hanem a doktrína szerves részeivé szükséges tenni. Mindkét okmány jó kiindulási alapul szolgál a jövőre nézve.

A békétámogató műveletekkel kapcsolatos februári konferencia a NATO hadműveleti szintű tervezését végző szervezet felépítését is áttekintette.

A békétámogató műveletek, a egyes összetételű közös alkalmi kötelékek tevékenységének tervezése és végrehajtása egyaránt megkövetelheti a

gyorsreagálású erők alkalmazását és a tevékenység feltételeinek megteremtése érdekében a régió kívül eső, más régiókból vagy alrégiókból szükséges különböző megerősítések végrehajtását is.

Ezeknek a feladatoknak a sikeres teljesítése szinte minden egyes alkalommal szükségessé teszi a NATO különböző szervezeteinek teljes egészére kiterjedő méretű tevékenység tervezését és végrehajtását. Ezért a BI-MNC szervezetén belül létező hadműveleti szintű tervezést végző csoport 1994 májusától – megalakításától – kezdve a különböző, más vezetési szinteken lévő hasonló szervezetek beosztott állományának a szükséges mértékben való bevonásával és kijelölésével kiegészítésre kerülhet. Ezen állományt minden esetben ugyancsak ideiglenes jelleggel a pillanatnyi követelményektől függően, viszont a tevékenység tervezése érdekében minden esetben létrehozásra kerülő hadműveleti tervező munkacsoportba (Operational Planning Working Group–OPWG) vonják össze.

Ezzel kiküszöbölték a Hadműveleti tervezési irányelvek című okmánynak a különböző tervezési és végrehajtási szintű tevékenységek összehangolására vonatkozó hiányosságait. A munkacsoport kijelölése és tevékenysége a tervezés és vezetés rugalmasságát biztosítja, amely az egyes személyek részéről, a különböző vezetési szinteken való tevékenység képességét követeli meg. A tervezésben részt vevő állomány kijelölése és megfelelő munkája biztosítja a különböző vezetési szinteken végzett hadműveleti szintű tervezéssel járó tevékenységek összehangolását és ezek után a tervek egységes végrehajtását is. A hadműveleti tervező munkacsoport létrehozása biztosítja a legalacsonyabb szintű békétámogató hadművelet és az agresszió elleni bármilyen közösen végrehajtott más, egyéb hadművelet tervezésének és végrehajtásának feltételeit is. A Katonai

Bizottság által kiadott MC-133 dokumentum rögzítette, hogy a munkacsoport az új hadművelati szintű tervezés alapvető eleme.

A tanácskozáson megfogalmazásra kerültek a NATO hadművelati szintű tervezésével szemben támasztott alapvető követelmények is az alábbiak szerint:

- a NATO által tervezett és végrehajtott katonai tevékenységek, hadműveletek minden részletére kiterjedő egységes megközelítésének szükségessége;
- a különböző fegyveres erők aktivizálásának és tevékenységének jóváhagyására vonatkozó folyamatnak a jelenlegi követelményekhez való igazítása;
- az új szerkezeti átalakítással kapcsolatos tevékenység ügyeinek intézéséért felelős intézmény a kéttagú NATO Főparancsnokság.

A szerkezeti felépítés megváltozása indokoltá teszi a dokumentumok szerkezeti felépítésének, egymáshoz való kapcsolódásának változtatását is.

Első helyen szerepelnek azok a dokumentumok, amelyek a NATO hadászati elgondolásával kapcsolatos elképzeléseket rögzítik és kiadásuk a Katonai Bizottság jogkörébe tartozik. E dokumentumok között található többek között az MC-133 jelzésű is. Ezen utóbbinak a felülvizsgálatát követően újra meghatározásra került a különböző konkrét hadművelati terveket jóváhagyó személyek köre. Magát a dokumentumot azonban nem a Katonai Bizottság hagyja jóvá, mint eddig, és megszűntek az általános tervek készítésére vonatkozó irányelvek is. A dokumentum az elkészítését követően csupán kibővült az egyes nemzetek által tett megjegyzésekkel, ami az egyes nemzeteknek véleményezésre való megküldése után vált lehetővé.

A második szerkezeti elem az előzetesen jóváhagyott tervek csoportja, amelyek között megtalálhatók a kéttagú NATO Fő-

parancsnokság új hadművelati tervezési irányelvei, valamint a különböző szerepkörök tervezésének irányelvei (Functional Planning Guidelines-FPGS) dokumentumok és az előzetesen jóváhagyott tervek végkövetkeztetései, eredményei. Ezen utóbbiak az előre nem tervezhető események tervezéséhez kapcsolódó és az ilyen esetekben végrehajtásra kerülő kiegészítő tervezés kezdeti információit tartalmazzák. A hadművelati tervezési irányelvek négy fejezetből álló dokumentum, amelynek első fejezetében a hadászati irányelvek, a másodikban a tervezési irányelvek, a harmadikban a tervezési eljárások és előírások, illetve a negyedikben a különböző tervek és egyezmények gyűjteményes felsorolása található. A szerepkörök tervezési irányelvei elbeszélő vagy vázlatos formában, különböző ajánlások megtételével, illetve tervezési példák bemutatásával segíti a tervezők és végrehajtók tevékenységét.

A harmadik szerkezeti elem a végrehajtás tervezésének csoportjába tartozó okmányok, amelyek a különböző válságok kezelése során végrehajtásra kerülő konkrét műveletek, tevékenységek, hadműveletek terveinek és azok egyes részeinek csoportját jelentik.

A negyedik szerkezeti elem azon segédeszközök csoportja, amelyeket a hadművelati szintű tervezést végzők segítségül használhatnak fel munkájuk során. Ezek a tervezés végrehajtását segítő különböző egyezmények, például a csapatok csoportosításainak a létrehozására vonatkozó elgondolás kialakítását segíti elő a csapatok beazonosításának rendszere (Force Identification System), amely különböző információkat tartalmazó segédletekből áll. Habár ezen segédeszközök formálisan nem képezik önálló részét az új szerkezeti felépítésnek, mégis ahhoz kapcsolódva nagyon fontos szerepet töltenek be. Idetartoznak

a különböző tevékenységekre vonatkozó elgondolások, a tervezés folyamatában keletkezett tapasztalatok, amit maga a tervezés rendszere használ és módosít. Az egyezményekben rögzített eljárásokra külön terveket készíteni nem kell, csak akkor, ha az egyes tevékenységekre az irányelvek megfelelő fejezetében nincs útmutatás, vagy ha a különböző feladatok végrehajtásához egyazon szervezet tevékenysége lenne szükséges. Ez utóbbi esetben az elsőbbség megállapítása érdekében van szükség az egyezmény módosítására és újbóli aláírására. A csapatok beazonosítási rendszere már a NATO légierő, a szárazföldi csapatok és a haditengerészet jelenleg is használható közös adatbázisára épül.

A dokumentumok új szerkezeti felépítésének végső elemét, a Katonai Bizottság és a NATO regionális, alregionális szintű főparancsnokságai, az egyesített és a haderőnemi vezérkarok által is kiadásra kerülő *hadművelési direktívák* csoportja képezi. Ezek a különböző parancsnokoknak minden formális kényszer nélkülöző feladatszabásához szükséges iránymutatást, értelmezési segítségnyújtást tartalmaznak a közvetlen alárendeltjeik részére. Kézhezvételüktől fogva a parancsnokok megőrizhetik a számukra kijelölt hadművelési feladat végrehajtásában az ehhez szükséges és tetszés szerinti rugalmasságot. A hadművelési direktívák kapcsolják össze a különböző regionális és alregionális szintű egyesített vezérkarok tevékenységét, valamint a közvetlen alárendeltségben lévő haderőnemi vezérkarokat is, és ezáltal biztosítva van a tervezés egységes elgondolás alapján és folyamatban történő végrehajtása. Ez utóbbi megállapítás nem kis eredményre utal, ami az átszervezés következtében beállt változásokat illeti. A BALTAP haderőnemi vezérkarként például kapcsolatban állhat az AFCENT és az AFNORTHWEST

egyesített vezérkarokkal egyaránt, noha az előbbi közvetlen alárendeltségébe tartozik. Ebben az esetben a BALTAP tevékenységére vonatkozó hadművelési direktívában foglaltakat – amelyeket mindkét nevezett egyesített vezérkar kiad – a kéttagú NATO Főparancsnokságnak szükséges egyeztetni, hogy mennyiben térnek el egymástól és mennyiben felelnek meg a hadművelési tervezési irányelvek alapján megfogalmazott felsőbb szintű direktívának. Az egyesített vezérkarok által kiadott hadművelési direktívákat regionális tervezési irányelveknek (Regional Planning Guides–RPG), a haderőnemi vezérkarok által kiadott hasonló dokumentumokat pedig sajátos tervezési irányelveknek (Specific Planning Guides–SPG) nevezik a megkülönböztetés céljából.

A hadászati szintű tervezés folyamata az Észak-atlanti Tanács és/vagy a Védelmi Tervező Bizottság (Defence Planning Committee–DPC) tevékenységével veszi kezdetét, amely az alárendelt katonai vezetők, a parancsnokok részére politikai irányelveket és a harctevékenység végrehajtására vonatkozó hadászati szintű – tulajdonképpen egy hadjárat végrehajtása elé állított – célokat határozza meg a direktívában. Ez utóbbi egy általánosságban használatos kifejezés a folyamat megkezdésére vonatkozóan, amelyet a SACEUR többször „hadászati irányelvek” jelzővel illetett (például az IFOR tevékenységének tervezésekor).

A folyamat következő eleme a célok alapján a különböző rendeltetések, küldetések meghatározása, vagyis annak rögzítése, hogy egy, a válság kezelésében részt vevő szervezet milyen követelményeknek kell, hogy megfeleljen. Ebben a hadászati célokkal együtt kiadott hadászati értékelés, mint segédeszköz, hasznos segítséget nyújthat.

Amennyiben a hadászati értékelés

alapján meghatározott rendeltetéseket (küldetéseket) az előljáró jóváhagyja, a parancsnoki tervezésre vonatkozó irányelvek meghatározása következik. Ebben a szakaszban dől el, hogy a már előzetesen elkészített műveleti/harc-tevékenységi tervek közül melyeknek a részleteit szükséges kidolgozni, átdolgozni, kiegészíteni a kapcsolódó biztosítási tervekkel egyetemben. Ez a szakasz a szükséges tervek kidolgozására és a hadjárat során végrehajtásra kerülő különböző hadműveletek sorrendjére vonatkozó elgondolás kialakításának szakasza.

Ezt követi az elgondolás felülvizsgálatának szakasza, amely elsősorban azért fontos, mivel az egyes tervek érvényessége a gyorsan változó körülmények miatt korlátozott idejű. Ezenkívül olyan esemény is bekövetkezhet, amely miatt változtatni szükséges a terv

egyes részleteiben, ezért szükséges azt a végrehajtás előtt a gyakorlat próbájának is alávetni. Ezt a tevékenységet, vagyis a gyakorlást, annak esetleg többszöri végrehajtása során is értékelik, mely értékelés végkövetkeztetései a vezetési folyamat kezdetére kerülnek vissza. Az értékelés végkövetkeztetései a terv felülvizsgálatát és esetleges megváltoztatását is eredményezhetik, vagyis ily módon a végrehajtásra vonatkozó döntés módosítható, ami a végrehajthatóság szempontjainak teljes mértékű figyelembevételét jelenti.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Compendium of lectures, Volume II
2. Information Package and Compendium of lectures Volume I.

Pályázatok ismertetése

Az 1997. évi pályázatok eredményeiről a *Hadtudomány* 1998. évi 1. számában tájékoztattuk olvasóinkat. Célunk, hogy a szélesebb érdeklődésre számot tartó pályamunkákat – hasznosításuk elősegítése érdekében – megismertessük olvasóinkkal. A célszerű módszer az lenne, ha a szerzők cikkesítenék tanulmányaikat, tömören összefoglalnák ezek lényegét. Erre azonban a pályázók többsége nem vállalkozik.

Az 1. számban közöltük Kiss Lajos: *Az éjszakai határőrizet tapasztalatai* című írását, amely a határőr szakosztály pályázatán első díjat nyert tanulmányának cikkesített változata. A 2. számban három kiválasztott tanulmányt ismertetiünk. Az ismertetések rövid tartalmi kivonatot és esetenként kritikai észrevételeket tartalmaznak. Azon olvasóink, akik teljes terjedelmükben meg kívánják ismerni a pályamunkákat, a titkárságon azokat megkaphatják.

Horvát András–Fodor József

NATO-kompatibilis gépesített dandár szervezete, vezetési rendszere

A honvédség diszlokációjában a 80-as évek második felében jelentek meg a dandárszervezetek. Az elmúlt közel 10 év alatt sok tapasztalat halmozódott fel a szervezetek kialakításával, állományával, struktúrájával, harci-technikai eszközeivel és alkalmazásával kapcsolatban. Sok bírálat is érte a dandár létrehozását, szervezetét és alkalmazását. Mégis sokan egyetértenek azzal az állásponttal, hogy a dandár létrehozásával a honvédség elindult egy olyan úton, amelyen ha nem is problémamentesen, de sikeresen halad előre. A NATO-csatlakozás jegyében ez a folyamat felgyorsult. Ma olyan szervezet létrehozása a cél, amely – ha szükséges – képes a NATO keretein belül, szorosan együttműködve a szövetséges csapatokkal, a reá háruló feladatok megoldására.

A feladat tehát nem kisebb, mint egy olyan gépesített dandár szervezeté-

nek és vezetési rendszerének létrehozása, amely képes a NATO alárendeltségében feladatokat megoldani, a szövetséges csapatokkal együttműködni és a harc feladatot értelmezni, feldolgozni, az elfogadott elhatározást végrehajtani.

A szerzők célul tűzték ki:

- két változatban ajánlás megfogalmazását a gépesített (gépkocsizó lövész-, harckocsi-) dandár struktúrájára és szervezetére;
- javaslat kidolgozását a dandár vezető szerveinek struktúrájára;
- ajánlások megfogalmazását a parancsnoki és a törzsmunka rendjének megújítására.

Az *első fejezet* a gépesített dandár jelenlegi szervezetét elemzi. Felsorolja szervezeti elemeit, majd az összefegyvernemi szervezeti elemek, mindenekelőtt a gépesített zászlóaljak képességeit vizsgálja támadásban és védelemben. Felvázolja a támadásban alkalmazható harcrendváltozatokat és a tűzlehetőségekből kiindulva sok számvetéssel és táblázattal igazolja az áttörési sáv lehetséges szélességét. Külön vizsgálja a harckocsizászló-

alj képességét és alkalmazásának lehetséges módjait. Végül összegezi a dandár harci lehetőségeit egy kiválasztott harcrend esetén.

A dandár védelemben történő alkalmazását is a gépesített zászlóalj képességeinek vizsgálatával kezdi. Számvetések alapján arra a következtetésre jut, hogy a zászlóalj kétlépcsős harcrend esetén elméletileg 4652 m, egylépcsős harcrendben pedig 6203 m széles terepszakaszon képes az ellenség gyalogsági rohamát feltartóztatni. A következő vizsgálandó kérdés a zászlóalj hatékonysága az ellenség harcrendjében támadó harcokcsik és gyengén páncélozott célok megsemmisítésében. A számítások alapján a szerzők arra a következtetésre jutnak, hogy egy teljesen feltöltött zászlóalj képes 50%-os veszteséget okozni az ellenségnek harcokcsikban, ami elégséges a további támadási szándékról való lemondás kikényszerítéséhez.

A dandár összegezett képességeit úgy értékelik, hogy jelenlegi szervezetével és technikai eszközeivel szükség esetén alkalmas a korszerű viszonyok közötti harcra. Képessége az ellenség tűzzel való pusztítása terén azonban alacsony, ennek következtében nőhetnek a veszteségei. A tűzzel való pusztítás drágább, de embert kímélő módszere – nevezetesen hogy támadásban a tevékenység előkészítése során, védelemben a távoli megközelítési utakon pusztítsuk az ellenséget – megfelelő eszközök hiányában jelenleg nem megoldott. A megoldást az jelentené, ha egy-két dandár NATO-alárendeltségbe kerülne, mert akkor a NATO-elveknek megfelelő támogatást kapna attól a hadosztálytól vagy hadtesttől, amelyik alárendeltségében folytatná harctevékenységet. A NATO alárendeltségébe kerülő dandárt egyébként is jelentősen meg kellene erősíteni. A NATO-alárendeltségébe tervezett kötelékek esetében jelentős ellátási és szál-

lítási gondok is adódhatnak. A belépést követően a NATO-szabályok bevezetése ezen a téren is célszerű lenne.

A második fejezet a gépesített (páncélos-) dandár javasolt szervezetét ismerteti. Mielőtt a konkrét kérdésre választ adna, ismerteti az USA gépesített dandár, továbbá a Bundeswehr páncélgránátos- és páncélosadosztály szervezetét és harci lehetőségeit, majd ezekből következtetéseket von le. Megállapítja, hogy az USA és a Bundeswehr magasabbegységei és alegységei más-más szervezeti tagozódásban és felépítésben egyaránt korszerű összefegyvernemi magasabbegységek és alegységek.

A haderő nagyságát figyelembe véve talán a Bundeswehr páncélgránátos- vagy páncélosdandár szervezete áll közelebb hozzánk. Nem szükséges teljes mértékben átvennünk egyik szervezeti formát sem, hiszen a NATO két vezető hatalmának csapatai között is jelentős eltérések vannak. A meglevő szervezeti formákból is kialakítható korszerű csapatszervezet.

A javasolt szervezeti struktúrát két változatban dolgozták ki. Az *A változat* szerint a lövészraj állománya a tervezett új harceszközök kezelőivel bővülne. A század megmaradna hármastagozódású szervezetben. A zászlóalj állományában olyan új alegységek is megjelennek, melyeket eddig csak megerősítésként kaphatott: a 85 mm-es öj. aut. av. ü., a pct. sz., az aut. gránátvető sz. és a légvédelmi lövésszakasz. A dandár állományába 3 gl. z. és 1 hk. z. kerülne, de növelnék a biztosító és ellátó, továbbá a támogató alegységeket és ezek képességeit is. A *B változat* kisebb képességekkel számol: a gl. z. állományába nem tartozna hk. szd., a hk. z.-ba nem szerveznének gl. szd.-ot és a páncéltörő ütegben három helyett két-két páncéltörő szakasz lenne. A csökkentett állománynak és fegyverzetnek megfelelően csökkenének a dandár képességei is.

A harmadik fejezet a gépesített dandár vezetési rendszerével foglalkozik. Meghatározza a fogalmakat, a vezetési rendszerét és ennek összetevőit, leírja a vezetési szervek struktúráját és ezek feladatait, majd az elhatározás meghozatalának folyamatát. Meg kell jegyezni, hogy ez a fejezet a bírálók – dr. Szternák György és dr. Hajdú István – észrevételei alapján is kevés új gondolatot tartalmaz, nem eléggé kimunkált. A szerzők adósak maradtak a tanulmány bevezetőjében általuk megfogalmazott azon célok teljesítésével, amik a szellemi kompatibilitás, a parancsnoki és törzsmunka filozófiájának és gyakorlati módszereinek adaptálását és hazai megvalósítását lennének hivatva elősegíteni.

Szabó György

A honvédség modernizációjának lehetséges útjai és megoldásának irányai a parancsnoki és a törzsmunka terén a NATO-hoz való csatlakozás időszakában

Elfogadott tény, hogy a NATO-országok katonai szervezeteit másképpen vezetik, mint a mieinket. A másfajta módon való vezetés, minden ellenkező híreszteléssel szemben, egyáltalán nem az alkalmazott technikai eszközök korszerűségén múlik, hanem az eltérő hadviselési koncepcióból fakadó elvi különbségeken. A NATO-csapatokat úgynevezett célorientált intézkedésekkel, parancsokkal vezetik. Ennek az a lényege, hogy az alárendelt megismeri két szinttel felfelé az előljárók elgondolását, a végső célt, amit teljesítenie kell és információkat kap az együttműködés irányairól, a támogatás mértékéről. A nyugatiak a volt VSZ-országok hadviselési módszerét „attrition”-nek – felörlőnek nevezik. Ez nem ala-

csonyabb rendű mint az övék, amit „mobile Warfare” – mozgékonyak – hívnak, viszont rengeteg eszköz és élőerő szükséges az eredményes alkalmazáshoz.

Az 1. fejezet az amerikai doktrína változásainak történelmi okaival foglalkozik. Vázlatosan felsorolja azokat az okokat, amelyek kiváltották az FM 100-5 szabályzat ismétlődő módosításait, vagyis a szárazföldi haderő alkalmazásában időről időre bekövetkezett változásokat. Meg kell azonban jegyezni, hogy a változások indítékainak és tárgyának bemutatása igen vázlatos, nincs szoros összefüggésben a tárgyalt témával.

A 2. fejezetben a szerző a NATO-parancsnokságok és törzsek felépítését és funkcionális feladatait vizsgálja. Leírja a háború szintjeinek meghatározását, továbbá a kapcsolódó fogalmakat. A parancsnoki és a vezetési rendszer bemutatásakor szakít az előző rész általános fogalmi rendszerével és a továbbiakban csak az amerikai hadosztály és alárendeltjei vezetési rendszerét igyekszik bemutatni. Felsorolja a hadosztály vezetési pontjait, leírja azok rendeltetését és a harcálláspontokon dolgozó vezetési csoportok összetételét, némelyiknél utal azok feladataira is. A következő rész a dandár vezetési pontjaival foglalkozik. Felsorolja a különböző vezetési csoportokba tartozókat és egy-egy mondatban meghatározza azok feladatait. A fejezet utolsó részében a zászlóalj-harcálláspont feladatával foglalkozik, felsorolja az ott dolgozó szolgálati személyeket.

A 3. fejezet címe a tervezés, valójában a feladattisztázással és az időszámvetéssel foglalkozik. A feladattisztázás elemei a szerző szerint: az adatgyűjtés, a feltételezések, az előljáró feladatának és elgondolásának elemzése és végül a parancsnoki iránymutatás kiadása.

Az adatgyűjtés a hadszíntér, a terep, az időjárás, az ellenségről megis-

mert információk, a saját állomány helyzetének, a sugárhelyzetnek és egyéb tényezőknek az értékelését foglalja magába. A feltételezések résztárgyalása többségében általános, vezetési szintektől független megállapítások felsorolásából áll, így csak következtetni lehet a mondanivaló lényegére. Részletesebben foglalkozik az előjáró feladatának és szándékának tisztázásával. A fejezet befejező része a parancsnoki útmutató tartalmi kérdéseit sorolja fel, kitér ezek értelmezésére és alkalmazásuk helyzettől függő változásaira.

A tanulmány záró részében a szerző a harcmező-felderítés előkészítését, az elhatározás meghozatalát, a harcparancs és a parancsnoki intézkedések kiadását tárgyalja. A vázlatok jól kiegészítik az egyes fejezetek tartalmát.

A tanulmány a szakmai bírálók – dr. Héjja István és dr. Mórocz Lajos – véleménye szerint is csak részben teljesíti a címében kitűzött feladatot, hogy ti. segítse elő „a honvédség modernizációjának lehetséges útjait és megoldásának irányait a parancsnoki és törzsmunka terén a NATO-hoz való csatlakozás időszakában...” A szerző arra szorítkozott, hogy felvázolja a NATO-ban, de főleg az amerikai haderőben alkalmazott harcvezetési pontokat, azok feladatait, állományát és a parancsnoki munka folyamatát az elhatározás meghozatalában. Nem ismerteti azonban az MH gyakorlatában található eltérő elemeket, nem foglal állást abban, hogy a NATO (USA) csapatvezetésének módjait milyen mértékben kellene meghonosítani a mi harcászati vezető szerveinkben és ezeknek milyen hatása lehet a vezetés struktúrájára és módszereire; hogyan kell megteremteni a bevezetőben vázolt szellemi kompatibilitást.

A tanulmány a kritikai észrevételek mellett is figyelemre méltó munka, nem lezárt téma, még további kutatást igényel.

Dr. Gáspár Tibor

A haditechnikai eszközök technikai kiszolgálási rendszere korszerűsítésének lehetőségei

A honvédelmi kiadások hosszú évek óta történő visszafogása jelentősen kihatott a hadsereg haditechnikai eszközeinek színvonalára, technikai állapotára. Technikai eszközrendszerünk heterogénné vált, egy része korszerű, más része kevésbé korszerű, jelentős hányad erkölcsileg elavult, vagy fizikailag elhasználódott.

A haderő-átalakítás több, kedvezőtlen hatást gyakorolt a technikai biztosítási rendszerre. Jól működő javítószervezetek kerültek felszámolásra, a haditechnikai eszközcsökkenést meghaladóan csökkent a javítókapacitás. Nagyon sok jó szakember hagyta el a hadsereget. Az átcsoportosítások következményeként sok lekonzervált technikai eszközt kellett megmozgatni, ami jelentős új konzerválási igényt támasztott a szűkös kapacitás mellett.

A fenti körülmények oda vezettek, hogy a fegyverzeti és technikai integrációval bevezetett egységes technikai kiszolgálási rendszer gyakorlatilag nem funkcionál. Ezt felismerve sürgető igényként jelentkezik egy olyan javítási rendszer kidolgozása és bevezetése, ami megállíthatja a technikai eszközök állapotának romlását és megteremti egy NATO-kompatibilis technikai kiszolgáló-javító rendszer alapjait.

Az 1. fejezet a téma eddigi kutatási eredményeit foglalja össze. A fejezet első része a technikai biztosítási rendszert befolyásoló változásokat elemzi. Ezt követően összefoglalja az eddigi kutatási eredményeket, majd ismerteti a külföldi tapasztalatokat. Végül a NATO-csatlakozással kapcsolatos feladatokat ismer-

teti. A fejezet végén levont következtetések között megállapítja:

- A technikai biztosítás rendszerét befolyásoló változások alapvetően negatív hatást váltottak ki. A jogszabályi előrelépés mellett a hadseregcsökkenés alapjaiban érintette a technikai biztosítás rendszerét. Az elmúlt években lényegesen csökkent a javítókapacitás. A költségvetési megszorítások miatt romlottak a feltételek. Ezek következménye a jelenlegi technikai biztosítási rendszer működőképtelenné válása. Sürgős döntések kellenének egy működőképes rendszer létrehozása érdekében.
- A témával foglalkozó kutatók az elmúlt években több olyan eredményt produkáltak, amelyek hasznosíthatók egy új technikai biztosítási rendszer felépítésénél. Az új rendszer kidolgozását nem a nulláról kell kezdenünk.
- A külföldi tapasztalatok alapján megállapítható, hogy a vizsgált országokban működő rendszerek nagyobb kapacitással és jobb anyagi feltételekkel rendelkeznek. Kész megoldás nem vehető át sehonnan sem, de egyes elemek beépíthetők a magyar sajátosságoknak megfelelő rendszerbe. A javítás oldaláról célszerű megközelíteni a jelenlegi helyzetből kivezető rendszer felépítését.
- A NATO-csatlakozással kapcsolatban követelmény, hogy az új technikai biztosítási rendszernek biztosítania kell az együttműködésre kijelölt alegységek technikai eszközeinek folyamatos hadrafoghatóságát. Olyan rendszert célszerű felépíteni, ami a lehető leggazdaságosabban biztosítja a jelenlegi eszközök hadrafoghatóságát, az új NATO-kompatibilis eszközök esetében pedig alkalmas a NATO-ban már elfogadott technikai biztosítási eljárások befogadására.

A 2. fejezetben a szerző a jelenlegi techni-

kai biztosítási rendszert elemzi. Leírja a rendszer lényegét és célját, a működési feltételeket és végül az alábbi következtetéseket vonja le.

- A javítókapacitások drasztikus csökkenése miatt kritikus helyzet alakult ki az eszközök hadrafoghatóságának biztosítása területén.
- A rendszerbe lépett új technikai eszközök (MiG–29, BTR–80, BTR–80/A, T–72, METISZ) nem eredményeztek javulást, a jelenlegi rendszer nem tud prioritást biztosítani ezekre a területekre. Félő, hogy – az elégtelen technikai biztosítás miatt – ezen eszközök is gyors romlásnak indulnak.
- Alapvető gond nem az adott eszköz technikai állapotával van, hanem az egész rendszer nem funkcionál megfelelően.
- Az állományarányok változása – a tiszti és a közalkalmazotti állomány csökkenése, a sorállomány növekedése – még inkább rontja a megmaradt javítószervek lehetőségeit.

A 3. fejezet a javasolt technikai biztosítási rendszer leírását tartalmazza. Ennek részei: a rendszer általános leírása, a rendszeresítés, az üzemeltetés technikai biztosítása, a tárolás, a javítás, a fenntartási anyagbiztosítás, a szakkiképzés és a selejtezés. A fejezet következő részében a szerző az általa javasolt javítási alrendszer elvi felépítést, majd a haditechnikai eszközök felosztását ismerteti javítási igény szempontjából. Az alrendszert a következő szintekre javasolja felosztani: csapattagozatú, magasabbtagozatú és központi tagozatú javítási szint. A levonható következtetéseket és a megvalósítás érdekében tett javaslatokat ismerteti. Végül a tanulmány összegezett következtetéseit ismerhetjük meg. A tanulmányt terjedelmes jegyzet, ábrák és táblázatok egészítik ki.

Zimits Rezső

Ravasz István: Erdély mint hadszíntér – 1944

Egy társaság, ráadásul tudományos társaság értékét, társadalmi elfogadottságát nagyrészt a tagjai által a nagyközönség asztalára helyezett alkotások száma és minősége határozza meg. Ezért kell – így, parancsoló módon fogalmazva – különös gonddal figyelni minden, körünkben készített alkotásra. Számon tartani, értékelni, propagálni, támogatni minden lehetséges eszközzel, hogy mind szélesebb rétegekhez eljutva ismerjék meg. Külön öröm, ha a kritikus fontos alkotásról adhat számot, *Ravasz István: Erdély mint hadszíntér – 1944* című monográfiája pedig vitathatatlanul az! Nemcsak azért, mert szinte eddig teljesen ismeretlen területet tárt föl. Napjainkban hadtörténezeink felületesen, néhány oldalba sűrítve, az események felületein mozogva, általánosságokat írva foglalkoztak az erdélyi eseményekkel, pedig – nem tartom túlzásnak e kijelentésem – alapjaiban határozták meg a magyarországi hadszíntéren folyó későbbi hadműveleteket. Hanem azért is, mert az erdélyi harcok a most százötven éves honvédségünk történetének vitathatatlanul megbecsülésre, fokozott figyelemre méltó lapjai közé tartoznak.

A monográfia elismerésre méltó precizitással, a témához kapcsolódó szinte összes részlet föltárásával és *átgondolt, egységes kompozícióba, feszes egységbe szervezve nyújt át* fogó és napjainkig aktuális képet az olvasó számára. Történezsnek, érdeklődő laikusnak egyaránt. Nem túlzás az „aktuális” jelző. A könyv

– a már említett magas színvonalú történelmi áttekintésen túlmenően – ma hasznosítható harcászati tapasztalatok tárháza is egyben.

Ravasz István hadtörténész, az „új generáció” kiemelkedő tagját, azt hiszem, nem kell bemutatnom. Társaságunk egyik legdinamikusabb szakosztályának, a hadtörténetinek volt éveken keresztül megbecsült titkára. Több jelentős mű, így a társaságunk gondozásában megjelent *Magyarország a második világháborúban* című sikeres lexikon szerkesztője. Elhíresült beceneve „Lexikonos Ravasz” is jelzi műve népszerűségét! És már szerkeszti a következőt, az első világháborúról szólót.

Mostani könyve – az „Erdély...” – több mint egy évtizednyi megfeszített munka eredménye. E hatalmas erőfeszítésbe beletartozik – többek között – a román nyelvvel való ismerkedés is.

A monográfia valóban „fehér foltot” fest színesre a történelemtudomány atlaszában. Feltehetően politikai szemérmességből az elmúlt fél évszázadban igazán mélyre nem nagyon mert egyetlen történészünk sem leásni, ha Erdély 1944–1945. évi történelméről volt szó. A 2. magyar hadsereg és főleg a székely határőrség harcai elsikkadtak, vagy csupán érintőlegesen foglalkoztak vele, ha a politikai események jobb megvilágításához szükségessé vált.

1944 nyarán az 1. magyar hadsereg védelmi harcai meghíúsították a Vörös Hadsereg vezetésének eredeti elképzelé-

sét. A rövidebb úton, az úgynevezett „orosz kapun” (a Kárpátok Uzsoki- és a Tatár-hágó közötti szakasza) betörni Magyarországra, kijutni az Alföldre és előretörni Budapest–Bécs irányába. A kudarc következményeként délnek fordultak: Románián a „brassói kapun” keresztül törni át a Kárpátokon, és „mellesleg” elfoglalni a Balkán jelentős részét is.

A tőmörség, a lényeg megragadása vitathatatlan érdeme az egész műnek! A Vörös Hadsereg 1944. augusztus 20-i offenzívájával indítja el az eseményeket. Az augusztus 23-ai, kitűnően megszervezett és sikeres román kiugrás katasztrófába sodorta a német Dél-Ukrajna Hadseregcsoportot. Védelme összeomlott. A román csapatok letették a fegyvert, a hátszágban lévők pedig szembefordultak a németekkel, akiknek maradványai a Kárpátok irányába, magyar területre igyekeztek áttörni vagy menekülni.

A szerző pontosan fölvezet a magyar politikai vezetés és Horthy Miklós felelősségét. *A román kiugrás oly kedvező helyzetet teremtett Magyarország számára az azonnali fegyverszünetre, amilyent a történelem legfeljebb egyszer, azt is nagyon ritkán kínál fel!* Arról nem is beszélve, hogy 1943-ban a Kállay-kormány már kötött a britekkel egy előzetes fegyverszüneti megállapodást. Átadom a szót a szerzőnek: „Pusztán a katonai erőviszonyok lehetővé tették volna a magyar kiugrást is, a románt követő néhány napban. Ez esetben Magyarország (továbbra is) azonos oldalon marad, mint Románia. Eből következik, hogy Románia hiába szeretne volna (ha egyáltalán az előzetes fegyverszüneti feltételek nyomán lejut idáig) fegyverrel is visszaszerezni az 1940-ben elvesztett területeit...”

Sztálin gyakorlatilag közömbös volt mind a magyar, mind a román érdekekkel szemben. A szövetségesek és Szovjetunió szempontjából egyedül az volt lényeges, hogy Magyarország szembe-

fordul-e Németországgal, vagy tovább harcol a német oldalon. A többi ismert. Tovább harcolt és a néhány napos kedvező pillanat többé soha sem tért vissza!

A monográfia azonban elsősorban nem politikai kérdésekkel, hanem *a katonai események, hadműveletek leírásával foglalkozik*. Az augusztus 20-án megkezdett hadműveletet egészen a tordai csata befejezéséig, október 9–10-éig tekintti át. Erdély kiürítését és a harcok áttevődését a mai Magyarországra már nem tárgyalja. A könyv a hadműveletek öt nagyobb ütemét mutatja be. Az első: a román kiugrást követő napok eseményei. A német összeomlás, a magyar ellenlépések, a honvédevezérkar intézkedései és az erdélyi 2. magyar hadsereg föllállítása a kolozsvári IX. hadtest bázisán. Ezt követi a szétvert német hadseregcsoport visszavonulásának, visszaözlésének (Erdélybe, Magyarországra), az új védővonal elfoglalásának, kialakításának és a Keleti-Kárpátokban 1944. augusztus végétől szeptember elejéig vívott védelmi harcoknak a leírása.

A harmadik nagyobb egység a Székelyföld kiürítése. A negyedik: a 2. magyar hadsereg támadása Dél-Erdélyben, majd a beérkező szovjet csapatok és az addig ott harcoló román csapatok túl ereje előli visszavonulása a Maros–Aranyos vonalára és ezzel párhuzamosan a 6. és a 8. német hadseregek védelmi harcai Észak-Erdélyben. És végül az egész erdélyi hadművelet-sorozatban kulcsszerepet játszó, Kolozsvár előterében megvívott tordai csata története. A közel három hétig szívsós és végső soron sikeres magyar – és német – védelem kényszerítette rá a Vörös Hadsereg vezérkarát, hogy föladja az Észak-Erdélyben harcoló magyar–német csapatok bekerítésének tervét és Arad–Szeged–Dél-Alföld irányába fordítsa támadásának irányát.

Ravasz István *pontosan és nagyon szemléletesen rajzolja meg az egyes ütközeteket*. Először a hadműveleti elgondolá-

sokat mutatja be és innen tér át a hadseregek, hadtestek, hadosztályok, ritkábban az ezredek harcainak fölvázolására. Mint már említettem: stílusa tömör, néha kissé száraznak is tűnik. Érezhetően nem „kilóra” dolgozik. Minden mondatában tények, gondolatok rejtőznek. Nem könnyű olvasmány! Komoly figyelemösszpontosítást kíván az olvasótól. A téma kibontásakor nem annyira a kronológiát, inkább az események logikáját követi. Irodalmi hasonlattal élve, úgy tűnt nekem, mintha a klasszikus hőseposz szerkezeti fölépítését követve írta volna meg könyvét. Kezdve a konfliktus bemutatásával, a hősök megrajzolásával, majd folytatva a „seregek fölvonultatásával”, a konfliktus kibontásával... és így tovább.

Kiváló érzékkel kerül el minden „mítosz”. Nem véletlenül használom e szót. Erdély kapcsán bőven terem ma is számtalan magyar–román „mítosz” a történelmi valóság helyett. És természetesen a Vörös Hadsereg sem volt mentes a legendáktól. Bármelyik oldalát nézzük is a kérdésnek, bárhonnan származzanak is e mítoszok, gyakorlatilag tág teret adtak a túlzó, nacionalista, sőt sovíniszta felhangoknak. Ravasz István előítéletektől mentes, tárgyilagos és elfogulatlan. Ezért is tartom alapvető fontosságú hadtörténelmi alkotásnak. Kisajátíthatatlan bármilyen irányú, célzatú politikai törekvés számára, legyen az magyar, román, vagy akár orosz és tartozzon bármelyik párthoz.

Hosszan lehetne még sorolni a könyv pozitív vonásait, de a teljes képhez hozzátartoznak a kritikus által kifogásolt részletek, szerkezeti, stílusbeli észrevételek is. A könyv vizuálisan általában jól szerkesztett. Ábrák, táblázatok, térképek egészítik ki a mondanivalóját. De jó néhány esetben el tudtam volna képzelni még néhány, a részleteket jobban megmagyarázó táblázatot, sematikus vázlatot korabeli német, szovjet és főleg román ezredek, hadosztályokról. Bár szövegben, néhány mon-

datban minden esetben ismerteti az adott formációt, meggyőződésem, hogy vizuálisan, létszámok, fegyverek feltüntetésével sokkal érthetőbb lett volna, hogy valójában milyen erők harcoltak egymással akkor, ott, Erdélyben.

Túlzottnak tartom viszont, hogy a német, az orosz, a román katonai szakki-fejezéseket a szerző a szövegben, zárójelben, eredeti nyelvükön is megjelentette. Véleményem szerint könnyítette volna a könyv olvasását, ha a földrajzi nevek példáját követve a kötet végén függelékben vagy lábjegyzetekben szerepelteti.

Úgy vélem, hogy a már fölhánytorgatott, kissé száraz stílusának gyökerei valahol ott kereshetők, hogy ritkán idéz ezrednél alacsonyabb szintű okmányokból. Ezért tűnik olykor túlzottan „katonásnak” a szövege. Mind a mű nyelvének, mind szemléletének csak hasznára vált volna ha vizsgálataival, idézeteivel „lejjebb” is ereszkedik. És merít az egykori honvédek, tiszthelyettesek, csapattisztek visszaemlékezéseiből, leírásaiból. Az utóbbi években már meglehetősen sok ilyen írás jelent meg az erdélyi magyar lapokban. A „civil” jellegű hangvétel nemcsak színesítette volna könyvét, hanem megmutatná annak a hősi helytállásnak a valódi gyökereit, amellyel honvédeink képesek voltak a túlerő ellen hetekig kitartani. És – hogy a másik oldalt is bemutassuk – amely fűtötte a román csapatokat az Észak-Erdély elfoglalásáért vívott harcokban. Montgomery brit tábornagy írta visszaemlékezéseiben, hogy a háborúban a legfontosabb emberi tényező, azaz az erkölcsi, szellemi erő, az a meggyőződés, amely képessé teszi a katonát a végsőig való kitartásra.

Minden egybevetve: *Ravasz István könyve a magyar hadtörténelmi irodalom értékes alkotása*, amelyre érdemes odafigyelni, elolvasni és megállapításait a hadtörténelem tanításba is beépíteni.

Pataky Iván

A Magyar Hadtudományi Társaság tisztviselői

Dr. Szabó József
elnök

Nyugállományú vezérőrnagy, a hadtudomány doktora. 70 éves. Címzetes egyetemi tanár. Tagja az MTA Hadtudományi Bizottságának, a BME Közlekedésmérnöki Kar habilitációs és doktori tanácsának, a ZMNE doktori tanácsának és akkreditációs bizottságának. Kutatási területe a katonai vezetéselmélet, a légierő hadműveleti alkalmazása, az úrdinamika és a világűr katonai felhasználása. A Repülési Lexikon és a Hadtudományi Lexikon főszerkesztője és társszerzője. Jelenleg a Magyar Szárnyak főszerkesztője.

A Magyar Hadtudományi Társaság alapító tagja. Megalakulásától 1995-ig alelnöke, majd az előző választási ciklusban elnöke volt. Újjáválasztása eddigi eredményes munkásságát is kifejezi.

Dr. Nagy László
alelnök

Nyugállományú mérnök ezredes, a hadtudomány kandidátusa. 56 éves. Nyugállományba helyezését a Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet igazgatóhelyettese volt. Jelenleg a ZMNE biztonsági tanulmányok tanszékének egyetemi docense. Fő kutatási területe a biztonságpolitika, ezen belül Oroszország biztonságpolitikája és a katonai integráció kérdései. A HVK Humán Főcsoportfőnökség gondozásában, a katonai integráció sorozatban jelent meg két füzet: Az USA katonai jelenléte Európában, továbbá Esélyek és esé-

lyesek Madrid után címmel. Számos cikke jelent meg a hazai folyóiratokban. Külföldi folyóiratokban angol és orosz nyelven publikált. Tagja az Új Honvédségi Szemle szerkesztőbizottságának. 1994 óta a társaság tudományos, majd külkapcsolatokért felelős elnökhelyettese. Alelnökké történt megválasztásával a tagság eddigi tudományos tevékenységét és szervezőmunkáját is elismerte.

Dr. Héjja István
tudományos elnökhelyettes

Nyugállományú ezredes, a hadtudomány kandidátusa (akkreditált Ph.D. fokozatos). 56 éves. Egyetemi docens, a ZMNE hadászati tanszék mb. vezetője, a Biztonság- és Védelempolitikai Szak vezető oktatója. Az újjászervezett vezérkari képzés első négy évének szervezője volt, érdemeket szerzett annak nemzetközi elfogadtatásában. Kutatási területe a katonai stratégia, a védelempolitikán belül a katonai védelem, a hadszíntérismeret és a hadtudomány elmélete. Társszerzője a Katonai Almanach (1987), A világ hadseregei (1992), a Katonaföldrajzi kézikönyv (1993) és a Hadtudományi Lexikon (1995) c. könyveknek. Számos szakcikk, egyetemi jegyzet és más tananyag szerzője vagy szerkesztője.

A Magyar Hadtudományi Társaság alapító tagja. 1991-től a felügyelőbizottság tagja, elnökhelyettese, 1995-től elnöke volt. Tudományos elnökhelyetessé történt megválasztásával – ami eddigi tudományos eredményeinek elismerését is kifejezi – tudományszervezői ismereteit, képességét a társaság javára hasznosíthatja.

Dr. Gruber Nándor
gazdasági elnökhelyettes

Dandártábornok, egyetemi doktor. 53 éves. A Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetemen szerzett másoddiplomát. Főleg pénzügyi területen dolgozott. Jelenleg a HVK védelmi tervezési főcsoportfőnök-helyettese. Kutatási területe a védelmi tervezés, a védelmi erőforrások és költségvetés. Számos cikke jelent meg a hazai szakfolyóiratokban. Több egyetemi és főiskolai tankönyv és jegyzet szerzője (társszerzője). A Hadtudományi Lexikon (1995) társszerzője. Szakértőként rendszeresen tart előadást a Közgazdaságtudományi Egyetemen és a Bolyai János Katonai Műszaki Főiskolán, a doktoranduszképzésben konzultáns. Tudományos konferenciákon tartott előadásai, korreferátumai és hozzászólásai közül több nyomtatásban is megjelent. Kezdeményezője volt a védelmi tervezési rendszer kialakításának.

A társaság védelemgazdasági szakosztályának tagja. Gazdasági elnökhelyettesévé választása eddigi szakmai és tudományos munkásságának elismerése.

Dr. Hajma Lajos
külső kapcsolatokért felelős
elnökhelyettes

Nyugállományú ezredes, a hadtudomány kandidátusa. 71 éves. A Magyar Békeszövetség kuratóriumának és a TIT Hadtudományi és Biztonságpolitikai Egyesület vezetőségének tagja. Kutatási területe a nyugati hadtudomány, ezen belül a biztonságpolitika és a katonai stratégia. Főbb művei: Nyugati szakírók a háborúról (1968), Az USA katonai doktrínája (1972), Katonai stratégiák, katonai doktrínák (1984). Hazai szakfolyóiratokban számos cikke jelent meg. A társaság fórumain gyakori szereplőként ismertette kutatási eredményeit.

A Magyar Hadtudományi Társaság alapító tagja, a biztonságpolitikai szakosztály elnökhelyettese. 1994-95-ben, majd 1997-98-ban a társaság tudományos elnökhelyettese volt. Külső kapcsolatokért felelős elnökhelyettesként katonadiplomata körökben meglevő személyes kapcsolatait is tudja hasznosítani.

Dr. Zachar József
belső szervezésért felelős
elnökhelyettes

Ezredes, a történelemtudomány doktora. 55 éves. A HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum tudományos főigazgató-helyettese. A Nemzetközi Hadtörténelmi Bizottság alelnöke, a Nemzetközi Hadilevéltáros Bizottság főtítkára, a Nemzetközi Napóleon Társaság elnökségének tagja, a Nemzetközi Hadibibliográfia Bizottság tagja és a Magyar Történelmi Társulat választmányának tagja. Kutatási területe az újkori egyetemes és a magyar politika- és hadtörténelem. Főbb művei: Tercsényi László ... válogatott források (1979), Idegen hadakban (1984), Csatak, hadvezérek, katonák a XVIII. században (1990). Számos tanulmányt és közleményt publikált hazai és külföldi folyóiratokban. Tudományos munkaszervezőként jelentős eredményeket ért el a hadtörténeti kutatások tervezésében, a kutatási eredmények megismertetésének és hasznosításának elősegítésében. Munkássága hozzájárult az intézetben rendezett kiállítások, konferenciák és fórumok színvonalának emeléséhez, a közönségkapcsolatok erősítéséhez.

A társaság alapító tagja. 1995-től a belső szervezésért felelős elnökhelyettes. Ennek folytatására kapott ismét megbízást.

Dr. Kovács István
propaganda- és sajtóügyekért
felelős elnökhelyettes

Határőr ezredes, a hadtudomány kandidátusa. 47. éves. A Bolyai János Katonai Műszaki Főiskola határőr tanszéknek vezetője, főiskolai tanár. Kutatási területe: Magyarország részvétele a II. világháborúban, ezen belül elősorban a hadba lépés körülményei; továbbá a határőr-logisztika elméleti kérdései. Számos szakcikk, főiskolai jegyzet és oktatási anyag szerzője vagy szerkesztője.

A társaság alapító tagja, 1996 óta a határőr szakosztály elnöke. Ez idő alatt a szakosztály tagsága megduplázódott, vidéken is szakcsoportok alakultak, a szakosztály élete szervezettebbé vált. Elnökhelyettesévé történt megválasztásával a társasági élet egyik frekvenciált szakterületének lett a vezetője.

Az elnökség

tagjai: az elnök, az alelnök,
az elnökhelyettesek,
a szakosztályok és a klubok elnökei;

tiszteletbeli tagjai:

dr. Gyarmati István,
dr. Gyuricza Béla,
dr. Janza Károly,
dr. Komáromi István,
dr. Móricz Lajos.

A felügyelőbizottság

elnöke: dr. Turák János,

tagjai: dr. Király György,
dr. Kurucz István,
dr. Nagy György,
dr. Német Miklós,
Székely Zoltán.

Az etikai bizottság

elnöke: dr. Várhegyi István,

tagjai: dr. Pirityi Sándor,
dr. Szendi István,
dr. Szternák György,
Zimits Rezső.

A HADTUDOMÁNY
szerkesztőbizottsága

elnök: dr. Nagy László, a társaság alelnöke,

elnökhelyettes: Horváth István főszerkesztő,

tagok: dr. Ács Tibor, dr. Barna Géza,
dr. Bertalan György, dr. Béres Endre,
dr. Fülöp Imre, dr. Gáspár Tibor,
dr. Opál Sándor, dr. Pataky Iván,
dr. Pekó József, dr. Turák János,
dr. Várhegyi István, Zimits Rezső.

A Magyar Hadtudományi Társaság Elnöksége
mély fájdalommal tudatja, hogy

REMÉNYI GYULA

nyugalmazott altábornagy

1998. március 17-én, életének 76. évében elhunyt.

Reményi Gyula altábornagy közel négy évtizedes hivatásos katonai pályája alatt mindig tisztességgel, becsülettel szolgálta a honvédelem ügyét. Különböző felelős beosztásokban – pályája csúcán a vezérkari főnök első helyetteseként – példás helytállásról tett tanúbizonyságot, és kiemelkedő érdemeket szerzett a hadsereg fejlesztése, felkészítése terén.

A Magyar Hadtudományi Társaság tagjai búcsút vesznek a katonától, a társaság rendezvényein aktívan részt vevő, az újjáalakuló társadalomnak és benne honvédségünk helyzetéről és jövőjéről gondolatait másokkal is megosztó alkotó tagjától, adóznak bajtársuk emlékének és osztoznak a család mély fájdalmában.

Megemlékezés Kápolnai Pauer István akadémikusról

Az MTA Gazdaság- és Jogtudományi Osztálya 1998. március 23-án emlékülésen méltatta Kápolnai Pauer István honvéd ezredes, az MTA levelező tagjának érdemeit. Kulcsár Kálmán akadémikus, az osztály elnökének megnyitóját követően Ács Tibor, a hadtudomány doktora, a IX. Osztály Hadtudományi Bizottságának titkára emlékezett az 1896-ban elhunyt katonatudós életére, méltatta az egyetemes magyar tudomány és különösen a hadtudomány területén kifejtett munkásságát.

Kápolnai Pauer István 1834-ben született. Alig múlt 14 éves, amikor a fiatal diák önként belépett a honvédseregbe. Végigharcolta a szabadságharcot, 17 csatában vett részt és kétszer is megsebesült. A szabadságharc leverését követően folytatta tanulmányait, majd közkatona, később altiszt volt a cs. kir. hadseregben. Hadnagyként vett részt az itáliai hadműveletekben. Kapcsolatba került Garibaldi haderejével, aminek 1860-tól – lemondva a cs. kir. hadseregben viselt rendfokozatáról – tisztje volt. 1867-ben hazatért és a kiegyezés után a m. kir. honvédség tisztje lett. Pályáját századosként kezdte és – 1888-ban rokkantsága miatt nyugállományba helyezésekor – ezredesként fejezte be. Szolgált a vezérkarnál, volt dandárparancsnok, és 14 évig a tisztképző iskola, majd a Ludovika Akadémia tanára.

Hadtudományi munkássága a kiegyezést követően bontakozott ki. 20 év alatt több mint 300 tanulmány és cikke jelent meg; a hadügy kérdéseiben elismert közíró volt. Azt vallotta, hogy a hazai hadtudomány csak akkor fejlődhet, ha művelői magyar nyelven is

publikálnak, ezáltal a hadügy kérdéseit a társadalom minél szélesebb rétegei megismerik. Főbb művei: a négy kötetből álló Honvéd Kézikönyv, ami a katonai szabályzatok megalkotását szolgálta; Magyarország hadászati védelme Észak vagy Kelet felől, ami a hadászat alapkérdéseit foglalta össze és az ország hadászati védelmének lehetőségeit elemezte; A magyarok hadjáratai c. műve hadtörténelmi vizsgálatait foglalta össze; A kartács-lövegek harcászati alkalmazásáról írt könyvével kivívta a német nyelvű katonai szakirodalom elismerését.

Az MTA nagygyűlése 1881. május 19-én választotta levelező taggá. Székfoglaló értekezésében a tudomány osztályozásával foglalkozott, megkísérelte a hadtudomány elhelyezését a tudományok rendszerében. Az 1882. évi nagygyűlésen javasolta a Hadtudományi Bizottság megalakítását, ami 1883-ban jött létre a III. Matematikai és Természettudományi Osztály bizottságaként, ennek első előadója (titkára) volt.

Kulcsár Kálmán zárszavában hangsúlyozta, hogy Kápolnai Pauer István munkásságának több, ma is aktuális tanulsága van. Ezek közül kiemelte a hadtudomány jelentőségének felismerését és bekapcsolását a magyar tudományos közéletbe. Ma más a helyzet, mint az ő korában volt: a hadtudománynak jelenleg számos tehetséges művelője van és vitathatatlanok azok eredményei. Elérkezettnek látja az idejét annak, hogy kiemelkedő képviselői elfoglalják helyüket az Akadémia rendes és levelező tagjainak soraiban.

Z. R.

A doktori képzéssel foglalkozó konferencia

A Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen folyó doktori képzés helyzetének áttekintése, megítélése, jövőbeli feladatainak meghatározása és azok teljesítése irányainak kijelölése érdekében a téma legjobban elismert szakembereinek közreműködésével 1998. február 25-én tudományos konferencia zajlott le a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen.

A közel másfél száz résztvevő nagy fi-

gyelemmel hallgatta meg dr. Szendrő Péter egyetemi tanárt a doktori tanácsnak a doktori képzésben betöltött szerepről, dr. Patkós András egyetemi tanárt a doktori képzés törvényi kereteiről és e képzési formának a felsőoktatásban és a tudományos munkára történő felkészítésben elfoglalt helyéről. Ezt követően az ELTE-n és a BME-n folyó doktori képzés sajátosságairól és tapasztalatairól

hallottak tájékoztatót *dr. Klinghammer István* rektorhelyettestől, illetve *dr. Detrekői Ákos* rektortól.

A konferencia második részében *dr. Szilágyi Tivadar* ezredes, tudományos rektorhelyettes ismertette a ZMNE-n folyó doktori képzés helyzetét. Majd *dr. Nagy Tibor* ezredes, HM osztályvezető, *dr. Molnár Gábor* pv. ezredes, BM védelmi irodavezető, *dr. Benke Gyula* ezredes, HVK osztályvezető és *dr. Beregnyei József* hőr. ezredes ismertette a témában érintett vezetőszervek elvárásait és az ügy támogatása érdekében kifejtett tevékenységüket.

A lényeges jellemzőket kiemelő, sok új ismeretet adó előadásokhoz tizenegy olyan hozzászólás hangzott el, amelyek nemcsak méltatták a hallottakat, hanem gazdagították is a konferencia résztvevőinek ismereteit és ajánlásaikkal hozzájárultak a ZMNE-n folyó képzés eredményesebbé tételéhez, gondjaik

megoldásához. A felszólalók közül *dr. Ács Tibor*, *dr. Zakar József* ezredes és *dr. Horváth András* mk. őrnagy érintettek olyan kérdéseket, amelyek a doktori képzés és a tudományos kutatások hatékonyabbá tételét segíthetik elő a társaság közreműködése révén. Egyre gyakoribb és eredményesebb a doktóránduszok szakírói tevékenysége, amelyhez a társaság fóruma, a Hadtudomány című folyóirata továbbra is segítséget nyújt.

A konferenciát levezető elnök *dr. Szabó Miklós* egyetemi tanár, a ZMNE rektora zárószavában a résztvevők teljes egyetértésével állapította meg, hogy a tanácskozás tartalmassága és hasznossága révén kiemelkedett az utóbbi évek során szervezett konferenciák közül, amiért nemcsak az előadók és a hozzászólók, hanem a konferencia megrendezői is elismerést érdemelnek.

M. L.

A haditechnikai klub rendezvényéről

Légi harc modern repülőgépekkel, a győzelem esélyei címmel került megrendezésre a Láhner György Haditechnikai Klubban az évadzáró előadás. A nagy érdeklődést kiváltó rendezvénynek a Magyar Honvédség beszerzési törekvése és a NATO-hoz történő közeledésünk adott aktualitást.

□ A rendezvényen *dr. Turcsányi Károly* mk. ezredes bevezetője után *Vári Gyula* mk. százados, a kecskeméti repülőezred 2. századának géppárpáncsnoka tartott vitaindító előadást.

Az előadás első része történeti áttekintést adott a repülőgépek fedélzeti-navigációs és fegyverzeti eszközeinek fejlődési trendjéről az első világháborútól napjainkig. Jól összeállított videofilm mutatta be szemléletesen a tájékozódást, a felderítést, a célmeghatározást és a következtetést elősegítő technikai berendezéseket. A fegyverekről és fegyverrendszerekről külön ismertetés hangzott el.

Az előadás második részében *Vári százados* tapasztalataiból merítve elmondta, hogy melyek azok a feltételek, amelyekre a vadászrepülőgépek közötti légi harc során a pilótáknak oda kell figyelniük.

A rendezvény további részében a *jelenlévők* tehettek fel kérdéseket, amelyeknek jelentős része a légi harc közben átélt élményekre,

valamint a cselekvési lehetőségekre és várható következményeire vonatkozott.

Holland, francia és amerikai pilótákkal vívott küzdelmek történeteinek keresztlőlétét adott az előadó a más nemzetiségű pilóták harcmodoráról és repülőgépeik teljesítőképességéről. Ők a korszerű színvonalú, nagy mennyiségben rendelkezésre álló szakirodalmi, technikai háttér, valamint közös tréningek segítségével készülnek egy-egy összehajráshoz, amelyet annak befejeztével közösen értékelnek, a hibákat és a különösen jó megoldásokat kiemelve, mintegy példaként állítva az elkövetkező feladatok sikeres végrehajtásának elősegítése céljából. *Mikor lehet tudni, hogy valaki legyőzté vált „barátságos küzdelem” esetén?* – hangzott el a kérdés. – „Ha a küzdelemben részt vevő egyik repülőgép vezetőjének olyan manővert sikerül végrehajtania, amelyet a másik gép pilótája nem tud kivédeni és eltűnik a látómezőjéből, akkor nagy valószínűséggel legyőzté vált” – válaszolta *Vári százados*.

A kérdezők másik csoportja a repülőgépek harcászati tulajdonságairól, konstrukciós jellemzőik összehasonlításáról faggatta az előadót, mintegy jelezve: a közvéleményt is érdekli a megvásárlásra kerülhető repülőgépek összehasonlítása. Az összegyűjtött információ-

kat mérlegelve a lehetséges előnyöket és hátrányokat összevetve a százados úr az F-18-as többcélú katonai repülőgépen repülne szívesen az ezredfordulót követően. Véleménye és a hozzászóló jelenlévő szakemberek állásfoglalása szerint ez a típus üzemeltetési költségeit, repülési tulajdonságait, alkalmazhatóságát és az eddig összegyűjtött harci tapasztalatokat tekintve a napjainkban gyártott repülőgépek egyik legjobban sikerült konstrukciója.

□ Az előadást követően került sor a klub munkájának évadzáró értékelésére, melyet Pataki István őrnagy, a klub leköszönő titkára tartott meg. Elmondta, hogy a klub által előzetesen tervezett előadásokból ötöt sikerült megtartani a következő témakörökben:

– Január hónapban a Katonai felsőoktatás jövője címmel dr. Farkas Tivadar mk. vörögy. – februárban A katasztrófaelhárítás jelenlegi helyzete címmel Borsi László mk. ezds. – márciusban A műszakiszakember-képzésről a védelemgazdasági szakosztállyal közös szervezésben dr. Turcsányi Károly mk. ezds., dr. Mátyás Mihály mk. ezds., dr. Turák János ezds. – májusban A szervezéstudomány szerepe a katonai vezetésben címmel dr. Vasvári Vilmos nyá. ezds. – és novemberben Légi harc korszerű repü-

lőgépekkel, a győzelem esélyei címmel Vári Gyula szds. tartottak esetenként szenvedélyes vitákat is kiváltó előadásokat.

□ A klub hazai és a külföldi polgári védelmi testületekhez szervezett és tett látogatást szeptember hónapban: a hődmézövársárhelyi, aradi és temesvári rendezvény nagyon sikeres volt mind szakmai, mind kapcsolatépítő szempontból.

A rövid összefoglalót követően dr. Turcsányi Károly mk. ezds. megköszönte a titkári posztról leköszönő Pataki István őrnagy eddigi, a haditechnikai klub érdekében kifejtett áldozatos munkáját, egyúttal bejelentette, hogy a *titkári teendőket* a továbbiakban – a tagság véleményét is figyelembe véve – Lengyel János mk. szds. látja el. Köszönetét fejezte ki továbbá a klub működését támogató Haditechnikai Csoportfőnökségnek, a Magyar Hadtudományi Társaságnak, a helyet és technikai felszerelést biztosító művelődési ház vezetőségének. Végezetül reményét fejezte ki, hogy a klub 1998-ban több, nagy érdeklődésre számot tartó előadást tud megrendezni és esetlegesen más fórumokon és formában is képviseltetni tudja magát.

L. J.

A biztonságpolitikai szakosztály ülése

Az MHTT biztonságpolitikai szakosztálya 1998. április 23-án szakosztályülést tartott. Az előadó dr. Bognár Károly, a szakosztály tagja *A globális erőviszony várható alakulása a 21. század első évtizedében* címmel tartotta vitaindítóját. Megemlítette, hogy ezzel a témával sokan sokféleképpen foglalkoznak mind a nyugati, mind a keleti biztonságpolitikai szakemberek. Ami pontosan látható, az az, hogy a NATO-államok száma növekszik, és egyre jelentősebb szerepet fognak betölteni a jövő század biztonságpolitikájában.

A világban meghatározó területek: az érdekviszonyok, a technika, a katonai potenciál. A Földön létrejövő globalizáció a gazdaságban, a pénzvilágban egyre jobban erősödik, s kiemelt jelentőségű lesz az európai integráció. Ugyanakkor egy USA–Kína kapcsolat erősödése is körvonalazódik. A Szovjetunió a világ második gazdasági hatalma volt, jelenleg 32 területi egységre töredezett

össze, sok gonddal küszködő utódállamokra. Ennek ellenére Oroszország még mindig fontos tényező a világpolitikában, s az is marad. Érdekes változások alakulnak, s fognak alakulni Délkelet-Ázsiában, valamint Távol-Keleten, Japán vonatkozásában. Kiemelte Kína jelentőségét gazdasági és katonai területen egyaránt. A 3 milliós hadsereg, az 5 ezer repülő, a 8 ezer harckocsi, a 90 szárazföldi hadosztály jelentős katonai potenciált jelent a világon.

Az elektronika fejlődésével átalakul az élet minden területen, s tovább fejlődik az információ társadalom.

Az előadó véleménye szerint Európa önállóan fogja megoldani a problémáit, a NATO szerepe mindenképpen nőni fog, az amerikai befolyás pedig csökkenni. Szólt a tudati-lélektani hadviselésről, annak gazdasági vetületéről. Az előadást élénk vita követte.

Cs. P.

A légierő szakosztály fóruma

A légierő-szakosztály 1998. április 18-án fórumot tartott *Merre, hová, helikopter?* címmel. A fórumon a szakosztály tagjain kívül nagy számban vettek részt a ZMNE Repülő-tisztképző Intézet tanárai és számos hallgatója, továbbá a BME és a ZMNE doktoranduszképzés hallgatói. A fórum apropóját az adta, hogy a vadászpilóta gépek típusváltása a MiG-29-esek beszerzésével megkezdődött és ismertek a további típusváltás tervei, ugyanakkor a helikopterek típusváltására még az elgondolás sem fogalmazódott meg. Döntés kellene arról, hogy mi a szándék a helikopterekkel, szükséges-e korszerűsítésük vagy típusváltásuk, mivel egyre romló műszaki álla-

potuk miatt az ezredfordulót követő években hadrafoghatóságuk erősen csökkenni fog.

A fórumon előadást tartott *Börcsök Dezső ezredes*, a LEVK repülőfőnöke a helikopter-csapatok várható harci alkalmazásáról; *Droppa Gyula alezredes*, a LEVK repülőfőnök-helyettese a NATO alkalmazási tapasztalatairól a béketeremtésben, békefenntartásban és a helyi háborúkban; *dr. Óvári Gyula alezredes*, egyetemi docens a tervezés és alkalmazás gazdaságossági, hatékonysági és műszaki biztosítási kérdéseiről. Az előadásokat négy szekcióban lefolytatott vita követte, majd a fórum összefoglalóval zárult.

Z. R.

A Magyar Közigazgatási Kar, a MÖOSZ, a Comitatus és a Pest Megyei Rendőr-főkapitányság tudományos kutatóhely 1998. évi közös pályázati kiírása

A Magyar Közigazgatási Kar, a Megyei Önkormányzatok Országos Szövetsége, a Comitatus Szerkesztősége és a Pest Megyei Rendőr-főkapitányság tudományos kutatóhelye (együttműködve a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társasággal) pályázati felhívással fordul a magyar közigazgatásnak a tudományos kutatómunka iránt érdeklődő valamennyi dolgozójához.

I. ÁLTALÁNOS FELTÉTELEK

1.) A pályázaton *nem vehetnek részt* azok a munkatársak, akik *tudományos fokozattal* (tudományok kandidátusa, doktora, PhD) rendelkeznek.

2.) Pályázni *bármely*, a magyar közigazgatás fejlesztését célzó *témakör feldolgozásával* lehet. Előnyt élveznek azonban azok a pályamunkák, amelyek a II. pontban részletezett kutatási témák valamelyikét dolgozzák fel.

3.) Pályázni csak eddig *nem publikált, máshová még be nem nyújtott* pályamunkával lehet. A benyújtott dolgozatnak a szakirodalomhoz képest új, tudományos és gyakorlati ismereteket kell tartalmaznia. Rendszerbe kell foglalnia az érintett irodalomban

fellelhető nézeteket, azokról értékelést kell adnia, kellő mennyiségű és mélységű gyakorlati tapasztalat összegyűjtésével de lege ferenda is hasznosítható javaslatokat, következtetéseket kell megfogalmaznia.

II. JAVASOLT KUTATÁSI TÉMÁK

1.) A hatáskör-telepítés időszerű kérdései és problémái az önkormányzatoknál.

2.) Önkormányzati társulások az új (1997-es) törvényi szabályozás tükrében.

3.) A Megyei (Fővárosi) Közigazgatási Hivatal munkája – az önkormányzatok szemüvegén keresztül.

4.) Önkormányzatok a piacgazdaság szolgálatában.

5.) Az önkormányzati bizottságok helye, szerepe, munkájuk fejlesztésének lehetőségei.

6.) Az önkormányzatokat érintő jogi szabályozás minősége (feladatok, a finanszírozás „gyengéi” stb.).

7.) Az önkormányzatokat érintő alkotmánybírói határozatokból levonható főbb konklúziók.

8.) Az önkormányzati képviselő-testületek és a tanács-testületek hatásköreinek elemző összevetése.

9.) Az „autonómia”, „önkormányzat” jelentése a 20. szd. végén.

10.) Az államigazgatási eljárás általános szabályairól szóló 1981. évi I. tv.-vel módosított 1957. évi IV. törvény korszerűsítésének főbb lehetőségei és irányai.

11.) Nem közigazgatási szervek részvétele a közigazgatási feladatok ellátásában (civil szervezetek, kamarák, közalapítványok, kht.-k stb.).

12.) Egyes igazgatásrendészeti feladatok ellátásának korszerűsítési lehetőségei (pl. személyi igazolványok, útlevélek kiadása stb.).

13.) Javaslatok (elképzelések) a bűn- és baleset-megelőzési munka továbbfejlesztésére: szélesen értelmezett rendészeti, önkormányzati együttműködés a rendészeti, közterületi, polgárőri, vagyonvédelmi, fegyveres biztonsági őrési témákban, szervezési, gazdálkodási és személyügyi megközelítésben. (Az utóbbi tárgykörben írandó pályamunkákkal szemben alapvető követelmény a bevezethetőség és a kipróbálhatóság.)

14.) A fővárosi agglomeráció – mint kiemelt terület – rendvédelmi előszervezetei (rendőrség, csendőrség, mezőőr stb.) fejlődéstörténetének összefoglaló leírása a két világháború közötti időszakban.

15.) Az európai (volt Szovjetunió kivételével), amerikai és ausztrál kontinens egy-egy régiója 20. századi rendvédelmi fejlődésének összefoglaló bemutatása, vagy egy-egy szakterület (pl. rendvédelmi szerv képzési rendszere stb.) részletes feltárása, fejlődési tendenciák bemutatása.

III. RÉSZLETES KÖVETELMÉNYEK

1.) A pályamunka min. 30, max. 50 oldal (egy oldal 30 sor x 60 leütés, betűhely) terjedelmű lehet (mellékleteivel együtt).

2.) A pályázatokat 3 kötött vagy fűzött példányban, A/4-es formátumban kell benyújtani a

Magyar Közigazgatási Kar

1052 Budapest, Városház u. 7. II. 202. sz.

címére. A jeligés pályázathoz a pályázó lezárt borítékban csatolja nevét, lakcímét, munkahelyét (nevét, címét, telefonszámát),

valamint beosztását. A borítékon a jeligén kívül más adat nem tüntethető fel.

3.) *Beküldési határidő:* 1998. október 15. *Eredményhirdetés* a Magyar Közigazgatási Kar decemberi közgyűlésén, ahol a díjazott pályaművek szerzői ismertethetik dolgozatuk téziseit.

A pályamunkákat a felkért opponens javaslata alapján a Magyar Közigazgatási Kar Tudományos és Oktatási Bizottsága minősíti.

IV. JUTALOM, DÍJAZÁS

I. díj 60 000 Ft
(Magyar Közigazgatási Kar)

II. díj 40 000 Ft
(Megyei Önkormányzatok Országos Szövetsége)

III. díj 30 000 Ft
(Comitatus Szerkesztősége)

Rendkívül indokolt esetben – a Magyar Közigazgatási Kar Elnökségének jóváhagyásával – további 20 000–20 000 Ft fordítható jutalmazásra. Megfelelő színvonalú pályamunka hiányában az egyes díjak összevonhatók, illetőleg az is előfordulhat, hogy a díj(ak) nem kerül(nek) kiadásra.

A Pest Megyei Rendőr-főkapitányság tudományos kutatóműhelyének vezetője (együttműködve a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társasággal) a 13. és a 14. témakörben benyújtott pályamunkák tekintetében további 30 000, 25 000 és 20 000 forintos díjat ajánl fel azon pályázóknak, akiknek a pályázata a leginkább megfelel a „bevezethetőség és kipróbálhatóság” követelményének.

V. EGYÉB INFORMÁCIÓK

1.) Valamennyi pályamunka első példánya elhelyezésre kerül a Magyar Közigazgatási Kar könyvtárában. A második példányt a szponzorok, a harmadikat pedig a hasznosító szervek kaphatják meg.

2.) A kiemelkedő színvonalú pályamunkákat a MKK Elnöksége a Comitatus és a Magyar Közigazgatás c. folyóiratoknak közlésre felajánlja.

Aus dem Inhalt

Der Leitartikel berichtet über die wissenschaftliche Konferenz und die Generalversammlung der Gesellschaft.

Die wichtigeren Publikationen der Nummer behandeln die Themen:

- Durchsetzung der nationalen und Bundesziele in Bezug auf den NATO-Beitritt
- gesellschaftliche Akzeptanz des militärischen Dienstes
- Gefahrenquellen, Gefahren und deren Behandlung
- Liquidierung von Treminen in der Krisenregion
- besondere Mittel der Kriegsführung
- Fragen der verteidigungswirtschaftlichen Strategie

Informative Artikel:

- Ergebnisse der militärwissenschaftlichen Forschungsarbeit
- Vorbereitung der jungen Forscher
- militärisches Bildungssystem der militärischen technischen Hochschule
- Institution des Generalstabes

Berichte der Abschlußseiten informieren über das Leben der Gesellschaft – unter anderem –, über das neugewählte Präsidium der Gesellschaft sowie die Zusammensetzung der verschiedenen Komitees.

From the contents

The main article speaks about the conference and the meeting of the society. The main publications, the main national aims in connection with joining NATO; the acceptance of military service in society; the sources of danger and how to deal with it; to neutralise the threat of mines in the crisis areas; with specific means of warfare and with the questions of strategy of economy defence. Among information type articles; about the researchwork in military science; about the preparation of the future scientific work; about the education system of the military engineering college and the headquarter are the most important ones. The closing pages deal with the organizational life of the society; with the newly elected leadership of the society and with the members of the different committees.

Содержание номера

Передовая статья дает отчет о научной конференции и собрании общества.

Публикации номера, заслуживающие особого внимания: воплощение национальных и союзнических целей в связи с вступлением в НАТО; принятие обществом воинской службы; источники опасности и защита от нее; уничтожение противопехотных мин в районах кризисов; особые способы ведения войны и вопросы системы экономики обороны.

Обзорные статьи и сообщения: результаты военнаучной исследовательской работы, подготовка научноисследовательских кадров, обучение в военно-техническом институте; институт генерального штаба.

В заключении даны сообщения об организационной жизни общества, о вновь избранном правлении общества и о других его органах.

Tájékoztató a tagsági díj befizetéséről

Az MHTT Elnöksége kéri a társaság tagjait, hogy újítsák meg tagságukat és

mielőbb
fizessék be az 1998. évi tagdíjat.

Az 1997. évi küldöttgyűlés határozata alapján az éves tagsági díj a munkaviszonyban lévőknek 1200 Ft, diákoknak és nyugdíjasoknak 800 Ft.

Akik a tagdíjukat rendezik, a Hadtudomány című folyóirat 1998. évi számait térítésmentesen megkapják. A tagdíjat a megküldött készpénz-átutalási megbízáson kérjük feladni.

A társaság folyóiratát, a Hadtudományt azok az állampolgárok is megrendelhetik, akik nem tagjai a társaságnak. Egy szám ára 300 Ft, az éves előfizetési díj 1200 Ft. Megrendelés esetén a befizetést az MHTT Titkársága által megküldött „Készpénz-átutalási megbízás” nyomtatványon kell eszközölni.

A társaság számlaszáma: 1200854-32570715-00000000

A tagdíj befizetésével, a belépéssel és a folyóirat megrendelésével kapcsolatos kérdéseivel forduljon az MHTT Titkárságához:

1101 Budapest X., Hungária krt. 9–11.

Levélcím: 1581 Budapest, Pf.: 15.

Telefon: 260-07-40/13-59 mellék.